

Projecte de formació per a la prevenció de la violència masclista

Material didàctic

**Viu l'amor
lliure de violència**

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar Social
i Família

Sumari

Pròleg	6
Part I. Marc	7
1. Motivacions	7
1.1. La prevenció de la violència masclista com a eix de la proposta	7
1.2. Les dades evidencien la necessitat de prevenció	8
1.3. L'experiència de l'aplicació pràctica	9
1.4. Recull de motivacions	11
1.5. El treball de Tamaia per l'eradicació de la violència masclista	11
2. A qui va adreçat el manual	12
3. Objectius d'aquest manual	14
4. Estructura i ús del manual	14
5. Fonaments pedagògics	15
5.1. La significació de la perspectiva de gènere	15
5.2. La comprensió de la violència masclista des d'una perspectiva feminista	16
5.3. L'educació transformadora	17
5.4. La cultura de pau	17
5.5. La interseccionalitat	18
5.6. La coeducació	19
6. Metodologia	19
6.1. El grup com a espai d'aprenentatge	19
6.2. Partir de l'experiència: quin és el nostre bagatge	20
6.3. Viure per identificar: la importància de l'experiència corporal	21
6.4. Treball en equip	22
6.5. Eines d'avaluació	23
6.6. Programa formatiu	24
Part II. Dinàmiques de treball	25
Plantejament de la part II	25
Mòdul P. Presentació	27
Mòdul 1. L'equitat a les relacions joves	40
1.1. La construcció de la desigualtat. Orígens	42
1.2. Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder	50

© De l'edició: Generalitat de Catalunya, 2015
Institut Català de les Dones

© Dels textos: Tamaia Viure Sense Violència

Disseny i maquetació: h2ò comunicació integral

També podeu trobar aquest llibre i les altres publicacions del Departament de Benestar Social i Família a gencat.cat/bsf/publicacions

Aquesta obra està subjecta a una llicència de Reconeixement – No Comercial – Compartir Igual 4.0 Internacional de Creative Commons: en qualsevol explotació de l'obra autoritzada per la llicència caldrà reconèixer-ne l'autoria, no fer-ne ús comercial i difondre sota la mateixa llicència CC que aquesta obra original. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.ca>.

1.3. El paper dels agents socialitzadors en la construcció del gènere	46
1.4. El gènere normatiu. Les relacions de gènere	50
1.5. L'amor romàntic: construcció i mites.	51
1.6. Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat	54
Mòdul 2. Què saben els joves de la violència masclista	56
2.1. La dimensió actual de la problemàtica.	58
2.2. Mites entorn de la violència masclista	62
2.3. Característiques i tipus d'abusos.	65
Mòdul 3. Violència masclista a la parella jove	70
3.1. Factors de vulnerabilitat en l'establiment d'una relació de violència	72
3.2. Dinàmica de la violència/cicle de la violència	73
3.3. Model de comprensió de la violència. El model ecològic	76
3.4. Construcció de models nous.	77
Mòdul 4. Tallers de prevenció de relacions abusives	79
4.1. Les activitats de prevenció	81
4.2. Confecció de tallers.	83
4.3. Detecció de casos i possibles actuacions	86
Mòdul T. Tancament	89
Part III. Continguts	99
Mòdul 1. L'equitat a les relacions joves	99
Tema 1.1. La construcció de la desigualtat. Orígens	99
Tema 1.2. Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder	102
Tema 1.3. El paper dels agents socialitzadors en la construcció del gènere	104
Tema 1.4. Gènere normatiu. Les relacions de gènere.	108
Tema 1.5. L'amor romàntic, construcció i mites	110
Tema 1.6. Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat	111
Mòdul 2. Què saben els joves de la violència masclista	114
Tema 2.1. La violència masclista a la parella com a problema social	114
Tema 2.2. Mites entorn de la violència masclista	117
Tema 2.3. Característiques i tipus d'abusos	119
Mòdul 3. Violència masclista a la parella jove	125
Tema 3.1. Factors de vulnerabilitat i factors de risc patir abús en la relació de parella	125
Tema 3.2. Dinàmica de la violència / Cicle de la violència.	133

Tema 3.3. Model de comprensió de la violència el model ecològic	138
Tema 3.4. Construcció de models nous.	141
Model 4. Tallers de prevenció de relacions abusives	143
Tema 4.1. Les activitats de prevenció.	143
Tema 4.2. Confecció d'un taller	150
Tema 4.3. Detecció de casos	155
Bibliografia	162
Bibliografia. Part I.	162
Bibliografia. Part II	164
Bibliografia. Part III	166

Pròleg

L'Institut Català de les Dones, amb l'experiència adquirida de programes com "Estimar no fa mal" o "Talla amb els mals rotllos", a partir dels quals s'han fet diverses accions encaminades sempre a formar agents de prevenció de relacions abusives en la parella jove, és conscient que encara persisteixen entre els adolescents mites i estereotips relacionats amb els rols de gènere que la societat ens assigna quan naixem. Es percep encara entre la població juvenil la presència d'idees, actituds, comportaments i relacions contaminats pel masclisme i el sexisme.

Els mitjans de comunicació de masses són, en bona part, responsables de la transmissió massiva d'aquests valors sexistes, a través de l'ús abusiu d'uns models de gènere que responen als extrems de feminitat i masculinitat més hegemònics i arriben a ser d'una gran influència entre la població jove.

Durant tot aquest temps ens hem adonat també de la tasca tan important que fa l'escola com a agent social de canvi, transmissora de valors d'igualtat i respecte de les diferències.

En aquesta feina és fonamental la tasca del professorat dels centres educatius, ja que tant a través dels seus ensenyaments com dels valors que transmeti influirà en la formació de la identitat de gènere de l'alumnat, i en conseqüència en les relacions que s'estableixen entre nois i noies.

En el marc del programa "Estimar no fa mal", l'Institut Català de les Dones, amb la col·laboració del Departament d'Ensenyament, ha posat en marxa accions pilot de formació que han confluït en la incorporació dels continguts sobre prevenció de relacions abusives en la parella, així com en la perspectiva de gènere en els currículums oficials dels cicles formatius de grau superior d'animació sociocultural i integració social.

El manual que teniu a les mans és el material que s'ha utilitzat en l'últim d'aquests programes pilot i que considerem que és una eina útil i necessària per al professorat i els futurs professionals que estaran en contacte amb joves i adolescents i que poden ser agents de prevenció.

La violència que s'exerceix contra les dones, els adolescents i les nenes i contra tota persona que no es conforma amb les expectatives socials del que suposa ser home o ser dona, és la manifestació més greu de la discriminació i la situació de desigualtat d'un sistema de relacions de poder –el patriarcat– que hem de trencar per aconseguir una societat més igualitària i justa.

Esperem que aquest material us ajudi a superar aquestes desigualtats entre dones i homes i contribueixi a eradicar la violència masclista.

Montserrat Gatell i Pérez
Presidenta de l'Institut Català de les Dones

Part I. Marc

1. Motivacions

1.1. LA PREVENCIÓ DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA COM A EIX DE LA PROPOSTA

La conferència de Pekín de 1995 va definir la *violència contra la dona* com 'tot acte de violència basat en el gènere que té com a resultat possible o real un dany físic, sexual o psicològic, incloses les amenaces, la coerció o la privació arbitrària de la llibertat, tant en la vida pública com en la privada'. Així mateix, el secretari general de les Nacions Unides publicava: "La violència contra la dona és potser la violació dels drets humans més vergonyosa. No coneix límits geogràfics, culturals o de riquesa. Mentre continuï, no podrem afirmar que hem avançat realment vers la igualtat, el desenvolupament i la pau".

El Protocol marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista defineix la *prevenció* com 'el conjunt d'accions encaminades a evitar o reduir la incidència del fenomen de la violència masclista mitjançant la reducció dels factors de risc'.

En altres paraules, la prevenció n'evita la normalització i es pot donar en diferents moments: abans que aparegui la violència masclista, quan hi ha un risc elevat que aparegui i quan ja s'ha donat.

La prevenció que s'activa a partir de programes i accions concrets quan encara no hi ha indicis de violència masclista s'anomena *prevenció primària*. Aquesta planteja reduir-ne la taxa d'incidència, atacant les causes identificades d'aquest problema abans que s'arribi a produir. Els esforços, per tant, es dirigeixen tant a transformar l'entorn de risc com a reforçar l'habilitat de les persones per afrontar-lo.

Un dels requisits per parlar de prevenció primària és que les accions o els programes que es desenvolupen s'han d'adreçar a un grup o una comunitat, i no a individus, ja que qualsevol de les persones del grup pot veure-se'n afectada en un futur i, per tant, totes són susceptibles de veure-s'hi involucrades.

D'altra banda, és necessari que la intervenció es faci abans que el problema sorgeixi i ha d'anar adreçada a la població de risc o que sigui vulnerable de patir-lo. En el cas de la violència masclista l'evidència mostra que tota la població és identificada com a població de risc a causa que, encara avui, la cultura patriarcal i masclista continua impregnant l'estructura i l'organització del sistema social en què vivim.

La prevenció primària també requereix que les intervencions estiguin ben fonamentades i dutes a terme des del coneixement profund de la realitat de la violència masclista i de les dinàmiques que es donen a partir de la relació desigual de gènere existents.

Clarament, el manual que es presenta aquí se centra en la prevenció primària, i emfatitza tot un conjunt d'accions pedagògiques i comunicatives que tenen per objectiu generar canvis i modificacions a l'imaginari social que

permetin avançar cap a l'eradicació de la violència masclista. En aquest cas, a partir de la formació de futurs i futures professionals dels àmbits educatiu i social, perquè siguin ells mateixos els facilitadors i transmissors d'aquests canvis als grups amb què treballen.

És clau fomentar pràctiques preventives que introdueixin canvis en els processos de socialització de gènere abans que aquests arribin a les seves darreres fases de conformació de la subjectivitat dels i les joves segons els patrons de gènere normatiu. I, en cas d'incidir en etapes posteriors, l'objectiu serà facilitar la desconstrucció i la reconstrucció de la subjectivitat esmentada.

El conjunt d'institucions socioeducatives esdevenen, per tant, espais clau en el procés de socialització de les persones que formen una societat. La socialització que es dona des d'aquestes institucions pot estar dirigida cap a la reproducció dels patrons de conducta dominants o pot, al contrari, ser un instrument de transformació social potent d'aquestes relacions quan els i les professionals es doten d'una perspectiva crítica i normativa.

Alhora també cal destacar els altres dos tipus de prevenció: la prevenció secundària i la prevenció terciària.

La *prevenció secundària* es defineix com 'l'intent de reduir la taxa de prevalença, és a dir, el nombre de casos de violència masclista'. En aquest cas, l'objectiu recau a assegurar una identificació precoç del problema i una intervenció ràpida i eficaç.

8

És per aquesta raó que aquest manual també vol dotar de les competències tècniques necessàries per al reconeixement de la violència masclista, de cara a l'atenció i la derivació ràpida de les persones que la puguin estar patint abans que la situació pugui agreujar-se.

I, finalment, la *prevenció terciària*, que 'és aquella que té per objectiu reduir els efectes o les seqüeles d'haver patit o estar patint violència masclista, i tractar d'evitar recaigudes'. En aquesta línia, els esforços s'han de dirigir a l'elaboració de programes de recuperació i rehabilitació per a aquells que han estat afectats pel problema. El manual, en aquest cas, es limita a facilitar recursos on poder derivar les dones o altres persones que puguin estar patint els efectes de la violència.

1.2. LES DADES EVIDENCEN LA NECESSITAT DE PREVENCIÓ

Les dades mostren que avui la violència masclista continua sent una realitat vigent.

L'Enquesta de violència masclista a Catalunya publicada el 2010 mostra que 1 de cada 4 dones residents a Catalunya ha estat objecte d'alguna agressió masclista greu al llarg de la seva vida. Només durant l'any 2009 va haver-hi l'1,4% de les dones residents a Catalunya d'entre 18 i 70 anys, la qual cosa suposa que més de 36.000 dones van patir agressions masclistes d'especial gravetat. L'enquesta també revela que durant el mateix any el 6,8% de les dones ha estat víctima d'alguna agressió masclista que la mateixa víctima ha considerat delictiva, però només el 17,7% d'aquestes dones ha denunciat els fets.

D'altra banda, la revisió de dades mostra que la violència masclista segueix sent una realitat també en la població jove. En l'informe *Avaluació de l'impacte social de la Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista*, s'ha calculat la prevalença de la violència masclista en l'àmbit de la parella en noies adolescents

a Catalunya (càlcul fet a partir de les dades de l'enquesta Igualtat i prevenció de la violència de gènere en l'adolescència feta per la Universitat Complutense de Madrid i el Ministeri d'Igualtat, amb la col·laboració del Departament d'Ensenyament i del Ministeri d'Educació, l'any 2010).

Aquestes dades mostren que el 30,3% de noies d'entre 14 i 18 anys ha patit violència masclista en l'àmbit de la parella a Catalunya. A més, es detalla que, pel tipus de violència, el 14,1% ha patit violència psicològica; el 4,2%, violència física, i el 12,4, violència sexual.

També destaquen, per preocupants, les dades relatives a la presència de creences sexistes entre alumnat de 14 a 18 anys, especialment notables entre els nois.

- Un 26,06% de nois i un 6,64% de noies pensen que està justificat que un home agredeixi la seva dona o la seva companya quan ella decideix deixar-lo.
- Un 18,64% de nois i un 7,04% de noies pensen que per tenir una bona relació de parella és desitjable que la dona eviti dur la contrària a l'home.
- Un 10,17% de nois i un 10,46% de noies pensen que l'home que sembla agressiu és més atractiu.
- Un 17,16% de nois i un 3,22% de noies pensen que és correcte amenaçar de vegades els altres perquè sàpiguen qui és el que mana.
- Un 16,53% de nois i un 2,82% de noies pensen que és correcte pegar algú que t'ha ofès.
- Un 12,50% de nois i un 5,63% de noies pensen que si una dona és maltractada pel seu company i no l'abandona serà perquè no li disgusta del tot aquesta situació.
- Un 13,98% de nois i un 4,02 de noies pensen que està bé que els nois surtin amb moltes noies, però no al revés.
- Un 14,19% de nois i un 2,62% de noies pensen que els homes no han de plorar.

9

D'altra banda, joves i adolescents fan cada vegada més ús del WhatsApp, el Tuenti i les trucades del mòbil com a eines per enviar i rebre missatges d'assetjament i per controlar les seves parelles. Alhora, la percepció que tenen del risc d'aquestes noves tecnologies és molt baixa. L'estudi coordinat per Torres Alberó revela que 6 de cada 10 noies reben missatges amb insults de persones del seu entorn, parelles o exparelles, i amics o amigues del seu grup. El 10% diu que han sentit por d'aquests missatges. Aquest mostreig de dades evidencia la necessitat de continuar insistint en aquesta qüestió.

Durant l'elaboració d'aquest manual, es va publicar l'informe europeu *Violence against women: an EU-wide survey*, els resultats del qual mostren la magnitud del problema de la violència masclista a Europa i confirma la necessitat de treballar intensament la prevenció en la nostra cultura occidental.

1.3. L'EXPERIÈNCIA DE L'APLICACIÓ PRÀCTICA

La proposta de treball que es presenta en aquest manual va ser dissenyada i implementada en una experiència pilot desenvolupada l'any 2012 a tres instituts d'ensenyament secundari: l'IES Salvador Seguí del barri de Sant Martí, l'IES Miquel Tarradell del barri del Raval, ambdós a Barcelona, i l'IES Can Vilumara, de l'Hospitalet.

L'experiència estava emmarcada en el programa de prevenció de relacions abusives "Estimar no fa mal" i, per tant, dins la línia estratègica de sensibilització i prevenció del Programa d'intervenció integral contra la violència masclista (PIIVM 2012-2015).

Concretament, el programa de prevenció de relacions abusives per a joves adolescents ha estat promogut pels departaments i les unitats següents:

1. Departament de Benestar Social i Família: Institut Català de les Dones i Direcció General de Joventut.
2. Departament d'Ensenyament: Direcció General d'Atenció a la Família i Comunitat Educativa i Direcció General de Formació Professional Inicial i Ensenyaments de Règim Especial.

El programa "Estimar no fa mal" respon a la voluntat d'endreçar, homogeneïtzar i millorar l'eficàcia del conjunt de les actuacions preventives adreçades a joves adolescents que es duen a terme en diferents administracions públiques i institucions.

"Estimar no fa mal" s'adreça especialment a tres col·lectius diana: joves d'entre 10 i 19 anys, pares i mares de joves, i professionals dels diferents àmbits que treballen amb joves.

És per a aquest últim col·lectiu que pren rellevància l'estratègia de la formació de formadors i formadores. La consolidació que fan els i les docents dels continguts relacionats amb la construcció del gènere i la violència masclista en el procés formatiu dels joves és una inversió de present i de futur, ja que suposa un efecte multiplicador en els resultats esperats, en tant que futurs professionals faran extensius els seus coneixements tant a la població jove com a altres col·lectius socials a través dels serveis que ofereixin en els àmbits social i comunitari.

10

La realització d'un programa formatiu extens permet entrar amb més profunditat en els diferents temes, no sols des d'una aproximació teòrica, sinó també experiencial. El treball que es du a terme, de fet, implica introduir o reforçar un canvi de paradigma en la manera d'entendre les relacions de gènere, proposta per la qual es pot trobar més o menys permeabilitat en les persones que hi participen. De fet, és habitual trobar resistències vers aquest canvi. És per això que la reflexió a partir de l'experiència viscuda o de l'impacte que la vivència pot generar en l'alumnat pot facilitar en gran mesura l'obertura a un canvi de mirada i a la integració de maneres noves d'entendre i construir les relacions de gènere.

És innegable que parlar de gènere implica tractar qüestions medul·lars de la identitat de cada individu, per la qual cosa no es pot deixar de tenir present el pes que té el gènere en cadascú. Durant el transcurs de l'experiència pilot es van poder anar identificant les pors que apareixien per la mateixa afectació del que s'estava aprenent ("el que estic veient em passa a mi") i algunes de les resistències que anaven sorgint ("a la meua família no hi ha desigualtats", "jo només reconec la igualtat", "no reconec que se'ns hagi educat en un marc de relacions abusives", "jo sóc lliure i a mi això no m'afecta", "jo com a home no és cert que tingui cap privilegi", etc.).

D'altra banda, és interessant esmentar que, a posteriori de la implementació d'aquest programa, finalment, s'han incorporat dos articles importants en la secció de competències del currículum del títol de tècnic superior en integració social que fins ara no hi eren. Això vol dir que, a partir d'ara, tota persona titulada com a tècnica superior en integració social haurà de saber:

- Elaborar projectes d'integració social, aplicant la normativa vigent i incorporant-hi la perspectiva de gènere.
- Dissenyar i posar en pràctica actuacions per prevenir la violència domèstica, i avaluar-ne el desenvolupament.

1.4. RECURS DE MOTIVACIONS

Davant la necessitat de treballar per l'eradicació de la violència masclista des de la prevenció, les motivacions principals d'aquest manual es poden resumir de la manera següent:

- Compartir l'experiència en el treball de prevenció de violència masclista.
- Aportar recursos per construir una societat sense violència.
- Fomentar la prevenció de la violència masclista als espais socioeducatius.
- Incorporar el gènere en els diferents processos formatius (transversalitat).
- Donar a conèixer la interrelació i la interdependència entre tots els estaments del nostre sistema d'organització social i la necessitat d'acció conjunta per eradicar la violència masclista.

1.5. EL TREBALL DE TAMAIA PER L'ERADICACIÓ DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA

La violència masclista: mirada que confereix l'atenció terapèutica quotidiana a les dones i el contacte amb els i les adolescents i professionals a través de les activitats de prevenció i formació.

L'experiència terapèutica de Tamaia constata que totes les violències incloses en la definició de la conferència de Pekín segueixen donant-se en la nostra cultura occidental, i que en lloc de remetre-les es mantenen i, fins i tot, abasten cada cop més la població juvenil. El treball per l'eradicació de la violència vers les dones no pot aturar-se i la prevenció s'erigeix com una eina molt valuosa i imprescindible. Cal incidir en la nostra societat i en l'educació del jovent des de l'inici de la seva socialització; cal facilitar-li eines per detectar els abusos, tant des del punt de vista relacional directe com cultural i social, eines per saber filtrar els missatges contradictoris que rebem contínuament dels mitjans, les xarxes, els productes culturals, eines per poder establir relacions saludables i satisfactòries.

Aquest treball contra la violència, que ha d'arribar a l'arrel dels nostres sentiments, és eficaç i necessari davant altres tipus de violències. La violència masclista afecta principalment les dones, però també autoritza les violències contra altres grups sigui per raó de sexe, de sexualitat, de religió, de classe social, de raça, de funcionalitat, etc.

El projecte de Tamaia Viure Sense Violència, www.tamaia.org, va iniciar-se fa 21 anys donant atenció i acompanyament terapèutics a dones víctimes de violència masclista per a la recuperació dels efectes de la violència viscuda. Amb el temps vam adonar-nos que per eradicar aquesta violència de la nostra cultura calia fer un treball que incidís sobre la població general i vam començar a elaborar els projectes de prevenció i intervenció social i el de formació i recerca. A través d'aquests programes aportem i compartim el saber de l'experiència que anem acumulant des del nostre fer diari. L'elaboració d'aquest manual s'emmarca dins d'aquestes activitats que confiem que van arribant a les persones i que ajuden a desconstruir aquesta estructura simbòlica que permet la vigència d'aquesta violència contra les dones.

11

2. A qui va adreçat el manual

Aquest manual va adreçat a professionals (futurs o en actiu) de l'àmbit socioeducatiu que pel seu treball estiguin incidint, de manera directa o indirecta, en els processos de socialització dels i les adolescents.

- En primer lloc, com a subjectes referents de les persones dels grups amb qui treballen. En aquest cas la necessitat de tenir integrats els conceptes clau en relació amb el gènere i la violència masclista són molt importants, ja que per la seva pròpia pràctica quotidiana seran transmissors de models de relació de gènere.
- En segon lloc, com a subjectes que tindran la responsabilitat de treballar directament en la promoció pel canvi de les relacions de gènere i per l'eradicació de la violència masclista a partir de les seves pràctiques educatives concretes.

La proposta que es fa en aquest manual és treballar segons les competències bàsiques i transversals ja existents i aportar les competències tècniques que permetin, com a professionals, desenvolupar la seva tasca preventiva per eradicar la violència masclista.

Per tal que aquesta formació sigui eficaç, requereix la implicació personal dels i les professionals que la impartixin de manera que puguin garantir:

- El foment d'actituds i creences igualitàries.
- La promoció del respecte i la responsabilitat personal en les relacions.
- La contribució al procés de desconstrucció de l'estructura simbòlica que sustenta la violència masclista, fomentant el desenvolupament d'una postura personal crítica i activa envers l'abús.

El material es va elaborar per al professorat i l'alumnat dels TIS (tècnic d'integració social) i els TAS (tècnic en animació sociocultural i turística), però per les seves característiques s'adreça també a tots els professionals que es detallen a continuació. Tanmateix, els coneixements –i no els continguts metodològics– poden ser d'interès per a formadores i formadors de l'àmbit de l'educació infantil i la primària.

Professionals de l'àmbit social i de l'àmbit educatiu (educació formal i no formal)

- Integració social
- Tècnic d'animació d'activitats físiques i esportives
- Animació sociocultural
- Atenció a persones en situació de dependència
- Treball social
- Educació social

Competències requerides al professional perquè es desenvolupi com a agent de prevenció de la violència masclista

A continuació, es defineixen les competències que s'han anat consensuant com a idònies per actuar en prevenció de les relacions abusives i la violència masclista tenint present que no és una llista excloent ni tancada:

Ser competent en (saber/tenir coneixements):

- Entendre la construcció social del gènere:
 - Sistema sexe i gènere
 - Rols i estereotips de gènere
 - Socialització de gènere: construcció de la masculinitat i la feminitat
 - Relacions de poder: diferència, desigualtat i discriminació en funció del sexe o el gènere
 - El concepte d'equitat
- Comprendre el fenomen de la violència masclista:
 - Relacions abusives i violència masclista
 - Formes i àmbits de la violència masclista
 - Cicle de la violència masclista
 - Sexisme, homofòbia i transfòbia i altres discriminacions
 - Estat de la situació de la violència masclista
- Conèixer els factors de risc, de protecció i de resiliència de les persones respecte de la violència masclista.
- Conèixer metodologies i eines per dur a terme actuacions i dinàmiques de grup per prevenir les relacions abusives i la violència masclista.
- Conèixer els indicadors que ajuden a detectar relacions abusives.
- Conèixer els protocols d'actuació que cal seguir en cas d'una situació de violència masclista.

Demostrar competència en les habilitats (saber fer):

- Identificar i analitzar les desigualtats de gènere en el nostre entorn (mitjans de comunicació, llenguatge, conciliació, àmbits privats i públics).
- Reconèixer i valorar la incidència dels estereotips i els rols de gènere en les situacions quotidianes.
- Identificar els diferents àmbits i formes de violència masclista.
- Desmitificar els ideals romàntics de l'amor en l'àmbit de les relacions de parella.
- Transferir valors de respecte i de responsabilitat per desenvolupar una postura personal crítica i activa envers l'abús i la violència en les relacions afectives.
- Proporcionar i transferir coneixements sobre la violència masclista des de la pràctica reflexiva.
- Desenvolupar actuacions de prevenció de violència masclista en l'àmbit de la parella.
- Avaluar els coneixements i els canvis que es donin en el procés formatiu.
- Generar espais de diàleg per treballar l'expressió dels sentiments i les emocions.
- Aplicar les pautes d'actuació i els protocols de coordinació davant d'una situació efectiva de violència masclista.

3. Objectius d'aquest manual

OBJECTIUS GENERALS

- Facilitar una eina pràctica de treball per a la prevenció de la violència masclista.
- Facilitar la formació de futurs i futures agents de prevenció a través de l'adquisició de competències tècniques específiques en matèria de prevenció de violència masclista.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

- Proveir d'instruments teòrics per a la comprensió de la violència masclista i experiencials per canalitzar la interiorització de l'aprenentatge.
- Facilitar la identificació d'actituds abusives normalitzades.
- Dotar d'un marc teòric per a l'aprofundiment voluntari.
- Identificar els límits de la intervenció en els diferents espais de prevenció.
- Donar a conèixer la xarxa de recursos que poden intervenir en cas de detecció de situacions de violència masclista a l'aula.

14

4. Estructura i ús del manual

Aquest manual consta de tres parts.

La primera part dedica les seves pàgines a introduir el marc que fonamenta la proposta, des de les motivacions que porten a elaborar-lo fins a qui va adreçat i amb quins objectius es planteja, així com els fonaments pedagògics i metodològics que el doten d'estructura.

La segona part recull la pràctica didàctica que proposa el manual. Presenta les dinàmiques de treball proposades per implementar els continguts recollits a la part III. Aquesta part es divideix en els quatre mòduls corresponents a la part III més el mòdul de presentació del procés formatiu i el mòdul de tancament.

L'inici d'aquesta part II recull la metodologia pràctica per a l'ús del material de treball proposat. Comença amb un quadre on es detallen les sessions i les dinàmiques per desenvolupar el projecte complet i cada mòdul. Tanmateix, a l'inici de cada mòdul es detallen els temps de cadascuna d'aquestes dinàmiques per assolir els objectius proposats. Cada dinàmica incorpora objectius, desenvolupament, materials i durada, i vincula el tema de la part III que la sustenta.

La tercera part, distribuïda en quatre mòduls, recull els continguts teòrics en què es fonamenten les dinàmiques de treball presentades, alhora que les complementen. Això implica que la segona i la tercera parts estan estretament relacionades, ja que les dinàmiques de la segona part estan elaborades a partir dels continguts d'aquesta tercera.

- Mòdul 1. L'equitat a les relacions joves
- Mòdul 2. Què saben els joves de la violència masclista?
- Mòdul 3. Violència masclista a la parella jove
- Mòdul 4. Tallers de prevenció de relacions abusives

Al final de tot, es presenta **la bibliografia** que s'ha fet servir per elaborar cada una de les parts del manual i que facilita, alhora, un material de consulta i amplia continguts a les persones que hi estiguin interessades.

5. Fonaments pedagògics

Aquesta formació s'assenta en els fonaments següents:

- la significació de la perspectiva de gènere,
- la comprensió de la violència masclista des d'una perspectiva feminista,
- l'educació transformadora,
- la cultura de pau,
- la coeducació i
- la interseccionalitat.

15

5.1. LA SIGNIFICACIÓ DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE

Incorporar la perspectiva de gènere al treball educatiu implica, primer de tot, integrar el concepte de gènere, entès com 'la definició del caràcter històric i social dels rols, les identitats i els valors que són atribuïts a homes i dones i internalitzats mitjançant processos de socialització'.

Tal com recull Susana Gamba en el *Diccionario de estudios de género y feminismos*, el gènere es caracteritza pel següent:¹

- Per tractar-se d'una construcció social i històrica (pot variar d'una societat a una altra i d'una època a una altra).
- Per ser una relació social (mostra les normes que determinen les relacions entre dones i homes).
- Per ser una relació de poder (ens remet al caràcter qualitatiu d'aquestes relacions).
- Per ser una relació asimètrica. Encara que les relacions entre dones i homes admeten diferents possibilitats (dominació masculina, dominació femenina o relacions igualitàries), en general, aquestes es configuren com a relacions de dominació masculina i subordinació femenina.

¹ Gamba, S. (coord.). *Diccionario de estudios de género y feminismos*. Buenos Aires: Ed. Biblos, 2008.

- Per ser de gran abast, perquè no es refereix només a les relacions entre els sexes, sinó que al·ludeix també a altres processos que es donen en una societat: institucions, símbols, identitats, sistemes econòmics i polítics, etc.
- Per ser transversal, perquè no està aïllat, sinó que travessa tot l'entramat social, articulant-se amb altres factors com l'edat, l'estat civil, l'educació, l'ètnia, la classe social, etc.
- Per ser una proposta d'inclusió, ja que les problemàtiques que es deriven de les relacions de gènere només podran trobar solució si inclouen canvis en les dones i també en els homes.
- Per ser una recerca d'una equitat que només serà possible si les dones assoleixen l'exercici del poder en el seu sentit més ampli (com poder crear, poder saber, poder dirigir, poder gaudir, poder triar, poder ser triada, etc.).

Segons la mateixa autora, la perspectiva de gènere, "encara que no constitueix una categoria tancada, sinó en ple desenvolupament, afavoreix l'exercici d'una lectura crítica i qüestionadora de la realitat per tal d'analitzar i transformar la situació de les persones. Es tracta així de crear noves construccions de sentit perquè homes i dones visualitzin la seva masculinitat i feminitat a través de vincles no jerarquizats ni discriminatoris".²

5.2. LA COMPRESIÓ DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA DES D'UNA PERSPECTIVA FEMINISTA

16

El valor aportat per la perspectiva feminista en la comprensió de la violència masclista és el que ha fet visible la responsabilitat de les estructures socials, culturals i polítiques que la permeten, la possibiliten i, fins i tot, l'estimulen. Així mateix, defineix la responsabilitat individual dels homes que l'exerceixen emparant-se en la legitimitat que tot aquest entramat els facilita. També reconeix autoritat a les experiències femenines en la vivència de l'abús i a les seves aportacions per fer-hi front. És per això que des dels feminismes s'ha denunciat la dimensió política d'aquest problema i la necessitat d'involucrar tots els estaments que la conformen.

Un altre valor és la capacitat de treball, a partir de l'autoritat femenina i la confiança, en relació amb la possibilitat d'establir complicitats, acords, consensos entre entitats públiques i privades, per a l'eradicació de la violència masclista (la definició de polítiques públiques, articulats legals i altres accions).

En el cas català, aquesta capacitat va influir en els continguts i en l'aprovació de la Llei Catalana 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicació de la violència masclista.

² Gamba, S. (coord.). *Diccionario de estudios de género y feminismos*. Buenos Aires: Ed. Biblos, 2008.

5.3. L'EDUCACIÓ TRANSFORMADORA

L'educació transformadora, concepte nascut de la pedagogia crítica, és un sistema educatiu que parteix del desig de canvi social i de la voluntat de transformació. Implica creure en la possibilitat de superar les limitacions del present i pensar que l'educació no pot ni ha de refusar responsabilitats.

Segons McLaren, la pedagogia crítica convida a analitzar la relació entre experiència, coneixement i ordre social amb una perspectiva transformadora:³ "Tot el projecte de la pedagogia crítica està adreçat a convidar estudiants i professorat a analitzar la relació entre les seves pròpies experiències quotidianes, les seves pràctiques pedagògiques d'aula, els coneixements que produeixen i les disposicions socials, culturals i econòmiques del l'ordre social en general (...). La pedagogia crítica s'ocupa d'ajudar els i les estudiants a qüestionar la formació de les seves subjectivitats en el context de les avançades formacions capitalistes amb la intenció de generar pràctiques pedagògiques no racistes, no sexistes, no homofòbiques i que estiguin dirigides cap a la transformació de l'ordre social general a través d'una justícia racial més important, de gènere i econòmica".

Partir d'aquesta premissa implica reconèixer que les persones tenen coneixements previs sobre els temes que s'estan tractant, que són d'aquestes experiències, reflexionades o no, que ha de partir l'educador o educadora per aconseguir un aprenentatge significatiu que pugui ser aplicat en la vida quotidiana: per analitzar situacions, aclarir problemes i crear alternatives de solució, o discernir formes d'intervenció i avaluar els resultats.⁴

17

El sentit de l'educació transformadora –en essència constructiva i participativa– és que les persones participants es reconeguin com a persones creatives, intel·ligents i amb capacitat d'actuar, mentre que els formadors i les formadores són facilitadors que organitzen ambients propicis per desenvolupar aprenentatges amb sentit que permetin fer una revalorització de la vida quotidiana i el paper dels subjectes a la societat.⁵

5.4. LA CULTURA DE PAU

Treballar per a una cultura de pau, és a dir, treballar per al foment de pràctiques de convivència coherent i necessàries per a la construcció d'una pau que eradiqui la injustícia de la desigualtat i el poder (violència estructural) i els afrontaments simbòlics, culturals i de creences (violència cultural). En aquest sentit, és una crítica radical de la guerra i la violència directa y una visibilització dels aspectes alternatius a la violència que ofereixen les pràctiques femenines de sosteniment de la vida.⁶

³ McLaren, P. *Pedagogía crítica y cultura depredadora*. Barcelona: Paidós, 1997. Citat a: <http://jei.pangea.org/edu/f/edu-transf-conc.htm>.

⁴ Pinto, M. J. (coord.). Mòdul formatiu. Sensibilització de representants sindicals davant l'assetjament sexual. Barcelona: Projecte Afrontar. Secretaria de la Dona. Comissions Obreres, 1999.

⁵ Ídem Pinto.

⁶ Magallón, C. *Mujeres en pie de paz*. Madrid: Siglo XXI Editores, 2006, p. 207.

Efectivament, **el projecte de cultura de pau advoca per col·locar la vida al centre de la cultura.** Tradicionalment, l'empatia i la cura –essencials per al sosteniment de la vida– s'han adjudicat a les dones. Això no vol dir que no puguin ser pràctiques portades a terme pels homes, malgrat que històricament no hagi estat habitual. De fet, l'ordre patriarcal ha invisibilitzat el treball de les dones en aquest sentit i clarament l'ha tractat com a secundari.

Les dones ens conviden a inventar mediacions creadores de realitat nova, i a relacionar-nos amb el món sencer a través de mediacions d'altres, a partir del reconeixement de la nostra experiència personal (“Partir de sí”),⁷ d'anomenar el món en femení (que en termes més teòrics representaria “trençar amb l'ordre simbòlic patriarcal”), ajuntant la raó i la vida, és a dir, la cultura i la natura, la paraula i el cos, i valorant la dimensió de l'experiència quotidiana, l'afectivitat i les relacions.⁸

Com diu Fisas, “un objectiu important de la cultura de pau serà treballar per moderar valors de duresa, domini, repressió i competitivitat vinculats a la mística masculina i per potenciar valors de cooperació i responsabilitat socials, alhora que socialitza els homes en la coresponsabilitat en la pràctica de la cura, començant per la cura dels seus propis fills i filles, ja que la participació dels pares en la criança és un fre a l'ús de la violència, primer en ells mateixos i després en els seus fills i filles. Es tracta d'introduir l'expressió de l'afecte i la tendresa a la vida dels homes, que no reprimeixin l'empatia, per així augmentar la seva responsabilitat sobre el cost humà i social dels seus actes, tan en la vida familiar com en la política. **Acabar amb la vinculació entre masculinitat i violència és, per tant, una estratègia de pau.**”⁹

5.5. LA INTERSECCIONALITAT

La interseccionalitat és una eina analítica que permet comprendre i visibilitzar com funcionen les diferents categories, i com, de forma interrelacional, es creuen i donen lloc a diverses formes d'opressió i discriminació. Aquests creuaments contribueixen a experiències úniques d'exclusió i privilegi.

És una eina que ens permet superar el reduccionisme que comporta percebre les diferents opressions com a realitats que es posen de manifest de manera independent. La interseccionalitat ens obre la perspectiva d'anàlisi en poder veure com es creuen aquestes opressions. La opressió basada en el gènere (sexisme) o en l'orientació sexual (homofòbia, lesbofòbia o transfòbia), la diversitat funcional, entre altres, actuen i es relacionen i creen un sistema molt complex d'opressions i formes de discriminació social.¹⁰

⁷ Cigarini, L. *La práctica del deseo*. Barcelona: Icaria, 1996, i Rivera, M. “Partir de sí”. *El Viejo Topo*, núm. 73, març de 1994.

⁸ Fisas, V. *Cultura de paz y gestión de conflictos*. Barcelona: Icaria/Nesco, 1998.

⁹ Idem Fisas, V.

¹⁰ Tamaia Viure Sense Violència, SCCL i Associació Candela, recerca en procés: *GAP-WORK against gender-related violence DAPHNE III, 2013-2015*, en coordinació amb la Brunel University i la Universitat Rovira i Virgili, i finançada per la Comissió Europea (<http://sites.brunel.ac.uk/gap>).

5.6. LA COEDUCACIÓ

Els principis rectors de la coeducació són primordials per a una educació que estableixi relacions no abusives. Prenent les paraules de Marta Selva:¹¹ “Coeducar significa superar les relacions de poder que supediten un sexe a l'altre, incorporar en igualtat de condicions les realitats i la història de les dones i dels homes per poder actuar en igualtat, i reconèixer alhora les diferències pròpies de cada gènere.

La distància entre coeducació i escola mixta és clara: l'escola mixta es limita a agrupar en una mateixa aula nens i nenes i deixa fora de l'àmbit acadèmic tot el que té a veure amb el món i el saber de les dones. L'escola coeducativa emfatitza el reconeixement de les dones en tot allò que fa referència a l'organització i la gestió del sistema educatiu i dels centres escolars, la relació i la interacció entre l'alumnat i el professorat, els currículums, el llenguatge, les unitats d'aprenentatge, els materials, els llibres, etc.

La coeducació és el principi bàsic que ha d'assegurar la participació i el desenvolupament de totes les persones sense distinció i ha d'esdevenir una eina imprescindible per construir i desenvolupar un nou pacte de ciutadania”.

6. Metodologia

6.1. EL GRUP COM A ESPAI D'APRENTATGE

Un dels eixos fonamentals d'aquesta proposta metodològica és comptar amb el grup com a espai d'aprenentatge.

Del treball en grup s'obtenen dos tipus d'aprenentatges:

- Els d'apropiació de sabers determinats.
- Els que són resultat de la interacció en el grup davant un objecte d'estudi.

Aquesta dualitat respon al criteri de l'aprenentatge teòric i experiencial que defensem en la presentació d'aquest manual i que és necessari per poder adquirir les bases intel·lectuals i integrar allò après.

¹¹ Selva Masoliver, M. a: Roset Fàbrega, M. *Guia de coeducació per als centres educatius: pautes de reflexió i recursos per a l'elaboració d'un projecte de centre*. Barcelona: Institut Català de les Dones i Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya, 2008 (http://www20.gencat.cat/docs/icdones/serveis/docs/publicacions_eines10.pdf).

Aprendre en grup significa treballar activament i cooperativament en la cerca proposada, col·lectivitzar-la en posar-la en comú i discutir-la, analitzar-la, criticar-la i reelaborar-la en grup. Implica avançar junts a trobar i descobrir coneixements i experiències nous. Estimula la reflexió conjunta sobre la possible aplicació o repercussió d'allò après. Idealment, projecta l'aprenentatge de l'aula més enllà de l'àmbit educatiu i intervé així en la transformació de la realitat.¹²

El caràcter social, cultural, mediàtic, inherent a aquesta formació propicia un treball en grup que facilita poder compartir els aprenentatges i les creences previs i posar-los juntament en qüestió.

Una altra de les raons per les quals el grup és clau en la proposta de formació que es presenta, que implica repensar i reconstruir les relacions de gènere, és per les possibilitats que atorga el fet d'establir noves relacions de gènere i posar-les en pràctica, com un primer pas a l'experimentació de canvis. El grup és un mitjà per a la convivència i un instrument d'aprenentatge fonamental tant per a la modificació de comportaments i actituds individuals com, naturalment, per a la modificació dels socials. En aquest cas, s'ha de tenir present que la intervenció sobre els grups haurà de tenir molt en compte els continguts socioemocionals del comportament, ja que els canvis d'actituds s'entronquen profundament en allò emocional.¹³

En un procés d'aprenentatge de grup, la facilitadora o facilitador assumeix el rol de coordinador del projecte a més del de professor. La seva tasca és guiar l'aprenentatge, fer emergir les potencialitats singulars i mitjançar entre les diverses capacitats i actituds que sorgeixen en cada grup. L'aprenentatge resultant és més lent, però més sòlid i permanent.

6.2. PARTIR DE L'EXPERIÈNCIA: QUIN ÉS EL NOSTRE BAGATGE

La idea és crear un espai grupal que faciliti al màxim la participació de les persones que en formen part i possibilitar així el treball a partir de les pròpies experiències i vivències sobre el que significa per a ells i elles la masculinitat i la feminitat. Que comparteixin les seves pròpies experiències pot ajudar, en determinades qüestions, a generar identifications o a percebre aspectes en comú. Els estereotips de gènere es comprenen millor compartint percepcions, ja que es pot observar que hi ha tota una sèrie de regularitats en el comportament dels homes, en el de les dones, i entre ells i elles. Partir sobretot de la seva experiència i no del coneixement extern facilita la presa de consciència de gènere: la consciència de pertànyer a un grup social generitzat i de les desigualtats que hi ha entre ells.¹⁴

¹² Zárate, H. Z. i Moiraghi de Pérez, L. E. *El Grupo en el aprendizaje: ventajas y desventajas de la técnica de la dinámica de grupo. Comunicaciones científicas y tecnológicas*. Argentina: Universidad Nacional del Nordeste, 2004 (<http://www.unne.edu.ar/unnevieja/Web/cyt/com2004/1-Sociales/S-039.pdf>).

¹³ Roca, N. i Martínez, G. Capítol 6 "Los grupos en la educación" a González, P. *Psicología de los grupos. Teoría y aplicación*. Madrid: Editorial Síntesis, 1997.

¹⁴ Jorquera, V. "Talleres de prevención con grupos de jóvenes" a Roca, N. i Masip, J. (ed.). *Intervención grupal en violencia sexista*. Barcelona: Ed. Herder, 2011.

L'aprenentatge significatiu serà aquell que parteixi del mateix bagatge de les persones participants, és a dir, del recull de creences, actituds, coneixements i competències adquirits al llarg de la seva trajectòria vital. Només així es podrà identificar el punt de partida, el desig de canvi i la motivació per a la reconstrucció de la manera d'entendre les relacions de gènere.

Cal tenir present que amb els temes més propers a la violència no sempre es podrà treballar partint de l'experiència directa, almenys de manera explícita. A causa de la important incidència de la violència masclista, pot ser habitual trobar dins el grup persones que hagin patit violència o que l'hagin exercit. Per això, en aquest cas, la proposta és fer servir altres recursos que els permetin no situar-se en primera persona, sinó que es pugui fer l'anàlisi des d'una posició d'observador treballant amb pel·lícules, cançons, fragments de text, etc.

En aquest cas no es tracta d'un grup terapèutic i és important facilitar informació sobre els recursos existents per si alguna persona demana suport, respectant sempre la confidencialitat i l'anonimat del cas.

Finalment, és recomanable no tenir grups amb més de vint-i-cinc persones. Com més gran sigui el grup menys facilitat per treballar a partir de les seves pròpies experiències, i per poder reconèixer les diferents individualitats i vivències personals que es donin.

6.3. VIURE PER IDENTIFICAR: LA IMPORTÀNCIA DE L'EXPERIÈNCIA CORPORAL

Treballar en processos educatius que impliquen l'anàlisi de les relacions de gènere amb l'objectiu de transformar la realitat de desigualtat social existent implica tocar aspectes importants i profunds de cada persona. Cada persona ha estat socialitzada a partir de models concrets de gènere amb els quals ha fonamentat elements clau de la seva identitat. Per tant, visibilitzar els fonaments d'aquesta construcció i evidenciar elements d'injustícia, desigualtat i subordinació, suposa provocar emocions diverses que poden anar des de la sorpresa, la ràbia, la por, l'angoixa, la inseguretat, la culpabilitat, la resistència, etc.

Precisament, per l'activació emocional que suposa el treball proposat en aquest manual es vol defugir estratègies que només tinguin en consideració la dimensió intel·lectual-racional d'anàlisi i reflexió, que tot i ser fonamental, no és suficient. La proposta que es fa és incorporar dinàmiques que possibilitin el treball des del cos, entenent el cos com una unitat que integra l'organisme, l'emoció i el llenguatge, més enllà de la seva mera dimensió física.

El fet d'acceptar la indivisibilitat de cos, consciència i món que ens envolta implica admetre que el cos és una via per a l'aprenentatge i el coneixement fonamental. Podríem anomenar-la pedagogia del cos.¹⁵

¹⁵ Rubio Amo, A. *Petita genealogia del cos fragmentat i bases teòriques per a la unió del cos i la consciència*. Conferència dins el IV Curs d'estiu cos i moviment. Palma de Mallorca, juliol de 2013.

Per tant, metodològicament es valora com a necessari un treball complementari a partir del cos que faci possible:

- Facilitar estats emocionals de benestar i relaxació que comportin un treball de reflexió i anàlisi amb més connexió amb un mateix.
- Possibilitar la identificació dels estats emocionals que puguin sorgir al llarg de les sessions a partir de l'observació corporal.
- Experimentar des del treball corporal la vivència de la desigualtat i la violència masclista.
- Com assenyala Rota,¹⁶ el treball corporal permet a les persones apropiarse d'una dinàmica de formació que té tres moments:
- Vivenciar les emocions que tinguin relació amb el tema que es treballa. El cos "afectat" i emocionat.
- Escriure i parlar sobre aquesta vivència i intentar descobrir les relacions amb la pròpia història personal. El cos parlat i representat.
- fer una anàlisi conceptual. El cos conceptualitzat.
- Aquest recorregut en tres temps: mobilitzar, escriure i parlar i, finalment, conceptualitzar, és una bona estratègia per integrar el coneixement.

6.4. TREBALL EN EQUIP

Aquest tipus de formació comporta un cost emocional important per a les persones que fan d'educadores, especialment per allò que mou en l'alumnat, per les resistències que desperta, la incomprensió, els recels, fins i tot per la pròpia gestió de les emocions. És, per tant, important tenir suport i comptar amb un equip amb qui compartir la tasca educativa, des de les primeres fases de planificació fins a les últimes d'avaluació.

El treball cooperatiu entre professionals, amb un consens clar en relació amb els fonaments teòrics de la formació, els objectius, la metodologia de treball, la gestió coordinada davant les incidències i les dificultats que puguin sorgir i, sobretot, la confiança mútua en els sabers i els sabers fer de cada una de les persones que en forma part, esdevindrà un element clau per desenvolupar la tasca educativa.

Alhora, també s'emfatitza la importància de la realització d'un treball que es vinculi des del primer moment amb la realitat educativa del centre; involucrar-lo en l'experiència i poder compartir aquest treball amb altres companyes i companys del centre. En altres paraules, dur a terme unes pràctiques que vagin més enllà del mateix equip professional responsable de portar endavant el programa formatiu concret.

En aquesta línia, l'objectiu és aportar, en la mesura del possible, la tasca de transversalitzar el gènere, entenent la transversalització com "un instrument dual que comprèn tant una estratègia que involucra tots els actors socials en la recerca de la igualtat de gènere com la denominació de determinades eines per a l'anàlisi de gènere".¹⁷

¹⁶ Rota Iglesias, J. *Reflexions entorn de la formació personal*. Material no publicat, 2001.

¹⁷ Institut Català de les Dones. *Pla estratègic Institut Català de les Dones 2012- 2015*. Generalitat de Catalunya (http://www20.gencat.cat/docs/icdones/institut/docs/pla_estrategic.pdf).

És a dir, a partir de la implementació dels mòduls formatius, la idea és posar el gènere a les agendes del centre, fer extensius els objectius i els continguts del programa, promoure el debat públic i permetre l'anàlisi i el qüestionament de les estructures de gènere existents en el seu propi funcionament intern. Possibilitar la permeabilitat, doncs, entre el treball dins l'aula i les sinergies que es puguin generar a fora.

6.5. EINES D'AVALUACIÓ

L'avaluació que es proposa pretén:

- Avaluar l'assoliment dels objectius específics de cada mòdul.
- Avaluar la satisfacció de les persones participants.

Per això la proposta d'eines de recull d'informació que permetin verificar l'assoliment dels objectius i la satisfacció en la participació és la següent:

- Diari personal de recull de l'experiència.
- Qüestionari de continguts.
- Pregunta oberta.
- Qüestionari de satisfacció.

Diari personal de recull de l'experiència:

Des de l'inici de la formació es planteja elaborar un diari que permeti recollir l'experiència des del punt de vista personal. El fet que els continguts que es tracten tinguin una incidència directa en aspectes tan personals sobre la identitat, les creences o les emocions de cadascú fa que en el transcurs del procés formatiu es puguin donar moments personals diversos que són importants recollir per facilitar-ne la identificació i per poder-ho acompanyar, alhora que permet valorar l'impacte que suposa la formació. En ser un escrit personal, l'únic que es demanarà és que cada participant comparteixi amb el grup una o dues de les idees principals que ha escrit o, si ho prefereix, en privat amb la formadora (vegeu la fitxa 2 – Diari personal. Mòdul P).

Qüestionari de continguts:

Qüestionari de preguntes tancades per als participants a l'inici i al final de la formació. Les possibilitats de resposta són de vertader o fals (vegeu les fitxes sobre el qüestionari d'avaluació de continguts (mòduls P i T): fitxa 3 - Continguts per a l'alumnat i fitxa 4 – Continguts per a l'equip docent).

Preguntes obertes:

A banda del qüestionari, al final de la formació es proposa donar unes preguntes obertes per recollir de manera més qualitativa els aprenentatges més significatius que considera que ha fet cada persona (vegeu la fitxa 5 – Preguntes obertes. Mòdul T).

Qüestionari de satisfacció:

Finalment, es proposa una eina de recull dels aspectes bàsics que es considera que poden reflectir el grau de satisfacció de l'alumnat en relació amb els aspectes bàsics del procés formatiu (vegeu la fitxa 6 – Qüestionari de satisfacció. Mòdul T).

6.6. PROGRAMA FORMATIU

La durada prevista és de 36 hores i es distribueix en 9 sessions de 4 hores cada una.

MÒDUL	SESSIONS	TEMPS	NRE. DE DINÀMIQUES
Mòdul P Presentació	Sessió 1	1 h	3
Mòdul 1 L'equitat a les relacions joves	Sessions 1-2-3	11 h	14
Mòdul 2 Què saben els joves de la violència masclista?	Sessions 4-5	8 h	9
Mòdul 3 Violència masclista a la parella jove	Sessions 6-7	8 h	6
Mòdul 4 Tallers de prevenció de relacions abusives	Sessions 8-9	7 h	8
Mòdul T Tancament	Sessió 9	1 h	2

24

Dins del marc de la metodologia del projecte educatiu que es presenta, l'ordre de les sessions és configura també com un element metodològic per assolir la comprensió i la incorporació de la formació.

Part II. Dinàmiques de treball

Plantejament de la part II

Les dinàmiques que componen la part II presenten la informació següent:

- la descripció dels objectius que es volen assolir,
- les paraules clau del contingut teòric vinculat a l'activitat,
- el temps aproximat que pot requerir,
- la descripció del desenvolupament de l'activitat,
- les indicacions concretes que s'hagin valorat importants a destacar,
- la vinculació als continguts teòrics de la part III del manual i
- el material que es necessitarà per al desenvolupament de l'activitat.

El mapa complet del conjunt de les dinàmiques és el següent:

Dinàmiques de treball

SESSIÓ	Mòdul P. Presentació	
SESSIÓ 1	P.1. Presentació	P.1.1. Qui som i què esperem P.1.2. Presentació de la formació P.1.3. Diari i qüestionari
	M1. L'equitat a les relacions joves	
	1.1. La construcció de la desigualtat. Els orígens	1.1.1. L'origen de les desigualtats 1.1.2. Nena o nen?
SESSIÓ 2	1.2. Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder	1.2.1. Estereotips de gènere 1.2.2. Relacions de poder
	1.3. El paper dels agents socialitzadors en la construcció del gènere	1.3.1. La publicitat 1.3.2. Concepte de socialització 1.3.3. Altres agents de socialització
	1.4. El gènere normatiu. Les relacions de gènere.	1.3.4. Treball complementari 1.4.1. Com diuen que hem de ser dones i homes?
SESSIÓ 3	1.5. L'amor romàntic: construcció i mites	1.5.1. Què entenem per amor?
	1.6. Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat	1.5.2. Què ens diuen les cançons? 1.5.3. El riu de l'amor 1.6.1. Tipus de relacions 1.6.2. Què ens han dit de la sexualitat?

25

Dinàmiques de treball		
SESSIÓ 4	M2. Què saben els joves de la violència masclista... obrint el calaix de l'amor	
	2.1. La dimensió actual de la problemàtica 2.2. Mites entorn de la violència masclista	2.1.1. Què sabem de la violència masclista? 2.1.2. Violència masclista: passat i present 2.1.3. Què diuen les dades? 2.2.1. Desmuntant mites: el semàfor
SESSIÓ 5	2.3. Característiques i tipus d'abusos	2.2.2. Desmuntant mites: és així? 2.3.1. Conviure amb la violència 2.3.2. Les diferents formes de la violència masclista 2.3.3. Equilibri-desequilibri 2.3.4. Ciberassetjament
SESSIÓ 6	M3. Violència masclista a la parella jove	
	3.1. Factors de vulnerabilitat en l'establiment d'una relació de violència 3.2. Dinàmica de la violència/cicle de la violència	3.1.1. Factors de vulnerabilitat i factors de risc 3.2.1. Identificar l'abús 3.2.2. El cicle de la violència (I)
SESSIÓ 7	3.3. Model de comprensió de la violència: el model ecològic 3.4. Construcció de models nous	3.2.2. El cicle de la violència (II) 3.2.3. El secret 3.3.1. Un sistema complex 3.4.1. Interseccionalitat
SESSIÓ 8	M4. Tallers de prevenció de relacions abusives	
	4.1. Les activitats de prevenció 4.2. Confecció d'un taller	4.1.1. La prevenció primària 4.1.2. Conceptes clau 4.2.1. Començant a dissenyar 4.2.2. Construir un projecte
SESSIÓ 9	4.3. Detecció de casos i possibles actuacions	4.2.3. Presentació dels projectes 4.3.1. Detecció de casos 4.3.2. Acompanyament a qui demana ajuda 4.3.3. Recursos
	MT. Tancament	
	T.1. Tancament	T.1.1. Valoració i avaluació T.1.4. El cistell

Mòdul P. Presentació

*Amb totes dues mans
alçades a la lluna,
obrim una finestra
en aquest cel tancat.*

Maria Mercè Marçal¹⁸

Aquest primer mòdul de presentació té com a **objectiu** introduir i iniciar el programa formatiu dins l'aula.

Té una durada de 60 minuts i consta de tres activitats, que es desenvolupen a l'inici de la primera sessió.

L'**estructura** de continguts i activitats que es proposa és la següent:

Tema	Dinàmiques	Temps
P.1. Presentació	P.1.1. Qui som i què esperem	30 min
	P.1.2. Presentació de la formació	15 min
	P.1.3. Diari i qüestionari	15 min

¹⁸ Marçal, M. M. *Bruixa de dol*. Barcelona: Edicions 62, 2006, p.119.

P.1. Presentació

P.1.1. QUI SOM I QUÈ ESPEREM?

Objectius:

- Possibilitar la coneixença mútua entre les persones participants del grup i les que fan la formació.
- Recollir les expectatives de les persones participants en relació amb la formació.

Temps aproximat:

30 minuts

Desenvolupament:

Les professionals que fan la formació enceten la roda de presentacions, explicant qui són elles i l'organització que representen.

A continuació, es fa una roda perquè cada una de les persones del grup pugui presentar-se a partir de la consigna següent:

- Cada persona diu el seu nom.
- Cada persona comparteix les pròpies expectatives en relació amb la formació.

Es donen uns minuts previs per iniciar la roda perquè tothom pugui reflexionar sobre les pròpies expectatives i les posi per escrit.

A mesura que cada participant es va expressant, la persona que fa de formadora va agrupant les expectatives a la pissarra. Es busca anar classificant les idees i els conceptes que vagin sorgint. Per exemple, si surten expectatives de coneixements en relació amb la intervenció davant la violència masclista es poden tenir en compte categories com: identificació, prevenció, intervenció, derivació, etc.

Indicacions:

El fet de compartir les pròpies expectatives reforça la cohesió del grup en relació amb la formació i permet començar a focalitzar els continguts que es treballaran i que acabaran de concretar-se a l'activitat següent. També permet començar a clarificar el que es treballarà i el que no.

Material:

- Paper i bolígraf.
- Pissarra o paperògraf.

P.1.2. PRESENTACIÓ DE LA FORMACIÓ

Objectius:

- Presentar els objectius de la formació i la metodologia de treball.

Temps aproximat:

15 minuts

Desenvolupament:

Es presenten els objectius de la formació i la metodologia de treball que es farà servir, es contrasten amb les seves expectatives i es resolen els dubtes i les inquietuds.

S'exposen l'esquema dels objectius i els continguts dels diferents mòduls i el calendari de la formació.

Vegeu:

Fitxa 1. Objectius i continguts a continuació

Material:

- Projector i ordinador (depenent de com es faci la presentació).
- Fotocòpies del programa amb calendari adjunt.

Objectius i continguts Fitxa 1

Mòdul	Objectius	Sessions
MP Presentació	Presentar i iniciar el procés formatiu.	Sessió 1 Data:
M1 L'equitat a les relacions joves La construcció de la desigualtat, orígens. Estereotips i rols de gènere, les relacions de poder. El paper dels agents socialitzadors en la construcció del gènere. Models de masculinitat i feminitat. Les relacions de gènere. L'amor romàntic: construcció i mites. Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat.	Conèixer la genealogia de la desigualtat entre home i dona. Identificar el constrenyiment que indiquen els estereotips de gènere.	Sessió 1 Data:
	Assenyalar i desmitificar els ideals romàntics de la parella. Identificar els models de relació afectiva.	Sessió 2 Data:
		Sessió 3 Data:
M2 Què saben els joves de la violència masclista? La violència masclista a la parella com a problema social. Mites entorn de la violència masclista. Característiques i tipus d'abusos.	Identificar la multiplicitat de formes de violència masclista. Reconèixer la proximitat i la vigència de la violència masclista.	Sessió 4 Data:
	Identificar els ideals romàntics de la parella en la violència masclista. Conèixer els mites que sustenten la violència masclista.	Sessió 5 Data:
M3 Violència masclista a la parella jove Factors de vulnerabilitat en l'establiment d'una relació de violència. Dinàmica de la violència/del cicle de la violència. Un model de comprensió de la violència: el model ecològic. Construcció de models nous.	Identificar factors d'instal·lació i permanència de violència masclista en una relació. Reconèixer la dinàmica de la violència masclista.	Sessió 6 Data:
	Identificar les relacions equitatives i les relacions abusives. Desmitificar els ideals romàntics de la parella per prevenir la violència masclista.	Sessió 7 Data:
	Visibilitzar models de feminitat i de masculinitat nous. Identificar el context social en el qual es troba l'alumnat i entendre quins recursos estan a la seva mà. Model ecològic.	

Mòdul	Objectius	Sessions
M4 Tallers de prevenció de relacions abusives	Donar a conèixer bones pràctiques relacionades amb la prevenció de la violència masclista en els contextos escolar i social. Incorporar la tasca de prevenció i sensibilització que podran dur a terme a través de la seva futura intervenció personal i professional. Conèixer la Xarxa d'atenció i recuperació integral a les dones. Incorporar el seu propi aprenentatge en la confecció i el desenvolupament d'un taller de prevenció de violència masclista. Saber respectar les barreres que l'alumnat pugui haver aixecat en relació amb aquest tema i poder treballar sense imposar.	Sessió 8 Data: Sessió 9 Data:
MT Mòdul de tancament	Avaluar i tancar el procés formatiu.	Sessió 9 Data:

P.1.3. DIARI I QÜESTIONARI

Objectius:

- Presentar el diari com a eina de recull del procés formatiu.
- Passar el qüestionari d'avaluació de continguts.

Temps aproximat:

15 minuts

Desenvolupament:

Es presenta el diari personal (vegeu l'apartat 6.5 "Eines d'avaluació" relatiu a l'avaluació de la part I del manual). S'explica que es tracta d'un diari en què es recull l'experiència personal que es deriva de la formació.

El fet que els continguts que es tracten tinguin una incidència directa en aspectes tan personals de la identitat, les creences o les emocions de cadascú, fa que en el transcurs del procés formatiu es puguin donar moments personals diversos que són importants recollir per facilitar-ne la identificació i fer l'acompanyament.

Alhora també és important per al procés d'aprenentatge. D'una banda, de cara a la vinculació entre l'anàlisi racional i emocional. D'una altra, com a futurs i futures professionals, per la necessitat de prendre consciència sobre com els afecta el gènere i la violència masclista. La finalitat és fer un treball previ a la tasca d'atendre persones.

- S'explica que també es farà servir com una eina d'avaluació. En ser un escrit personal, l'únic que es demanarà és que cada participant comparteixi amb el grup una o dues de les idees principals que ha escrit o, si ho prefereix, en privat amb la formadora.
- A continuació, es passa un qüestionari per recollir els seus coneixements en relació amb aquest mòdul i s'explica que al final del mòdul es tornarà a passar.

Indicacions:

És molt important comunicar a les persones que hi participen que es tracta d'un espai on es garanteix absolutament la confidencialitat de les qüestions personals que puguin sorgir. També és fonamental explicar que si alguna persona necessita ser atesa personalment en qualsevol moment només ha de demanar-ho.

Es recorda que si alguna persona necessita sortir es pot sentir lliure de fer-ho, alhora que pot demanar acompanyament quan calgui.

Vegeu:

- Fitxa 2. Diari
- Fitxa 3. Qüestionari d'avaluació de continguts – material per a l'alumnat
- Fitxa 4. Qüestionari d'avaluació de continguts – material per a l'equip docent

Material:

- Fotocòpies del diari.
- Fotocòpies del qüestionari.
- Bolígraf.

Diari personal Fitxa 2

(Exemple de pàgina d'un dels dies)

Dia:
Com m'he sentit durant la sessió d'avui?
M'han afectat o tocat d'alguna manera els continguts treballats?
Del que s'ha treballat avui, què en destacaria?

Qüestionari d'avaluació de continguts per a l'alumnat

Fitxa 3

Marca amb una "x" segons consideris que l'afirmació és vertadera o falsa:

Mòdul 1	Vertader	Fals
1. El patriarcat forma part del passat; la societat actual és igualitària.	☐	☐
2. L'androcentrisme implica una estructura en la qual hi ha una relació jeràrquica del masculí sobre el femení.	☐	☐
3. La manera de comportar-se com a dones o com a homes està determinada per la genètica al 100%.	☐	☐
4. La socialització que es dona a les escoles no afecta la manera de comportar-se com a dones i com a homes.	☐	☐
5. Històricament, l'espai públic ha estat un espai masculí.	☐	☐
6. El rol de gènere reflecteix el comportament que s'espera de les persones com a dona o home.	☐	☐
7. Els mitjans de comunicació mostren una imatge igualitària d'homes i dones, al contrari que en èpoques passades.	☐	☐
8. L'heteronormativitat defensa la diversitat de normes en les relacions afectives.	☐	☐
9. L'amor romàntic proposa relacions equitatives.	☐	☐
10. La sexualitat no és igual a la genitalitat, altres manifestacions afectives componen també la sexualitat i poden configurar-la en plenitud.	☐	☐
11. L'erotisme entre dones i homes no es crea només des de l'aspecte biològic, sinó, principalment, des de les significacions dels imaginaris socials: rols, mites i tabús.	☐	☐

34

Mòdul 2	Vertader	Fals
12. Les dades mostren com la violència masclista va desapareixent progressivament.	☐	☐
13. L'agressivitat natural en els homes és fruit de la testosterona.	☐	☐
14. Moltes dones provoquen la violència.	☐	☐
15. La idea que actualment ja s'ha assolit la igualtat entre homes i dones és un mite.	☐	☐
16. La intensitat de la relació afectiva i la manca de distància emocional entre agressor i víctima es constaten com un indicador de gravetat, atesa la dificultat per identificar els abusos.	☐	☐
17. L'avantatge de les xarxes socials és que permeten evitar les relacions abusives.	☐	☐
18. Els abusos sexuals estan molt generalitzats en una relació íntima.	☐	☐
19. Alguns dels efectes de la violència masclista és l'empobriment de la dona.	☐	☐

35

Mòdul 3	Vertader	Fals
20. La indefensió apresada es dona en persones que viuen situacions abusives directament o indirectament com a testimonis, en les quals ningú no fa res per aturar l'abús o perquè malgrat demanar ajuda no se n'ha obtingut.	☐	☐
21. La violència masclista viscuda al llarg del cicle vital és un dels factors de vulnerabilitat que es dona a les relacions abusives de més incidència.	☐	☐
22. La masculinitat hegemònica tradicional ridiculitza, menysprea, estigmatitza i penalitza qualsevol expressió que tingui a veure o es relacioni amb la feminitat.	☐	☐
23. Si t'has criat en el si d'una família de valors igualitaris és gairebé impossible que puguis patir una relació abusiva.	☐	☐
24. Quan s'inicia una relació abusiva és molt senzill detectar-la i relativament senzill sortir-ne.	☐	☐
25. Al cicle de la violència és difícil que la persona agressora tingui un moment de penediment i intenti reconciliar-se.	☐	☐
26. Si el cicle de la violència no es detecta, es pot cronificar i intensificar en el temps, és a dir, sovint augmenten les formes d'abús i el grau d'intensitat.	☐	☐

Mòdul 3	Vertader	Fals
27. A l'inici del cicle de violència, la víctima té sentiments de dubte i culpa.	☐	☐
28. L'exosistema és on es donen les relacions més íntimes i directes entre les persones.	☐	☐
29. El feminisme ha esperonat diversos moviments d'homes que posen en qüestió la masculinitat en la qual han estat socialitzats.	☐	☐

Mòdul 4	Vertader	Fals
30. La prevenció primària és aquella que es dóna quan es detecten les primeres agressions físiques.	☐	☐
31. Una xerrada sobre violència masclista es pot considerar com un taller de prevenció.	☐	☐
32. Com a talleristes cal revisar quines creences falses tenim sobre la problemàtica de la violència masclista.	☐	☐
33. El treball en equip és clau en la realització dels tallers de prevenció.	☐	☐
34. Per al desenvolupament de tallers de prevenció no és necessari planificar gaire, ja que l'espontaneïtat i la bona voluntat solen facilitar la tasca.	☐	☐
35. El joc pot ser un element important per a la formació i és valuós com a eina educativa.	☐	☐
36. Si es detecta un cas de violència, és important no pressionar la persona perquè t'expliqui les coses; cal donar-li temps.	☐	☐
37. És bo donar esperances a les dones que estan patint violència, ja que és un moment en què necessiten elements positius.	☐	☐
38. La ventilació emocional consisteix a canviar de tema quan alguna persona està molt afectada emocionalment i així canviar-li l'ànim.	☐	☐

Qüestionari d'avaluació de continguts per a l'equip docent

Fitxa 4

Mòdul 1	Vertader	Fals
1. El patriarcat forma part del passat; la societat actual és igualitària.	☐	☒
2. L'androcentrisme implica una estructura en la qual hi ha una relació jeràrquica del masculí sobre el femení.	☒	☐
3. La manera de comportar-se com a dones o com homes està determinada per la genètica al 100%.	☐	☒
4. La socialització que es dóna a les escoles no afecta la manera de comportar-se com a dones i com a homes.	☐	☒
5. Històricament, l'espai públic ha estat un espai masculí.	☒	☐
6. El rol de gènere reflecteix el comportament que s'espera de les persones com a dona o home.	☒	☐
7. Els mitjans de comunicació mostren una imatge igualitària d'homes i dones, al contrari que en èpoques passades.	☐	☒
8. L'heteronormativitat defensa la diversitat de normes en les relacions afectives.	☐	☒
9. L'amor romàntic proposa relacions equitatives.	☐	☒
10. La sexualitat no és igual a la genitalitat, altres manifestacions afectives componen també la sexualitat i poden configurar-la en plenitud.	☒	☐
11. L'erotisme entre dones i homes no es crea només des de l'aspecte biològic, sinó, principalment, des de les significacions dels imaginaris socials: rols, mites i tabús.	☒	☐

Mòdul 2	Vertader	Fals
12. Les dades mostren com la violència masclista va desapareixent progressivament.	☐	☒
13. L'agressivitat natural en els homes és fruit de la testosterona.	☐	☒
14. Moltes dones provoquen la violència.	☐	☒
15. La idea que actualment ja s'ha assolit la igualtat entre homes i dones és un mite.	☒	☐
16. La intensitat de la relació afectiva i la manca de distància emocional entre agressor i víctima es constaten com un indicador de gravetat, atesa la dificultat per identificar els abusos.	☒	☐
17. L'avantatge de les xarxes socials és que permeten evitar les relacions abusives.	☐	☒
18. Els abusos sexuals estan molt generalitzats en una relació íntima.	☒	☐
19. Alguns dels efectes de la violència masclista és l'empobriment de la dona.	☒	☐

38

Mòdul 3	Vertader	Fals
20. La indefensió apresada es dona en persones que viuen situacions abusives directament o indirectament com a testimonis, en les quals ningú no fa res per aturar l'abús o perquè malgrat demanar ajuda no se n'ha obtingut.	☒	☐
21. La violència masclista viscuda al llarg del cicle vital és un dels factors de vulnerabilitat que es dona a les relacions abusives de més incidència.	☒	☐
22. La masculinitat hegemònica tradicional ridiculitza, menysprea, estigmatitza i penalitza qualsevol expressió que tingui a veure o es relacioni amb la feminitat.	☒	☐
23. Si t'has criat en el si d'una família de valors igualitaris és gairebé impossible que puguis patir una relació abusiva.	☐	☒
24. Quan s'inicia una relació abusiva és molt senzill detectar-la i relativament senzill sortir-ne.	☐	☒
25. Al cicle de la violència és difícil que la persona agressora tingui un moment de penediment i intenti reconciliar-se.	☐	☒
26. Si el cicle de la violència no es detecta es pot cronificar i intensificar en el temps, és a dir, sovint augmenten les formes d'abús i el grau d'intensitat.	☒	☐

Mòdul 3	Vertader	Fals
27. A l'inici del cicle de violència la víctima té sentiments de dubte i culpa.	☒	☐
28. L'exosistema és on es donen les relacions més íntimes i directes entre les persones.	☐	☒
29. El feminisme ha esperonat diversos moviments d'homes que posen en qüestió la masculinitat en la qual han estat socialitzats.	☒	☐

Mòdul 4	Vertader	Fals
30. La prevenció primària és aquella que es dona quan es detecten les primeres agressions físiques.	☐	☒
31. Una xerrada sobre violència masclista es pot considerar com un taller de prevenció.	☐	☒
32. Com a talleristes cal revisar quines creences falses tenim sobre la problemàtica de la violència masclista.	☒	☐
33. El treball en equip és clau en la realització dels tallers de prevenció.	☒	☐
34. Per al desenvolupament de tallers de prevenció no és necessari planificar gaire, ja que l'espontaneïtat i la bona voluntat solen facilitar la tasca.	☐	☒
35. El joc pot ser un element important per a la formació i és valuós com a eina educativa.	☒	☐
36. Si es detecta un cas de violència, és important no pressionar la persona perquè t'expliqui les coses; cal donar-li temps.	☒	☐
37. És bo donar esperances a les dones que estan patint violència, ja que és un moment en què necessiten elements positius.	☐	☒
38. La ventilació emocional consisteix a canviar de tema quan alguna persona està molt afectada emocionalment i així canviar-li l'ànim.	☐	☒

39

Mòdul 1. L'equitat a les relacions joves

*Coneixent i reconeixent els orígens,
el recorregut i les estratègies de la iniquitat,
és quan podem iniciar la transformació.*

Tamaia

Els **objectius** del mòdul 1 són:

- Conèixer la genealogia de la desigualtat entre home i dona.
- Identificar el constrenyiment que indiquen els estereotips de gènere.
- Assenyalar i desmitificar els ideals romàntics de la parella.
- Identificar els models de relació afectiva.

Té una durada d'11 hores i consta de sis parts, amb un total de catorze activitats. El conjunt d'aquest mòdul es desenvoluparà al llarg de les sessions 1, 2 i 3.

Les sis parts es corresponen als **continguts** següents:

- La construcció de la desigualtat. Orígens.
- Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder.
- El paper dels agents socialitzadors en la construcció del gènere.
- Gènere normatiu. Les relacions de gènere.
- L'amor romàntic: construcció i mites.
- Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat.

El mòdul complet, pel que fa a les activitats previstes, s'**estructura** de la manera següent:

Tema	Dinàmiques	Temps
1.1. La construcció de la desigualtat. Orígens	1.1.1. L'origen de les desigualtats	40 min
	1.1.2. Nena o nen?	40 min
1.2. Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder	1.2.1. Estereotips de gènere	40 min
	1.2.2. Relacions de poder	30 min
fins aquí la sessió 1		
1.3. El paper dels agents socialitzadors en la construcció del gènere	1.3.1. La publicitat	40 min
	1.3.2. Concepte de socialització	20 min
	1.3.3. Altres agents de socialització	30 min
	1.3.4. Treball complementari	5 min
1.4. El gènere normatiu. Les relacions de gènere	1.4.1. Com diuen que hem de ser dones i homes?	80 min
1.5. L'amor romàntic: construcció i mites	1.5.1. Què entenem per amor?	35 min
	1.5.2. Què ens diuen les cançons?	60 min
	1.5.3. El riu de l'amor	45 min
fins aquí la sessió 2		
1.6. Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat	1.6.1. Tipus de relacions	35 min
	1.6.2. Què ens han dit de la sexualitat?	70 min
fins aquí la sessió 3		

* A cada sessió es fan 30 minuts de descans.

1.1. La construcció de la desigualtat. Orígens

1.1.1. L'ORIGEN DE LES DESIGUALTATS

Objectius:

- Introduir el concepte de desigualtat de gènere.
- Recuperar els coneixements que té el grup sobre la desigualtat de gènere.
- Promoure la reflexió i l'anàlisi en relació amb la desigualtat entre dones i homes.
- Introduir els conceptes de patriarcat i androcentrisme.

Paraules clau:

- Patriarcat
- Androcentrisme

Temps aproximat:

40 minuts

Desenvolupament:

L'activitat es divideix en dues parts: a la primera, es reparteixen globus desinflatos de diferents colors i es demana al grup que vagin inflant globus. Cada cop que inflin un globus han d'escriure amb lletres grans algun exemple de desigualtat entre dones i homes que coneguin, ja sigui del present o del passat. Aquesta part de l'activitat es pot fer en petits grups o de manera individual.

A continuació, es proposa és que es posi en comú. Cada persona o subgrup va exposant el contingut representat en cada un dels globus que ha retolat. La formadora o el formador van recollint-lo a la pissarra, intentant agrupar aquells que siguin propers o semblants. S'aprofita per ampliar informació i aclarir conceptes que sorgeixin. Els globus es van recollint amb un cordill i es deixen penjats a l'aula.

A la segona part de l'activitat, s'expliquen els conceptes de patriarcat i d'androcentrisme següents aprofitant els exemples que han sorgit abans.

Vegeu:

Activitat vinculada al [punt 1.1. La construcció de la desigualtat. Orígens](#) de la part III del manual.

Material:

- Globus.
- Retoladors indelebles.
- Pissarra i retolador.

1.1.2. NENA O NEN?

Objectius:

- Introduir els conceptes de gènere i socialització.
- Promoure la reflexió i l'anàlisi en relació amb la desigualtat entre dones i homes.

Paraules clau:

- Gènere
- Socialització

Temps aproximat:

40 minuts

Desenvolupament:

Es passa el vídeo Nen o nena: <http://www.youtube.com/watch?v=7hBX7YUAx2I>.

En aquest vídeo es mostra l'experiment següent: es demana a diferents persones que interactuin amb un nadó que prèviament s'ha vestit de color de rosa. Totes l'identifiquen com una nena i interactuen amb ell de manera diferent quan es vesteix el mateix nadó de color blau i és identificat amb un nen.

Es convida al grup a la reflexió sobre el que ha passat mitjançant un torn obert de paraules.

- Què ha succeït?
- Com interactuen amb el nadó quan creuen que és una nena?
- Com interactuen amb el nadó quan creuen que és un nen?
- Com pot afectar un nadó que el tractin d'una manera o d'una altra?

A partir del debat que sorgeixi, es presenten els conceptes de sexe i de gènere i s'aclareixen els dubtes que apareguin. Alhora, s'introdueix el concepte de socialització.

Vegeu:

Activitat vinculada al [punt 1.1. La construcció de la desigualtat. Orígens](#) de la part III del manual.

Material:

- Ordinador, projector i equip de so.
- Connexió a Internet.

1.2. Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder

1.2.1. ESTEREOTIPS DE GÈNERE

Objectius:

- Introduir els conceptes d'estereotip i rols de gènere.
- Identificar els estereotips que socialment s'adjudiquen a homes i dones.
- Integrar la dimensió social del gènere en la comprensió de la construcció de la identitat com a homes i dones.

Paraules clau:

- Arquetips
- Rols de gènere
- Mites
- Sistema de valors

Temps aproximat:

40 minuts

Desenvolupament:

Es presenta el concepte d'estereotip de gènere des del punt de vista teòric. A continuació, es demana que dibuixin dos retrats. Un que representi els estereotips de gènere femenins i un altre que representi els estereotips de gènere masculí. En altres paraules, cal que els dibuixos encarnin els estereotips predominants avui a aquesta societat per a les dones i els homes.

Tot seguit, es presenten i s'expliquen els dibuixos i es plantegen les preguntes següents:

- Quines característiques tenen les dones? Què caracteritza allò femení, la feminitat?
- Quines característiques tenen els homes? Què caracteritza allò masculí, la masculinitat?

Es recull a la pissarra i a partir de la informació que s'obté es completen els conceptes d'estereotip i de rol presentats abans, alhora que s'evidencia les diferències que hi ha a causa de la categorització de gènere i les conseqüències que impliquen.

És important veure com la interseccionalitat afecta també la creació d'estereotips al mateix temps que el gènere.

Indicacions:

Es poden fer variacions que facilitin el recull d'idees, com pot ser fer un recorregut històric pels rols entre diferents generacions de la pròpia família: progenitors, avis i àvies.

Vegeu:

Activitat vinculada al [punt 1.2. Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder](#) de la part III del manual.

Material:

- Paper, llapis i colors.
- Pissarra o paperògraf i retolador.

1.2.1. RELACIONS DE PODER

Objectius:

- Identificar, vivenciar i analitzar el concepte de poder.
- Posar el concepte de poder en relació amb el gènere.

Paraules clau:

- Relacions de poder
- Gènere

Temps aproximat:

30 minuts

Desenvolupament:

En la primera part d'aquesta activitat, es demana que tothom s'aixequi i que es reuneixi en un espai comú, sense taules ni cadires. Es fan alguns exercicis, com poden ser estiraments o moviments de parts concretes del cos per activar-lo i mobilitzar-lo.

A continuació, es demana que tanquin els ulls i s'imaginin la paraula poder durant un o dos minuts. Seguidament es proposa que amb els ulls oberts representin amb el cos el que per a elles i ells significa aquesta paraula. Se seuen en rotllana a terra o tornen a les cadires per analitzar el que hagi succeït.

A continuació es planteja la pregunta següent:

- Com definiríeu el poder en tres paraules?
- Es recull la pluja d'idees a la pissarra, agrupant-les per semblances.
- Finalment, a partir de les valoracions del treball corporal i de les paraules recollides, s'acaba de tancar la dinàmica fent un recull final.
- A què associem el poder?
- Quina vinculació li donem pel que fa a allò femení?
- Quina vinculació li donem pel que fa a allò masculí?
- Quina imatge del poder predomina?
- Quines altres formes de poder hi pot haver?

Indicacions:

Importància de la bona observació de les posicions corporals i de la facilitació de l'anàlisi.

Vegeu:

Activitat vinculada al [punt 1.2. Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder](#) de la part III del manual.

Material:

- Pissarra i retolador.

1.3. El paper dels agents socialitzadors en la construcció del gènere

1.3.1. LA PUBLICITAT

Objectius:

- Aprofundir en el concepte de socialització.
- Analitzar un dels agents de socialització clau avui en dia: la publicitat.

Paraules clau:

- Sistemes de representació
- Normalització
- Socialització

Temps aproximat:

40 minuts

Desenvolupament:

Es presenten anuncis publicitaris de la televisió (de perfums, joguines, cotxes, productes de neteja, etc.) i es proposa l'anàlisi conjunt. Per a això es facilita, prèviament, una graella que permet l'observació i en la qual apareixen les qüestions següents:

- Quin producte anuncia la publicitat?
- De què es parla a l'anunci?
- A qui va adreçat?
- On es desenvolupa l'acció?
- Quins valors transmet?
- Quins estereotips de gènere hi apareixen?
- Com valoraries aquest anunci?

Es presenta un anunci o conjunt d'anuncis, després cada persona emplena la graella i, a continuació, es posa en comú i s'analitza entre tots.

Seguidament, es detallen algunes adreces d'Internet on es troben alguns anuncis per a l'anàlisi:

- http://www.youtube.com/verify_age?next_url=/watch%3Fv%3Dwx-eudvsPal,
- http://tu.tv/videos/quien-pudiera-hacerlo_2_1,
- <http://www.youtube.com/watch?v=yholyDRRkyQ>.

Finalment, es proposa una reflexió conjunta sobre els efectes que tenen aquests anuncis en la població.

Indicacions:

A Internet es poden trobar múltiples exemples d'anuncis que poden ser interessants per a l'anàlisi. La proposta és que en el moment de fer la formació s'actualitzin els anuncis i es convida a trobar-ne de vigents o de significatius per al grup.

Una altra idea és proposar l'anàlisi d'anuncis que suposin un canvi en la manera habitual de presentar la masculinitat i la feminitat (per exemple, l'anunci de joguines: <http://www.youtube.com/watch?v=gnX0518NmBc>).

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.3. El paper dels agents socialitzadors en la construcció de gènere de la part III del manual.

Material:

- Ordinador amb connexió a Internet.
- Projector.

1.3.2. CONCEPTE DE SOCIALITZACIÓ

Objectius:

- Aprofundir en el concepte de socialització.

Paraules clau:

- Sistemes de representació
- Normalització
- Socialització

Temps aproximat:

20 minuts

Desenvolupament:

Es divideix el grup en subgrups i a cada un se li dona una targeta amb una part de la definició de la socialització escrita.¹⁹

Cada subgrup llegeix, analitza i explica a la resta del grup la seva frase, afegint-hi els exemples i els aclariments que calguin:

- La socialització és el procés social mitjançant el qual un individu adquireix les normes de conducta, els valors imperants i la cultura d'un determinat grup social.
- De durada variable, el procés es concentra en els primers anys de vida, quan hi ha més aprenentatge per imitació. Després queda integrat dintre l'educació.

¹⁹ <http://ca.wikipedia.org/wiki/Socialitzaci%C3%B3>.

- Amb la socialització es produeix la transmissió dels diferents rols i creences entre generacions, tot i que no exclou el canvi social.
- Els agents de socialització poden ser molt diversos: família, escola, mitjans de comunicació...
- Se sol distingir entre socialització primària, que prové de l'entorn més immediat del nen en els seus primers anys de vida (escola bressol i família); la secundària, on s'amplien els agents i poden aparèixer conflictes de valors o la conformitat amb els nous aprenentatges i idees, i la terciària, que es produeix mitjançant xarxes lliurement triades.

Indicacions:

Si el grup ja tenia clar el concepte de socialització es pot reduir el temps de l'activitat i fer, simplement, una lectura conjunta de la definició.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.3. [El paper dels agents socialitzadors en la construcció de gènere](#) de la part III del manual.

Material:

- Targetes.

48

1.3.3. ALTRES AGENTS DE SOCIALITZACIÓ**Objectius:**

- Aprofundir en el concepte de socialització.
- Identificar i conèixer altres agents de socialització.

Paraules clau:

- Sistemes de representació
- Normalització
- Socialització

Temps aproximat:

30 minuts

Desenvolupament:

Es creen cinc subgrups i es reparteix una targeta a cada un on apareixen escrites les paraules següents:

- Escola
- Mitjans audiovisuals
- Ciberxarxes
- Joguines/Literatura
- Religió* (cal tenir en compte totes les opcions existents)

Cada grup hi reflexiona i pensa exemples de com cada un d'aquests agents intervé en els processos de socialització de gènere. Es fa una roda d'intervencions breu per posar-los en comú.

Indicacions:

Si es disposés de més temps, una altra manera de plantejar aquesta activitat és fer una petita escenificació (amb una durada màxima de 3 minuts cada una), en la qual puguin representar algun exemple dels efectes socialitzadors en relació amb el gènere que té cada un dels agents esmentats. Es representen i s'analitzen conjuntament.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.3. [El paper dels agents socialitzadors en la construcció de gènere](#) de la part III del manual.

1.3.4. TREBALL COMPLEMENTARI**Objectius:**

- Promoure la reflexió i l'anàlisi en relació amb la socialització de gènere.
- Facilitar l'ampliació de l'anàlisi dels conceptes presentats.

Paraules clau:

- Sistemes de representació
- Normalització
- Socialització

Temps aproximat:

5 minuts

Desenvolupament:

Es presenta la proposta de treball voluntari següent:

- Llegir l'article: Ramos Jiménez, I. *Desmontando a Disney. Hacia el cuento coeducativo*. Junta de Andalucía. Consejería de Educación, 2009, a <http://diversidadycoeducacion.com/2013/04/05/desmontando-a-disney/>.
- Vegeu també la pel·lícula Brave de Walt Disney: http://ca.wikipedia.org/wiki/Brave_%28Indomable%29.
- Analitzar el següent: quins models de gènere han estat promoguts tradicionalment des de la factoria Disney? Quins canvis incorpora la pel·lícula *Brave*?

Indicacions:

Treball per fer fora del temps de la formació.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.3. [El paper dels agents socialitzadors en la construcció de gènere](#) de la part III del manual.

49

1.4. El gènere normatiu. Les relacions de gènere

1.4.1. COM DIUEN QUE HEM DE SER DONES I HOMES?

Objectius:

- Analitzar l'impacte dels estereotips de gènere en els processos de construcció de la pròpia identitat.
- Identificar i analitzar els models de masculinitat i feminitat tradicionals i el seu impacte.

Paraules clau:

- Masculinitat hegemònica
- Feminitat normativa
- Feminitat moderna

Temps aproximat:

80 minuts

Desenvolupament:

Es presenta i reproduceix el curtmetratge El vestido nuevo (2006) de Sergi Pérez (14 minuts):

<https://www.filmin.es/corto/vestido-nuevo>.

Es proposa el debat a partir de les preguntes següents:

- Quin és el model de masculinitat a seguir en aquest curtmetratge? I de feminitat?
- Quins comportaments es consideren intolerables?
- Quins comportaments són castigats i quins no?
- Quins efectes pot tenir el no-reconeixement de comportaments no adscrits dins el comportament majoritàriament esperat?
- Aquests comportaments, rols esperats en un infant, com es tradueixen en els adults?
- Com reaccionaríem davant una situació semblant si fóssim: la mestra? el pare? el director de l'escola?

Després de l'anàlisi conjunt es presenten els conceptes següents: masculinitat hegemònica, feminitat normativa i feminitat moderna.

Indicacions:

Recollir les inquietuds que puguin derivar del visionat del curtmetratge. Si s'escau, cal recuperar-les més endavant.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.4. Gènere normatiu. Les relacions de gènere de la part III del manual.

Material:

- Projector.
- Ordinador.
- Accés a Internet.

1.5. L'amor romàntic: construcció i mites

1.5.1. QUÈ ENTENEM PER AMOR?

Objectius:

- Facilitar l'aproximació al concepte d'amor i a la identificació d'estereotips vinculats.

Paraules clau:

- Amor romàntic
- Característiques sobre l'amor romàntic

Temps aproximat:

35 minuts

Desenvolupament:

Es donen 5 minuts per a la reflexió personal en relació amb la pregunta següent: quin és el teu tipus d'amor ideal? Intenta definir-lo, característiques...

Es demana que escriguin les seves respostes i, a continuació, es proposa una pluja d'idees a partir del que hagin reflexionat. Es fa el recull, agrupant les diferents idees al paperògraf.

Es poden classificar de la manera següent:

- elements cognitius, concepte sobre l'amor
- elements afectius: emocions i sentiments vinculats
- elements motivacionals: impulsos i desitjos

Es contrasten les idees que hagin aparegut sobre el concepte d'amor romàntic i les seves característiques.

Indicacions:

Es recomana fer el recull en un paper gran penjat a la paret o en el paperògraf per poder recuperar el document més endavant.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.5. L'amor romàntic, construcció i mites de la part III del manual.

Material:

- Paperògraf.
- Retolador.

1.5.2. QUÈ ENS DIUEN LES CANÇONS?

Objectius:

- Facilitar l'aproximació al concepte d'amor i a la identificació d'estereotips vinculats.
- Promoure l'anàlisi i la reflexió al voltant dels mites associats a l'amor romàntic.

Paraules clau:

- Amor romàntic
- Mites sobre l'amor romàntic
- Característiques sobre l'amor romàntic

Temps aproximat:

60 minuts

Desenvolupament:

Es presenten els diferents mites vinculats a l'amor romàntic i s'analitza com afecta dones i homes:

- Mite de la mitja taronja
- Mite de la fidelitat
- Mite de la gelosia
- Mite de l'omnipotència
- Mite del lliure albir
- Mite de l'emparellament
- Mite de la castedat
- Mite de la passió eterna
- Mite de l'exclusivitat

A continuació, s'escolten diferents cançons i es demana que s'identifiquin els mites que hi apareixen:

- Belinda, En el amor hay que perdonar <http://www.youtube.com/watch?v=gcwLmvKvNEU>
- Prince Roy, Amor incondicional <http://www.metrolyrics.com/incondicional-lyrics-prince-royce.html>
- Amaral, Sin ti no soy nada <http://www.toptaringa.com/musica/letra-y-video-sin-ti-no-soy-nada-de-amaral.html>

Se'n poden buscar altres exemples.

Per acabar es pot fer una pluja d'idees de cançons que mostrin altres maneres d'entendre l'amor; es busquen per Internet i s'escolten conjuntament.

Per exemple:

- Pedro Guerra, Quiere <http://www.youtube.com/watch?v=-KFqQO-BalA>
- Bebe, Cuidándote http://www.youtube.com/watch?v=J_vpHZZjEME

Indicacions:

Valorar el fet de posar cançons que siguin conegudes i significatives per al grup; cal tenir cura a fer l'activitat davant el rebuig d'algun participant que reconegui segons quins trets en una cançó que estima.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.5. L'amor romàntic, construcció i mites de la part III del manual.

Material:

- Ordinador amb connexió a Internet.
- Equip de so.
- Projector.

1.5.3. EL RIU DE L'AMOR

Objectius:

- Facilitar la identificació de les pròpies experiències amoroses a partir de l'anàlisi de gènere.

Paraules clau:

- Amor romàntic
- Mites sobre l'amor romàntic

Temps aproximat:

45 minuts

Desenvolupament:

Es proposa que cada una de les persones participants dibuixi el curs d'un riu que reflecteixi el procés que ha fet per arribar allà on és ara pel que fa a les seves relacions amoroses. Es poden recuperar records i experiències tan llunyanes com es consideri necessari. Han de marcar els punts més significatius que facin referència a moments, persones, esdeveniment, llocs, experiències...

Un cop tenen el dibuix fet, es demana que hi afegixin les característiques, els trets identificatius, les actituds, etc., que han anat desenvolupant com a dones o com a homes i les experiències que han contribuït a definir-se com a tal.

Finalment, es convida a qui vulgui a compartir les impressions i les valoracions que pot haver suposat fer aquesta activitat.

Indicacions:

Es tracta d'una activitat de reflexió personal vinculada a les relacions afectives, per la qual cosa caldrà ser rigorós i no demanar mai a ningú que expliqui les seves impressions si no és absolutament voluntari.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.5. L'amor romàntic, construcció i mites de la part III del manual.

Material:

- Fulls de paper D3.
- Retoladors o ceres de colors.

1.6. Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat

1.6.1. TIPUS DE RELACIONS

Objectius:

- Facilitar la identificació de diferents tipus de relació de parella que es poden donar.

Paraules clau:

- Espai personal
- Models de relació

Temps aproximat:

35 minuts

Desenvolupament:

Aquesta activitat parteix de la classificació de relacions de parella que fa Fina Sanz (Sanz, F. 11a ed. *Los vínculos amorosos*. Barcelona: Editorial Kairós, 2013).

Es divideix el grup en quatre subgrups. Cada un d'aquests, fent servir la tècnica teatral de l'escultura, haurà de representar cadascun dels models de relació de parella que presenta Fina Sanz. Prèviament, cada subgrup haurà rebut una targeta on s'explica cada un dels models i on apareix dibuixat l'esquema que proposa Sanz per il·lustrar-los. A continuació, cada subgrup explica la figura que ha representat i amplia l'explicació de cada un dels tipus de relació. Es poden quedar recollides les idees principals de cada subgrup a la pissarra.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.6. *Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat* de la part III del manual.

Material:

- Pissarra.
- Guix o retolador.

1.6.2. QUÈ ENS HAN DIT DE LA SEXUALITAT?

Objectius:

- Introduir els conceptes de sexualitat i afectivitat.
- Iniciar la identificació de la relació entre la sexualitat i el gènere.

Paraules clau:

- Afectivitat/Sexualitat

Temps aproximat:

70 minuts

Desenvolupament:

L'activitat es treballa a partir del còmic *Calvin & Hobbes*, de Watterson, que apareix a Sanchis Caudet, R. i Senabre Carbonell, E. "Educar la sexualitat, educar per a la igualtat". *Revista Guix*, núm. 311. Col·lectiu Baubo (<http://www.rosasanchis.cat/materials.html>).

A partir del còmic, obrir el debat. Les preguntes següents poden orientar-lo:

- Què passa a la història explicada al còmic?
- Què és la sexualitat? Què entenem per sexualitat?
- Què ens varen explicar a casa que era la sexualitat? I a l'escola?
- Entenen igual la sexualitat les dones i els homes? Els ensenyen el mateix?
- Com aprenen sexualitat els homes? Com n'aprenen les dones?

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.6. *Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat* de la part III del manual.

Material:

- Material imprès o projectat.

Mòdul 2. Què saben els joves de la violència masclista, ...obrint el calaix de l'amor

De vegades hi havia situacions molt surrealistes: s'irritava perquè m'havia vestit per anar a sopar d'una manera molt provocativa segons ell, i jo m'havia posat el mateix de sempre, i ell abans no havia dit res! Amb aquest nou enuig, aprenia una cosa nova que no podria tornar a fer. I així m'anava tancant en aquesta presó on estàvem els dos sols i on jo havia d'endevinar els desitjos i humors del meu company i fer el que fos necessari perquè no s'enfadés.

Cris²⁰

Els **objectius** del mòdul 2 són:

- Identificar la multiplicitat de formes de violència masclista.
- Reconèixer la proximitat i la vigència de la violència masclista.
- Identificar els ideals romàntics de la parella en la violència masclista.
- Conèixer els mites que sustenten la violència masclista.

56

Té una durada de 8 hores i consta de tres parts, amb un total de nou activitats. El conjunt d'aquest mòdul es desenvoluparà al llarg de les sessions 4 i 5.

Les tres parts es corresponen als **continguts** següents:

- La dimensió actual de la problemàtica.
- Mites entorn de la violència masclista.
- Característiques i tipus d'abusos.

El mòdul complet, pel que fa a les activitats previstes, s'**estructura** de la manera següent:

Tema	Dinàmiques	Temps
2.1. La dimensió actual de la problemàtica	2.1.1. Què sabem de la violència masclista?	30 min
	2.1.2. Violència masclista: present i passat	80 min 40 min
	2.1.3. Què diuen les dades?	
2.2. Mites entorn de la violència masclista	2.2.1. Desmuntant mites: el semàfor	60 min
	2.2.2. Desmuntant mites: és així?	60 min
2.3. Característiques i tipus d'abusos	2.3.1. Conviure amb la violència	40 min
	2.3.2. Les diferents formes de la violència masclista	40 min
	2.3.3. Equilibri-desequilibri	30 min
	2.3.4. Ciberassetjament	40 min
		fins aquí la sessió 4
		fins aquí la sessió 5

* A cada sessió es fan 30 minuts de descans.

57

²⁰ Tamaia. *Ni principes ni perdices. Set històries de dones que diuen prou*. Barcelona: Ed Icaria, 2007.

2.1. La dimensió actual de la problemàtica

2.1.1. QUÈ SABEM DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA?

Objectius:

- Identificar i reconèixer el coneixement que ja es té sobre violència masclista.

Paraules clau:

- Violència masclista

Temps aproximat:

30 minuts

Desenvolupament:

Es demana que tothom destini 4 minuts a identificar què sap de la violència masclista. Durant aquest temps es reparteixen targetes perquè escriguin les idees principals que apareguin. Es recullen i es pengen a un mural de paper, i s'agrupen per semblances. Després, es comenta el que ha sortit.

Indicacions:

És possible que surtin moltes idees que en realitat són mites relacionats amb la violència masclista. Es deixen a la vista per contrastar-les amb el que es treballa a les activitats següents. La consigna és que a mesura que vagi avançant la sessió es pugui anar complementant o modificant els continguts d'aquest mural.

Vegeu:

Activitat vinculada als punts [2.1. Dimensió actual de la problemàtica](#), [2.2. Mites entorn de la violència masclista](#) i [2.3. Característiques i tipus d'abusos](#) de la part III del manual.

Material:

- Targetes.
- Paper gran o mural.

2.1.2. VIOLÈNCIA MASCLISTA: PASSAT I PRESENT

Objectius:

- Identificar el vincle entre violència masclista i la socialització de gènere que reben dones i homes.
- Promoure la identificació dels elements de la cultura patriarcal dins la pròpia cultura.
- Evidenciar la continuïtat de pràctiques masclistes.

Paraules clau:

- Magnitud del problema de la violència masclista
- Socialització

Temps aproximat:

80 minuts

Desenvolupament:

Es projecta el documental d'Isabel Coixet: 50 años de... La Mujer: cosa de hombres, de 26, 34 minuts de durada (<http://www.rtve.es/alacarta/videos/50-anos-de/50-anos-mujer-cosa-hombres/1491834/>).

A partir del vídeo es proposa que es formin subgrups de cinc persones i que cada un respongui les preguntes següents:

- Què ens mostra el vídeo?
- Podeu identificar exemples de violència masclista a les diferents escenes i anuncis que surten, a banda de les notícies?
- Quin paper hi tenen les dones? Quin paper hi tenen els homes? Com s'hi justifica la violència?
- Avui encara moltes coses de les que surten al vídeo continuen vigents, quines?

Finalment, es posen en comú les conclusions amb el grup complet.

Vegeu:

Activitat vinculada als punts [1.2. Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder](#), [1.3. El paper dels agents socialitzadors en la construcció del gènere](#), [2.1. Dimensió actual de la problemàtica](#) i [2.2. Mites entorn de la violència masclista](#) de la part III del manual.

Material:

- Projector.
- Ordinador.
- Connexió a Internet.

2.1.3. QUÈ DIUEN LES DADES?

Objectius:

- Conèixer la violència masclista a través de les dades que mostren les estadístiques existents.

Paraules clau:

- Magnitud del problema de la violència masclista

Temps aproximat:

40 minuts

Desenvolupament:

Es divideix el grup en sis subgrups. Cada un rep una cartolina (en total hi ha sis de diferents). A cada una hi ha un encapçalament diferent en forma de preguntes:

- Quins índexs de violència masclista trobem a escala mundial? Hi ha diferències a escala territorial? Exemples de violència masclista que es donen.
- Quins índexs de violència masclista trobem en l'àmbit europeu? Hi ha diferències des del punt de vista territorial? Exemples de violència masclista que es donen.
- Quins índexs de violència masclista hi ha a l'Estat espanyol? Quines dades has trobat? On les has trobat?
- Quins índexs de violència masclista hi ha a Catalunya? Quines dades has trobat? On les has trobat?
- Quins índexs de violència masclista trobem en joves a Catalunya? Quines dades has trobat? On les has trobat?
- Quins efectes té la violència masclista en els infants? Quines altres dades has trobat? On les has trobat?

Alhora també es reparteixen fotocòpies de la informació extreta dels enllaços i les publicacions següents d'on es poden extreure les respostes de les preguntes.

- Porta de l'Organització Mundial de la Salut: http://www.who.int/topics/gender_based_violence/es/index.html.
- FRA – Agencia por los Derechos Fundamentales de la Unión Europea. Violencia de género contra las mujeres. Una encuesta a escala de la Unión Europea. FRA, 2014: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>.
- *Macroencuesta de violencia de género*. Centro de Investigaciones Sociológicas y el Ministerio de Igualdad, 2012.
- Díaz-Aguado, M. J.; Martínez, R.; Martín, J. *La evolución de la adolescencia española sobre la igualdad y la prevención de la violencia de género*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales y Sanidad, 2012.
- Dades estadístiques recollides al portal de l'Institut Català de les Dones: <http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones>.

- *Enquesta de violència masclista a Catalunya*. Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, Institut Català de les Dones i la Regidoria de la Dona de l'Ajuntament de Barcelona, 2010: http://www20.gencat.cat/docs/interior/Home/MS%20-%20Programa%20de%20seguretat%20contra%20la%20violencia%20masclista/Elements%20Home/Banners/Documents/Presentacio%20RESULTATS_EVMC.pdf.
- Unitat de suport en l'atenció a víctimes. *Dades sobre violència masclista 2013*. Departament d'Interior. Generalitat de Catalunya, 2013: <http://www20.gencat.cat/docs/interior/Home/MS%20-%20Pla%20seguretat%20i%20atencio%20victimes/03%20Materials%20i%20dades/Dades%20estadistiques/Violencia%20masclista%20-%20Dones/Any%202013/Dades%20VM%202013.pdf>.
- Save the Children. *Atención a los niños y niñas víctimas de la violencia de género en Cataluña. Análisis de la atención de los hijos e hijas de mujeres víctimas de violencia de género en el sistema de protección de la mujer*, 2011: http://www.savethechildren.es/docs/Ficheros/425/Informe-Violencia_de_genero.pdf.

El grup ha de retallar les informacions que necessita per respondre les preguntes i enganxar-les a la cartolina corresponent. Es marquen amb retoladors de colors les dades principals o s'escriuen destacades a la mateixa cartolina. Un cop acabat el treball, es posen en comú les dades.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 2.1. Dimensió actual de la problemàtica de la part III del manual.

Material:

- Cartolines de colors.
- Fotocòpies.
- Tisores.
- Pega.
- Retoladors de colors.

2.2. Mites entorn de la violència masclista

2.2.1. DESMUNTANT MITES: EL SEMÀFOR

Objectius:

- Aprofundir en la identificació i el coneixement de la violència masclista.
- Acompanyar la identificació, l'anàlisi i la desconstrucció dels mites vinculats a la violència masclista.

Paraules clau:

- Mites i creences sobre la violència masclista
- Mites sobre la igualtat

Temps aproximat:

60 minuts

Desenvolupament:

Totes les persones s'aixequen i se situen dins l'espai obert de l'aula. Al terra es dibuixa amb guix o es marca amb cinta adhesiva de pintar parets una línia que travessi de costat a costat l'espai físic on es treballarà.

Un extrem de la línia representarà "estar-hi d'acord", un altre extrem de la línia representarà "estar-hi en des-acord" i el punt mig "no ho sé".

S'aniran presentant una sèrie d'afirmacions sobre la violència masclista en veu alta. Cada persona haurà de posicionar-se al llarg de la línia segons com l'entengui: si hi està d'acord, si no hi està o si no ho sap.

Un cop tothom s'hagi situat, les persones que s'han posicionat clarament en un costat o un altre de la línia expliquen les raons per les quals ho han fet. Mentre parlen, la resta de persones es poden anar movent si consideren que havent escoltat els arguments d'aquella persona canvia la seva opinió. Finalment, la formadora, si és necessari, acaba de concloure i d'argumentar les raons per les quals aquella afirmació és un mite.

Les afirmacions són les següents:

La violència masclista a la parella...

- ... És un tema de moda.
- ... És fruit de les dependències tòxiques, lúdiques...
- ... És fruit de la crisi i la manca de feina.
- ... Es dóna en gent de nivell cultural baix.
- ... Es dóna en gent d'altres cultures.
- ... En la nostra societat això no passa.
- ... És inevitable dins les relacions entre homes i dones.
- ... No és un problema tan greu.
- ... Només passa entre gent malalta.
- ... És cosa del passat.
- ... Passa quan se separen perquè tot s'ho queda la dona.
- ... És el resultat de l'alliberament de les dones.
- ... És més freqüent en famílies problemàtiques.

Al final de l'activitat és interessant revisar el mural que s'ha fet a l'inici de la sessió (activitat 2.1.1) i fer les variacions i els canvis que es considerin necessaris. Alhora, s'afegeix al mural la definició de violència masclista, que es presenta i s'analitza.

Indicacions:

És important incloure-hi afirmacions que puguin sorgir del mateix grup.

Vegeu:

Activitat vinculada als punts 2.1. Dimensió actual de la problemàtica i 2.2. Mites entorn de la violència masclista de la part III del manual.

Material:

- Guix o cinta adhesiva.
- Mural de l'activitat 2.2.1.

2.2.2. DESMUNTANT MITES: ÉS AIXÍ?

Objectius:

- Aprofundir en la identificació i el coneixement de la violència masclista.
- Acompanyar la identificació, l'anàlisi i la desconstrucció dels mites vinculats a la violència masclista.

Paraules clau:

- Mites i creences sobre la violència masclista
- Mites sobre la igualtat

Temps aproximat:

60 minuts

Desenvolupament:

La pissarra es divideix en dos: encapçalant un costat de la pissarra, s'escriu "Les dones que pateixen violència..." i, a l'altre costat, "Els homes que exerceixen violència...". Un cop fet això es proposa que, en primer lloc, pensin en les dones que pateixen violència masclista i que diguin com creuen que són. En segon lloc, s'aniran identificant les informacions reals dels mites i aquests s'aniran desmuntant a partir d'argumentacions. A continuació, es presenta una relació de mites al voltant de les dones que pateixen violència masclista:

Les dones que pateixen violència...

- ... Són mestresses de casa.
- ... Provoquen la violència.
- ... Exageren per tenir beneficis en el judici de separació.
- ... Són passives i dependents.
- ... Ho accepten per la seva cultura.
- ... Són incultes.
- ... Són dones d'altres generacions.

- ... Estan malaltes.
- ... No es deixen ajudar.
- ... Aguanten per amor.
- ... Cerquen homes que les facin patir.
- ... Maltracten psicològicament l'home.

A continuació, es demana que pensin en els homes que exerceixen violència masclista i se segueix la mateixa dinàmica d'abans. Tot seguit, es presenta una relació de mites al voltant dels homes que exerceixen violència masclista:

Els homes que exerceixen violència...

- ... Són alcohòlics, dependents tòxics o ludòpates.
- ... Estan malalts.
- ... Perden el control amb facilitat.
- ... No tenen estudis.
- ... Pertanyen a grups marginals.
- ... No saben expressar emocions.
- ... Són homes separats que han perdut els seus drets.
- ... Tots els homes són violents.
- ... No són afectuosos.
- ... Són homes sense feina ni diners.
- ... La seva cultura els ho permet.

Al final de l'activitat, és interessant revisar el mural que s'ha fet a l'inici de la sessió i fer les variacions i els canvis que es considerin necessaris.

Indicacions:

És important incloure-hi afirmacions que puguin sorgir del mateix grup.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt [2.2. Mites entorn de la violència masclista](#) de la part III del manual.

Material:

- Pissarra o paperògraf.
- Retolador.

2.3. Característiques i tipus d'abusos

2.3.1. CONVIURE AMB LA VIOLÈNCIA

Objectius:

- Aproximar a la vivència conscient de la violència.
- Identificar la dificultat de conviure amb l'agressivitat.

Temps aproximat:

40 minuts

Paraules clau:

- Relació d'abús i vincle

Desenvolupament:

El grup es col·loca en dues files iguals que es miren entre si. Cada una de les persones identifica la persona que té al davant abans de començar l'activitat, ja que el treball es farà per parelles.

L'activitat tindrà tres parts. A cada una d'aquestes les persones d'una de les files s'anirà apropant a l'altra, en concret a la seva parella, de les maneres següents:

- Fent bona cara, amable i somrient.
- Amb mala cara, agressiva.
- Amb cara neutra.

Després es farà el mateix en sentit contrari.

Un cop finalitzada la dinàmica se seuen en cercle i comparteixen el que han sentit. Si s'han sentit intimidats, si han sentit els seus propis límits, quins gestos concrets han afectat més, etc.

A continuació, es presenten les característiques principals que defineixen una relació abusiva i es resolen dubtes i qüestions.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt [2.3. Característiques i tipus d'abusos](#) de la part III del manual.

2.3.2. LES DIFERENTS FORMES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA

Objectius:

- Conèixer els diferents tipus d'abús que es poden donar.
- Identificar les conseqüències de cada una de les diferents formes de violència.

Paraules clau:

- Tipologia d'abusos
- Efectes de l'abús

Temps aproximat:

40 minuts

Desenvolupament:

Es proposa una pluja d'idees a partir de la pregunta: quins diferents tipus de violència masclista es poden donar? Es recullen a la pissarra, i es defineixen i es completen amb exemples.

Un cop es tenen les diferents tipologies, es planteja una segona pregunta: quins efectes té cada una d'aquestes formes de violència?

Es recull el que sorgeixi del grup i es completa.

Al final, a la pissarra o el paperògraf queden dues columnes: una amb la tipologia d'abús i una altra amb els efectes de cada un dels tipus d'abús.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 2.3. [Característiques i tipus d'abusos](#) de la part III del manual.

Material:

- Pissarra o paperògraf.
- Retolador.

2.3.3. EQUILIBRI-DESEQUILIBRI

Objectius:

- Identificar corporalment les diferències entre l'equilibri i el desequilibri a les relacions.

Paraules clau:

- Relació d'abús i vincle

Temps aproximat:

30 minuts

Desenvolupament:

Es col·loca tothom de peu i es demana que es facin parelles (és preferible que tinguin la mateixa alçada). En silenci i amb els ulls tancats es demana que es concentrin en la seva pròpia respiració durant uns minuts. Obren els ulls i, seguint en silenci, cada parella ha de posar-se d'esquenes, l'una contra l'altra, i agafar-se pels braços amb els colzes entrecreuats. Quan la formadora ho indiqui, una de les dues persones carrega sobre la pròpia esquena el cos de l'altra que es queda a sobre.

Es tracta de mantenir l'atenció en un mateix i deixar sentir el que succeeix: què sento?, fins quant aguanto?, quines coses penso?, etc. A continuació, es torna a repetir la dinàmica canviant els rols.

Un cop finalitzada aquesta primera part, es proposa una de segona: la mateixa parella seu al terra d'esquena, l'una contra l'altra, i les dues persones es recolzen mútuament. Se'ls demana que de nou mantinguin l'atenció en un mateix i en les sensacions que tenen: què sento quan noto que m'hi puc recolzar, quan sento el recolzament de l'altra persona, quan l'altra es recolza en mi, quan sento que hi ha equilibri, el fet de poder descansar sense haver de carregar, etc.

Finalment, el grup es posa en cercle i comparteix les sensacions, les emocions i els pensaments experimentats.

Vegeu:

Activitat vinculada als punts 1.6. [Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat](#) i 2.3. [Característiques i tipus d'abusos](#) de la part III del manual.

Material:

- Estorettes per seure a terra.

2.3.4. CIBERASSETJAMENT

Objectius:

- Promoure la reflexió i l'anàlisi sobre les relacions d'abús que es donen a través de les xarxes socials i les noves tecnologies.
- Detectar la necessitat de posar límits i identificar estratègies de les relacions abusives a través de l'ús de les xarxes socials.

Paraules clau:

- Tipologia d'abusos
- Efectes de l'abús

Temps aproximat:

40 minuts

Desenvolupament:

Es passa el vídeo *Whatsapp termina relaciones con el síndrome del doble check*:

<http://www.youtube.com/watch?v=XKDn2D9oSiM>.

A partir del visionat s'analitza la capacitat de control que permet aquest mitjà de comunicació. A continuació, es proposa una pluja d'idees. Es recull a la pissarra els diferents tipus de tecnologies i xarxes socials que fa servir avui habitualment la gent jove. Alhora, s'analitza l'ús que se'n fa i els potencials riscos d'abús que es poden donar en cada un d'aquests.

Es pot completar la sessió presentant el material següent (si no hi ha temps, el poden veure a fora del temps de classe):

- Còmic *No te enredes*, editat per Servei Central de Publicacions del Govern Basc: www.interior.ejgv.euskadi.net.
- Control en WhatsApp: cuando la pareja se convierte en el gran hermano:
- <http://www.ticbeat.com/sim/control-en-whatsapp-cuando-la-pareja-se-convierte-en-el-gran-hermano/>.
- Portal: <http://diversidadycoeducacion.com/2012/11/22/mi-novio-me-controla-lo-normal/>.
- Blog: <http://minoviomecontrola.blogspot.co.uk/>.

Indicacions:

Per ampliar l'anàlisi, en cas de comptar amb més temps, es pot plantejar la pregunta recollida a l'estudi Protégeles (2010). Web 2.0. Estudio sobre la utilización de la web 2.0 por parte de los menores (edita Protégeles²¹), per veure amb quins motius s'identifiquen a l'hora d'usar aquestes tecnologies.

Quins motius tens per fer servir aquestes tecnologies?

- Perquè ho fan els meus amics i amigues.
- Perquè em diverteixo.
- Perquè em permet conèixer gent nova.
- Perquè puc comunicar-me amb els meus contactes.
- Perquè em permet ser una altra persona.
- Per compartir fotos, informació i música.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 2.3. *Característiques i tipus d'abusos* de la part III del manual.

Material:

- Projector.
- Ordinador.
- Accés a Internet.

²¹ Vegeu: http://www.inteco.es/studyCategory/Seguridad/Observatorio/Biblioteca/estudio_web20_protegeles.

Mòdul 3. Violència masclista a la parella jove

El recurs de la violència per autoafirmar-se és una eina a l'abast de tots els homes, la decisió d'utilitzar-la és individual.

Tamaia

Els **objectius** del mòdul 3 són:

- Identificar factors de generació i permanència de violència masclista en una relació.
- Reconèixer la dinàmica de la violència masclista.
- Identificar les relacions equitatives i les relacions abusives.
- Desmitificar els ideals romàntics de la parella per prevenir la violència masclista.
- Visibilitzar models nous de feminitat i de masculinitat.
- Identificar el context social en el qual es troba l'alumnat i entendre quins recursos estan a la seva mà. Model ecològic.

Té una durada de 8 hores i consta de tres parts, amb un total de sis activitats. El conjunt d'aquest mòdul es desenvoluparà al llarg de les sessions 6 i 7.

Les tres parts es corresponen als **continguts** següents:

- Factors de vulnerabilitat que es donen en una relació de violència.
- Dinàmica de la violència/cicle de la violència.
- Un model de comprensió de la violència: el model ecològic.
- Construcció de models nous.

El mòdul complet, pel que fa a les activitats previstes, s'**estructura** de la manera següent:

Tema	Dinàmiques	Temps
3.1. Factors de vulnerabilitat i factors de risc a patir abús en la relació de parella	3.1.1. Factors de vulnerabilitat i factors de risc	90 minuts
3.2. Dinàmica de la violència/cicle de la violència	3.2.1. Identificar l'abús	60 minuts
	3.2.2. El cicle de la violència (I)	40 minuts
	3.2.2. El cicle de la violència (II)	30 minuts
	3.2.3. El secret	5 minuts
3.3. Un model de comprensió de la violència: el model ecològic	3.3.1. Un sistema complex	70 minuts
3.4. Construcció de models nous	3.4.1. Interseccionalitat	60 minuts
		65 minuts

*A cada sessió es fan 30 minuts de descans.

3.1. Factors de vulnerabilitat en l'establiment d'una relació de violència

3.1.1. FACTORS DE VULNERABILITAT I FACTORS DE RISC

Objectius:

- Conèixer els factors de vulnerabilitat i els factors de risc a patir abús en les relacions de parella.

Paraules clau:

- Vulnerabilitat
- Risc
- Indefensió apresada
- Jerarquia
- Amor romàntic i vincles afectius
- Violència i cicle vital

Temps aproximat:

90 minuts

Desenvolupament:

El grup es divideix en quatre subgrups. Cada un rep una informació amb els temes següents:

- Factors de vulnerabilitat.
- Feminitat i masculinitat tradicionals i normativa.
- Violència masclista viscuda al llarg del cicle vital.
- Factors de risc.

Cada subgrup analitza i prepara la informació per fer una presentació breu a la resta. La formadora o les formadores revisen i complementen la informació presentada.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 3.1. **Factors de vulnerabilitat i factors de risc a patir abús en la relació afectiva** de la part III del manual.

Material:

- Cartolines o fulls amb la informació teòrica del punt 3.1. repartida segons el guió presentat abans.
- Retoladors.
- Pissarra o paperògraf.
- Retolador.
- Projector i ordinador portàtil si són necessaris per a l'explicació.

3.2. Dinàmica de la violència/cicle de la violència

3.2.1. IDENTIFICAR L'ABÚS

Objectius:

- Identificar els elements de l'inici d'una relació d'abús.
- Analitzar les dificultats en la identificació dels episodis d'abús.

Paraules clau:

- El cicle de la violència

Temps aproximat:

60 minuts

Desenvolupament:

Es presenten dos casos:

El primer: una noia que s'ha socialitzat en una família tradicional amb valors patriarcal i algunes característiques sobre feminitat tradicional i que en la relació de parella ha establert també valors, creences i vivències apresades en aquest context (la situació s'agreuaria en el cas d'haver viscut violència i/o abusos en la família d'origen).

El segon: una jove que ha estat educada en una família amb valors igualitaris, que en el seu procés de socialització ha hagut de conviure amb els estereotips i els rols de gènere tradicionals, però també d'alternatius, que no ha viscut violència i que per a ella aquest comportament és impensable.

Si es produeix la primera agressió, quins efectes pot tenir per a cadascuna? Es proposa una pluja d'idees i es van apuntant a la pissarra les diferents idees que van sorgint. El guió següent (presentat al punt 3.2. Dinàmica de la violència/Cicle de la violència de la part III) pot facilitar-ne la reflexió:

- Confusió i incomprensió, ja que no entén aquesta explosió o aquesta càrrega contra ella; no entén què ha pogut passar-li a ell i aquesta agressió no la relaciona amb els abusos subtils que ja han succeït.
- Sentiments de responsabilitat vers l'incident abusiu: potser el seu company té raó i ella no ha fet cas del que li demanava, o potser no ha estat prou per ell i ha estat massa per les seves coses, ha estat més per les amigues que per ell.
- Sentiments de culpa en funció de la intensitat i de la responsabilitat que ell li ha adjudicat en els motius de l'agressió.
- Desenvolupament d'estratègies per a la resolució: què podria fer ella perquè això no tornés a passar? Com pot ajudar-lo a controlar-se? Aquí entraran en joc novament tots els factors que incidiran en funció del seu grau i intensitat. També, normalment, la dona desenvolupa mecanismes per a la resolució.

Els efectes són similars en els dos casos, i podrien ser diferents en la multiplicitat de casos en els quals es doni una agressió de la parella.

L'activitat es tanca amb el visionat del curtmetratge *Papel de caramelo*:

<http://www.youtube.com/watch?v=KH329dMygko>, i es finalitza comentant-lo conjuntament a partir del que s'ha treballat.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 3.1. Factors de vulnerabilitat i factors de risc a patir abús en la relació afectiva de la part III del manual. Alhora aquesta activitat connecta amb els temes 2.1. La violència masclista a la parella com a problema social, 2.2. Mites entorn de la violència masclista i 2.3. Característiques i tipus d'abusos de la part III.

Material:

- Pissarra o paperògraf.
- Retoladors.
- Projector i ordinador.
- Connexió a Internet.

3.2.2. EL CICLE DE LA VIOLÈNCIA

Objectius:

- Conèixer la dinàmica de la violència a través del cicle.

Paraules clau:

- El cicle de la violència
- La violència com a recurs
- Legitimació de la violència

Temps aproximat:

70 minuts

Desenvolupament:

El grup es divideix en tres subgrups. Cada un rep una targeta amb l'explicació d'una de les tres fases del cicle de la violència:

Grup 1: 1a fase, acumulació de tensions.

Grup 2: 2a fase, episodi agut o esclat de la violència.

Grup 3: 3a fase, penediment i/o reconciliació.

Es demana que cada grup prepari una petita representació (amb una situació imaginada) a partir de l'explicació que tenen a la targeta. La preparen i l'assagen.

La sessió següent s'inicia amb les representacions, i comença el grup 1 i acaba el 3. Un cop feta la representació, el subgrup explica les característiques principals de la seva fase.

La formadora acaba de completar i tancar l'explicació.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt **3.2. Dinàmica de la violència / Cicle de la violència** de la part III del manual.

Material:

- Paper i llapis.
- Pissarra i retolador.
- Projector i ordinador portàtil si són necessaris per a l'explicació.

3.2.3. EL SECRET

Objectius:

- Aproximar-se a la vivència de les dones que han patit violència masclista.
- Identificar els límits de la pròpia actuació com a talleristes.

Paraules clau:

- Limitació en la intervenció
- Cicle de la violència

Temps aproximat:

5 minuts

Desenvolupament:

Es demana que pensin en silenci un secret que no hagin explicat mai a ningú. Passada una estona, senzillament se'ls diu que ho recordin i acaba l'activitat.

Més tard, en algun moment de la sessió següent, quan ja estiguin treballant el mòdul 4, es torna a demanar que recordin el secret que havien pensat. A continuació, s'explica que cinc persones l'han de dir davant de tothom. S'espera uns minuts i, passada una estona, es comunica que ningú farà públic el seu secret. Se'ls proposa que comparteixin com s'han sentit quan han pensat, durant una estona, que haurien de fer-lo públic: què han sentit? què han pensat?

Es relaciona amb les dones que han patit violència masclista i la dificultat per reconèixer la seva vivència davant alguna persona.

Vegeu:

Activitat vinculada als punts 3.1. Factors de vulnerabilitat i factors de risc a patir abús en la relació afectiva, 3.2 Dinàmica de la violència / Cicle de la violència i 4.3. Detecció de casos de la part III del manual.

3.3. Model de comprensió de la violència. El model ecològic

3.3.1. UN SISTEMA COMPLEX

Objectius:

- Facilitar la comprensió de la violència masclista a través del model ecològic.
- Analitzar els diferents sistemes que interactuen i possibiliten la permanència de les relacions abusives.

Paraules clau:

- Model ecològic
- Macrosistema
- Exosistema
- Microsistema

Temps aproximat:

70 minuts

Desenvolupament:

S'explica el model ecològic i les característiques del macrosistema, de l'exosistema i del microsistema.

A continuació, es divideix el grup en tres. Cada subgrup representarà un dels sistemes i haurà de resoldre els dubtes que tinguin en relació amb cada un.

Partint del cas de violència masclista que s'ha vist al curtmetratge Papel de caramelo (dinàmica 3.2.1.), es demana a cada un dels subgrups que identifiqui quins agents (del macrosistema, exosistema i microsistema) intervenen en la relació d'abús existent i com l'afecta, i quins canvis es podrien donar.

A continuació, es comenten, s'amplien i s'analitzen les respostes i s'escriuen a la pissarra els diferents agents que vagin sorgint.

Vegeu:

Activitat vinculada als punts 3.3. Model de comprensió de la violència el model ecològic de la part III del manual.

Material:

- Pissarra i retolador.
- Projector i ordinador portàtil si són necessaris per a l'explicació.

76

3.4. Construcció de models nous

3.4.1. INTERSECCIONALITAT

Objectius:

- Identificar els efectes de la interseccionalitat.
- Analitzar les dificultats que imposen les discriminacions per a qui surt de la norma.

Paraules clau:

- Interseccionalitat
- Canvi

Temps aproximat:

60 minuts

Desenvolupament:

Es mantenen els mateixos subgrups. Cada un rep un conjunt de cartolines on, amb una fotografia o un escrit, es descriuen els personatges següents:

- Dona blanca treballadora – executiva.
- Home blanc treballador – executiu.
- Dona blanca treballadora – netejadora.
- Home blanc treballador – repartidor de propaganda.
- Dona negra.
- Home negre.
- Dona amb discapacitat física, que va amb cadira de rodes.
- Home amb discapacitat, que va amb cadira de rodes.
- Parella de dones lesbianes.
- Parella d'homes homosexuals.
- Persona transsexual.
- Dona jubilada.
- Home jubilat.
- Dona marroquí amb mocador al cap.
- Home marroquí.

Un cop cada subgrup ha mirat totes les targetes, es demana que les posin en ordre segons la facilitat que tinguin aquests personatges a:

- Aconseguir una feina.
- Entrar a estudiar a la universitat.
- Poder iniciar una relació de parella.
- Comprar en una botiga de luxe.
- Entrar en una discoteca.
- Posar una denúncia per maltracte.

77

Un cop cada subgrup ha anat ordenant els personatges amb cada pregunta, es posen en comú les conclusions principals a les quals arriben. La formadora o el formador acaba de completar-ho a partir dels continguts dels punts 1.4. i 3.4.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 1.4. *Gènere normatiu. Les relacions de gènere* i 3.4. *Construcció de models nous* de la part III del manual.

Material:

- Cartolines.

3.4.2. HOMOFÒBIA?**Objectius:**

- Possibilitar la pràctica en el disseny de tallers.
- Resoldre dubtes sobre els elements clau del disseny de tallers.

Paraules clau:

- Tallers de prevenció
- Metodologia
- Dinàmiques

Temps aproximat:

65 minuts

Desenvolupament:

Es reparteixen fotocòpies amb els testimonis recollits de la web <http://karicies.blogspot.co.uk/search/label/homof%C3%B2bia>, amb l'entrada "Si jo fóra..." i amb data 27 de juny de 2013.

Tothom llegeix tots els testimonis. Es demana que en triïn un i intentin imaginar-se que són aquella persona. A continuació, tanquen els ulls i fan un recorregut per la seva vida com si fossin aquesta persona: què viu?, què es troba?, amb qui es relaciona?, com se sent?, amb quines dificultats es troba?, etc.

Obren els ulls i ho posen en comú (ahora es relaciona amb el punt 3.4. del contingut de la part III del material).

Vegeu:

Activitat vinculada als punts 3.4. *Construcció de models nous* de la part III del manual.

Material:

- Pissarra i paperògraf.
- Retolador.

Mòdul 4. Tallers de prevenció de relacions abusives

Només quan adquirim consciència dels vells patrons que no hem escollit podem canviar-los i, així i tot, el canvi, per favorable que sigui, al principi segueix despertant-nos un sentiment de freda solitud.

Gloria Steinem²²

Els **objectius** del mòdul 4 són:

- Donar a conèixer bones pràctiques relacionades amb la prevenció de la violència masclista en els contextos escolar i social.
- Incorporar la tasca de prevenció i sensibilització que podran dur a terme a través de la seva futura intervenció personal i professional.
- Conèixer la Xarxa d'atenció i recuperació integral a les dones.
- Incorporar el seu propi aprenentatge en la confecció i el desenvolupament d'un taller de prevenció de violència masclista.
- Saber respectar les barreres que l'alumnat pugui haver aixecat en relació amb aquest tema i poder treballar sense imposar.

Té una durada de 8 hores i consta de tres parts, amb un total de vuit activitats. El conjunt d'aquest mòdul es desenvoluparà al llarg de les sessions 8 i 9.

Les tres parts es corresponen als **continguts** següents:

- Les activitats de prevenció.
- Confecció d'un taller.
- Detecció de casos i possibles actuacions.

²² Steinem, Gloria. *Revolución desde dentro. Un libro sobre la autoestima*. Barcelona: Ed. Anagrama, 1995.

El mòdul complet, pel que fa a les activitats previstes, s'**estructura** de la manera següent:

Tema	Dinàmiques	Temps
4.1. Les activitats de prevenció	4.1.1. La prevenció primària	40 minuts
	4.1.2. Conceptes clau	40 minuts
	• Tallers de prevenció	
	• El rol de l'agent en les activitats de prevenció	
4.2. Confecció d'un taller	4.2.1. Començant a dissenyar	60 minuts
	4.2.2. Construir un projecte	70 minuts
	4.2.3. Presentació dels projectes	40 minuts
	• Dinàmiques en els tallers de prevenció	
4.3. Detecció de casos	4.3.1. Detecció de casos i primers auxilis	45 minuts
	4.3.3. Acompanyament a qui demana ajuda	60 minuts
	4.3.5. Recursos	20 minuts
	• Com detectar casos	
	• Primers auxilis en casos de violència	
	• Tècniques de comunicació per escoltar a qui està demanant ajuda	
	• Consells pràctics per a moments crítics	
	• Recursos públics i privats disponibles	

*A cada sessió es fan 30 minuts de descans.

4.1. Les activitats de prevenció

4.1.1. LA PREVENCIÓ PRIMÀRIA

Objectius:

- Conèixer les característiques principals de la prevenció primària.
- Conèixer les diferents estratègies de prevenció primària pel que fa a la violència masclista.

Paraules clau:

- Prevenció primària
- Activitat/Acció de prevenció

Temps aproximat:

40 minuts

Desenvolupament:

S'expliquen les característiques principals de la prevenció primària. A continuació, es demana que s'imaginin com a futurs i futures professionals i es proposa que facin una pluja d'idees sobre accions concretes que es poden fer com a exemples de prevenció primària de la violència masclista. Es recullen a la pissarra o al paperògraf i es completen.

Finalment, s'amplia la informació sobre les característiques principals dels tallers i sobre el o la tallerista ([punts 4.1.1. Tallers de prevenció](#) i [4.1.2. El rol de l'agent en les activitats de prevenció](#)). Les explicacions es poden acompanyar d'algun tipus de presentació en pantalla i de fotocòpies amb el contingut teòric per llegir-lo posteriorment.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt [4.1. Les activitats de prevenció](#) de la part III del manual.

Material:

- Pissarra o paperògraf.
- Retolador.
- Projector i ordinador portàtil si són necessaris per a l'explicació.
- Fotocòpies del contingut pertinent de la part III.

4.1.2. CONCEPTES CLAU

Objectius:

- Revisar quins conceptes són claus en el treball com a agents de prevenció.
- Repassar els conceptes clau que s'han transmès durant la formació.

Paraules clau:

- Tallers de prevenció
- Violència masclista

Temps aproximat:

40 minuts

Desenvolupament:

Es formen subgrups de quatre persones. Es demana que s'imaginin que estan dissenyant un projecte de prevenció primària de la violència masclista per a adolescents i que estan definint les bases del treball que es vol dur a terme. Cada subgrup ha d'escriure en un paper tots els conceptes clau que consideren que s'han de transmetre a través dels objectius i les activitats que es defineixen en el projecte.

A continuació, es posen en comú i es completen si és necessari. Es recullen a la pissarra o al paperògraf.

Aquesta activitat permet revisar els conceptes clau dels mòduls 1, 2 i 3 de la part III del manual.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 4.1. [Les activitats de prevenció](#) de la part III del manual. Alhora aquesta activitat connecta amb els mòduls 1: [L'equitat a les relacions joves](#), 2: [Què saben els joves de la violència masclista](#) i 3: [Violència masclista a la parella](#) de la part III.

Material:

- Paper i llapis.
- Pissarra o paperògraf.
- Retoladors.

4.2. Confecció de tallers

4.2.1. COMENÇANT A DISSENYAR

Objectius:

- Començar a apropar a la pràctica real el disseny de tallers de prevenció.
- Revisar quins conceptes són clau en el treball com a agents de prevenció.

Paraules clau:

- Taller de prevenció
- Metodologia

Temps aproximat:

60 minuts

Desenvolupament:

Es mantenen els subgrups de quatre persones que s'han fet a l'activitat anterior (4.1.2. [Conceptes clau](#)). Es proposa que segueixin imaginant-se que són un equip de professionals que tenen un encàrrec: treballar la prevenció de la violència masclista.

Cada subgrup té una proposta diferent en relació amb el temps i el context educatiu (hi ha tres opcions, depenent del nombre de participants hi haurà grups que faran la mateixa opció). La proposta és que defineixin objectius assolibles en funció del context i del temps adjudicat i una o diverses activitats que puguin donar resposta a aquests objectius.

- **Grup 1:** taller de 2 hores per a un grup de 32 joves (noies i nois) de 16 anys a un institut d'educació secundària. Es podrà comptar amb una aula amb l'equipament bàsic i amb pressupost per contractar dues persones que faran de talleristes.
- **Grup 2:** taller de 4 hores per a un grup de 16 joves (noies i nois) de 13-14 anys a un esplai del barri d'una ciutat.
- **Grup 3:** taller de 6 hores per a un grup de 8 joves (noies i nois) de 14-15 anys.

També es demana que cada grup resolgui les preguntes següents:

- Què han de tenir en compte per dissenyar les propostes?
- Es compta amb tota la informació necessària per al disseny dels tallers?
- Quins elements són clau per al bon desenvolupament dels tallers?

Un cop cada grup ha fet el recull, es posa en comú tant les propostes de tallers com la resposta a les preguntes plantejades. Es completa la informació a partir dels continguts 4.1.2. [El rol de l'agent en les activitats de prevenció](#), 4.1.3. [Conceptes clau a transmetre als i les adolescents](#), 4.1.4. [Reflexió per a una bona pràctica en la prevenció](#) i 4.2.1. [Creació d'un taller](#) de la part III del manual.

Vegeu:

Activitat vinculada als punts [4.1. Les activitats de prevenció](#) i [4.2. Confecció d'un taller](#) de la part III del manual.

Material:

- Paper i llapis.
- Pissarra i retolador.
- Projector i ordinador portàtil si són necessaris per a l'explicació.

4.2.2. CONSTRUIR UN PROJECTE**Objectius:**

- Presentar els elements clau del disseny de tallers.
- Possibilitar la pràctica en el disseny de tallers.

Paraules clau:

- Tallers de prevenció
- Metodologia
- Dinàmiques

Temps aproximat:

70 minuts

Desenvolupament:

Es planteja que en aquesta activitat cada subgrup haurà de dissenyar de manera completa una proposta de taller de prevenció de violència masclista. La sessió tindrà una primera part teòrica i una segona part pràctica. A la primera part, es presenten els conceptes clau per al disseny de tallers (continguts corresponents al punt [4.2. Confecció d'un taller de la part III](#) del manual). S'aclareixen dubtes i es resolen totes les qüestions que puguin sorgir.

A continuació, mantenint els mateixos subgrups que a les dues activitats precedents ([4.1.2. El rol de l'agent en les activitats de prevenció](#) i [4.2.1. Creació d'un taller](#)) o refent-ne de nous, es demana que dissenyin una proposta de taller. Tenen l'opció d'inventar-se totes les variables, per la qual cosa es proposa el guió de treball següent:

- A qui va adreçat? Població, nombre de participants, context cultural, etc.
- En quin context? Educació formal o informal, àmbit lúdic o esportiu, etc.
- Durada de l'activitat?
- Quin tema anem a treballar? Amor romàntic, desigualtat, rols, etc.
- Quin és l'objectiu? Per què? Identificar una desigualtat, vivenciar un tipus de vincle amorós, reconèixer mites, etc.
- Quins recursos tenim? Materials, humans, espacials, etc.
- Metodologia. Elecció de tècniques.
- Elaboració del material didàctic.
- Avaluació i recollida de dades.

A mesura que van treballant es van resolent qüestions que van sorgint. La majoria de vegades els dubtes d'un subgrup poden ser d'interès per a la resta, per la qual cosa es posen en comú les respostes i les anàlisis que se'n derivin.

Les propostes es presentaran a la sessió següent.

Vegeu:

Activitat vinculada als punts [4.1. Les activitats de prevenció](#) i [4.2. Confecció d'un taller](#) de la part III del manual.

Material:

- Paper i llapis.
- Pissarra i paperògraf.
- Retolador.

4.2.3. PRESENTACIÓ DELS PROJECTES**Objectius:**

- Possibilitar la pràctica en el disseny de tallers.
- Resoldre dubtes sobre els elements clau del disseny de tallers.

Paraules clau:

- Tallers de prevenció
- Metodologia
- Dinàmiques

Temps aproximat:

40 minuts

Desenvolupament:

Cada subgrup presenta el seu projecte de taller. Es resolen dubtes i s'aclareixen els conceptes necessaris.

Vegeu:

Activitat vinculada als punts [4.1. Les activitats de prevenció](#) i [4.2. Confecció d'un taller](#) de la part III del manual.

Material:

- Pissarra i paperògraf.
- Retolador.

4.3. Detecció de casos i possibles actuacions

4.3.1. DETECCIÓ DE CASOS

Objectius:

- Facilitar recursos per a la identificació de casos de violència a l'espai taller.
- Possibilitar una aproximació a les situacions que es poden donar en els tallers.
- Analitzar les actuacions indicades i contraindicades en cas de violència.

Paraules clau:

- Detecció
- Limitació en la intervenció
- Escolta activa
- Empatia
- Resiliència
- Ventilació emocional

Temps aproximat:

45 minuts

Desenvolupament:

Es planteja la situació següent: com a professionals us trobeu impartint un taller, quins indicadors us poden facilitar la detecció de persones que han patit o estan patint violència masclista? S'obre un espai obert d'idees i propostes.

Es completa la informació a partir dels continguts del punt [4.3.1. Primers auxilis en casos de violència](#) de la part III del manual.

A continuació, es planteja una altra pregunta: quines són les vostres possibilitats d'actuació i quines les vostres limitacions en cas de detectar un cas de violència? Quines possibilitats es poden donar? De nou s'obre l'espai per compartir i es completa.

Es presenten els elements clau en relació amb els primers auxilis en casos de violència. Es fa servir la pissarra o el paperògraf si són necessaris per anotar les idees principals. És interessant dividir la pissarra en dos i separar les accions que sí es poden fer de les que no.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt [4.3. Detecció de casos](#) de la part III del manual.

Material:

- Pissarra o paperògraf.
- Retolador.
- Ordinador i projector si cal presentar els continguts per pantalla.

4.3.2. ACOMPANYAMENT A QUI DEMANA AJUDA

Objectius:

- Facilitar recursos per a la l'acompanyament i la comunicació a persones que demanen ajuda.

Paraules clau:

- Escolta activa
- Empatia
- Resiliència
- Ventilació emocional

Temps aproximat:

60 minuts

Desenvolupament:

El grup es divideix en quatre subgrups. Cada un rep una targeta on hi ha una de les paraules següents:

- Escolta activa
- Empatia
- Ventilació emocional
- Donar informació

Es demana que cada subgrup extregui, a partir del propi coneixement, les característiques principals de cada una d'aquestes tècniques. Un cop han acabat, es passa un full a cada subgrup on hi ha una explicació detallada de les tècniques perquè les contrastin i les completin. A continuació, han de preparar una petita representació que exemplifiqui l'aplicació de cada una d'aquestes tècniques.

El següent pas és posar en escena cada una de les representacions sense dir de quina tècnica es tracta. La resta l'haurà d'endevinar. El grup que fa la representació acabarà fent una explicació verbal breu de la tècnica que han presentat.

Al final, es passen les fotocòpies de totes les tècniques i es resolen les qüestions i els dubtes que hagin pogut quedar.

Es destina un espai per explicar les possibles actuacions que cal dur a terme en moments crítics (punt [4.3.4. Consells pràctics per a moments crítics](#) de la part III del manual).

Vegeu:

Activitat vinculada al punt [4.3. Detecció de casos](#) de la part III del manual.

Material:

- Pissarra o paperògraf.
- Retolador.
- Ordinador i projector si cal presentar els continguts per pantalla.

4.3.3. RECURSOS

Objectius:

- Presentar els recursos a què cal acudir en casos de violència masclista.

Paraules clau:

- Recursos

Temps aproximat:

20 minuts

Desenvolupament:

Es demana si alguna persona coneix serveis d'atenció en casos de violència masclista i es comparteix i s'amplia la informació. A continuació, s'acaba de completar presentant els diferents tipus de serveis disponibles, les característiques i les vies d'accés. Finalment, es resolen els dubtes que apareguin.

Vegeu:

Activitat vinculada al punt 4.3. *Detecció de casos* de la part III del manual.

Material:

- Pissarra o paperògraf.
- Retolador.
- Ordinador i projector si es presenta la informació per pantalla.
- Fotocòpies amb les dades de contacte dels recursos existents.

88

Mòdul T. Tancament

*Aprendre que l'esperança és mentida
si no hi ha cada dia un esforç pel nou demà.*

Lluís Llach²³

Aquest primer mòdul de tancament té com a **objectiu** facilitar un espai d'avaluació i cloenda del procés formatiu.

Té una durada de 55 minuts i consta de dues activitats, que es desenvolupen al final de la darrera sessió.

L'**estructura** de continguts i activitats que es proposa és la següent:

Tema	Dinàmiques	Temps
T.1. Tancament	T.1.1. Valoració i avaluació	45 minuts
	T.1.2. El cistell	10 minuts
		fins aquí la sessió 9

89

T.1.1. VALORACIÓ I AVALUACIÓ

Objectius:

- Avaluar els aprenentatges fets durant el procés formatiu.
- Recollir l'experiència personal que s'ha donat amb el procés formatiu i permetre que s'explori.
- Possibilitar la valoració de la satisfacció del procés formatiu.

Paraules clau:

- Aprenentatge
- Experiència
- Satisfacció

Temps aproximat:

45 minuts

Desenvolupament:

Es presenta l'última part del procés formatiu i els seus objectius.

²³ De la cançó *Aprendre*, de Lluís Llach.

En primer lloc, s'obre un espai perquè si alguna persona ho desitja pugui compartir algun aspecte anotat al diari.

En segon lloc, es passa el mateix qüestionari de continguts que es va repartir al grup a la sessió de presentació (vegeu les fitxes 3 i 4 a continuació).

En tercer lloc, es demana que es responguin les preguntes obertes de la fitxa 5 (vegeu-la a continuació). Finalment, es reparteix el qüestionari de satisfacció (vegeu la fitxa 6 a continuació).

Material:

- Fotocòpies de la fitxa 3: Qüestionari d'avaluació de continguts (material de l'alumnat).
- Fotocòpies de la fitxa 5: Preguntes obertes.
- Fotocòpies de la fitxa 6: Qüestionari de satisfacció.

Qüestionari d'avaluació de continguts per a l'alumnat

Fitxa 3

Marca amb una "x" segons consideris que l'afirmació és vertadera o falsa:

90

Mòdul 1	Vertader	Fals
1. El patriarcat forma part del passat; la societat actual és igualitària.	☐	☐
2. L'androcentrisme implica una estructura en la qual hi ha una relació jeràrquica del masculí sobre el femení.	☐	☐
3. La manera de comportar-se com a dones o com a homes està determinada per la genètica al 100%.	☐	☐
4. La socialització que es dona a les escoles no afecta la manera de comportar-se com a dones i com a homes.	☐	☐
5. Històricament, l'espai públic ha estat un espai masculí.	☐	☐
6. El rol de gènere reflexa el comportament que s'espera de les persones com a dona o home.	☐	☐
7. Els mitjans de comunicació mostren una imatge igualitària d'homes i dones, al contrari que en èpoques passades.	☐	☐
8. L'heteronormativitat defensa la diversitat de normes en les relacions afectives.	☐	☐
9. L'amor romàntic proposa relacions equitatives.	☐	☐

Mòdul 1	Vertader	Fals
10. La sexualitat no és igual a la genitalitat, altres manifestacions afectives componen també la sexualitat i poden configurar-la en plenitud	☐	☐
11. L'erotisme entre dones i homes no es crea només des de l'aspecte biològic, sinó, principalment, des de les significacions dels imaginaris socials: rols, mites i tabús.	☐	☐

Mòdul 2	Vertader	Fals
12. Les dades mostren com la violència masclista va desapareixent progressivament.	☐	☐
13. L'agressivitat natural en els homes és fruit de la testosterona.	☐	☐
14. Moltes dones provoquen la violència.	☐	☐
15. La idea que actualment ja s'ha assolit la igualtat entre homes i dones és un mite.	☐	☐
16. La intensitat de la relació afectiva i la manca de distància emocional entre agressor i víctima es constaten com un indicador de gravetat, atesa la dificultat per identificar els abusos.	☐	☐
17. L'avantatge de les xarxes socials és que permeten evitar les relacions abusives.	☐	☐
18. Els abusos sexuals estan molt generalitzats en una relació íntima.	☐	☐
19. Alguns dels efectes de la violència masclista és l'empobriment de la dona.	☐	☐

91

Mòdul 3	Vertader	Fals
20. La indefensió apresada es dona en persones que viuen situacions abusives directament o indirectament com a testimonis, en les quals ningú no fa res per aturar l'abús, o perquè malgrat demanar ajuda no se n'ha obtingut.	☐	☐
21. La violència masclista viscuda al llarg del cicle vital és un dels factors de vulnerabilitat que es dona en les relacions abusives de més incidència.	☐	☐
22. La masculinitat hegemònica tradicional ridiculitza, menysprea, estigmatitza i penalitza qualsevol expressió que tingui a veure o es relacioni amb la feminitat.	☐	☐
23. Si t'has criat en el si d'una família de valors igualitaris és gairebé impossible que puguis patir una relació abusiva.	☐	☐

Mòdul 3	Vertader	Fals
24. Quan s'inicia una relació abusiva és molt senzill detectar-la i relativament senzill sortir-ne.	☐	☐
25. Al cicle de la violència és difícil que la persona agressora tingui un moment de penediment i intenti reconciliar-se.	☐	☐
26. Si el cicle de la violència no es detecta es pot cronificar i intensificar en el temps, és a dir, sovint augmenten les formes d'abús i el grau d'intensitat.	☐	☐
27. A l'inici del cicle de violència la víctima té sentiments de dubte i culpa.	☐	☐
28. L'exosistema és on es donen les relacions més íntimes i directes entre les persones.	☐	☐
29. El feminisme ha esperonat diversos moviments d'homes que posen en qüestió la masculinitat en la qual han estat socialitzats.	☐	☐

Mòdul 4	Vertader	Fals
30. La prevenció primària és aquella que es dona quan es detecten les primeres agressions físiques.	☐	☐
31. Una xerrada sobre violència masclista es pot considerar com un taller de prevenció.	☐	☐
32. Com a talleristes cal revisar quines creences falses tenim sobre la problemàtica de la violència masclista.	☐	☐
33. El treball en equip és clau en la realització dels tallers de prevenció.	☐	☐
34. Per al desenvolupament de tallers de prevenció no és necessari planificar gaire, ja que l'espontaneïtat i la bona voluntat solen facilitar la tasca.	☐	☐
35. El joc pot ser un element important per a la formació i és valuós com a eina educativa.	☐	☐
36. Si es detecta un cas de violència, és important no pressionar la persona perquè t'expliqui les coses; cal donar-li temps.	☐	☐
37. És bo donar esperances a les dones que estan patint violència, ja que és un moment en què necessiten elements positius.	☐	☐
38. La ventilació emocional consisteix a canviar de tema quan alguna persona està molt afectada emocionalment i així canviar-li l'ànim.	☐	☐

Qüestionari d'avaluació de continguts per a l'equip docent Fitxa 4

Mòdul 1	Vertader	Fals
1. El patriarcat forma part del passat; la societat actual és igualitària.	☐	☒
2. L'androcentrisme implica una estructura en la qual hi ha una relació jeràrquica del masculí sobre el femení.	☒	☐
3. La manera de comportar-se com a dones o com a homes està determinada per la genètica al 100%.	☐	☒
4. La socialització que es dona a les escoles no afecta la manera de comportar-se com a dones i com a homes.	☐	☒
5. Històricament, l'espai públic ha estat un espai masculí.	☒	☐
6. El rol de gènere reflexa el comportament que s'espera de les persones com a dona o home.	☒	☐
7. Els mitjans de comunicació mostren una imatge igualitària d'homes i dones, al contrari que en èpoques passades.	☐	☒
8. L'heteronormativitat defensa la diversitat de normes en les relacions afectives.	☐	☒
9. L'amor romàntic proposa relacions equitatives.	☐	☒
10. La sexualitat no és igual a la genitalitat, altres manifestacions afectives componen també la sexualitat i poden configurar-la en plenitud	☒	☐
11. L'erotisme entre dones i homes no es crea només des de l'aspecte biològic, sinó, principalment, des de les significacions dels imaginaris socials: rols, mites i tabús.	☒	☐

Mòdul 2	Vertader	Fals
12. Les dades mostren com la violència masclista va desapareixent progressivament.	☐	☒
13. L'agressivitat natural en els homes és fruit de la testosterona.	☐	☒
14. Moltes dones provoquen la violència.	☐	☒
15. La idea que actualment ja s'ha assolit la igualtat entre homes i dones és un mite.	☒	☐

Mòdul 2	Vertader	Fals
16. La intensitat de la relació afectiva i la manca de distància emocional entre agressor i víctima es constaten com un indicador de gravetat, atesa la dificultat per identificar els abusos.	☒	☐
17. L'avantatge de les xarxes socials és que permeten evitar les relacions abusives.	☐	☒
18. Els abusos sexuals estan molt generalitzats en una relació íntima.	☒	☐
19. Alguns dels efectes de la violència masclista és l'empobriment de la dona.	☒	☐

Mòdul 3	Vertader	Fals
20. La indefensió apresada es dona en persones que viuen situacions abusives directament o indirectament com a testimonis, en les quals ningú no fa res per aturar l'abús, o perquè malgrat demanar ajuda no se n'ha obtingut.	☒	☐
21. La violència masclista viscuda al llarg del cicle vital és un dels factors de vulnerabilitat que es dona en les relacions abusives de més incidència.	☒	☐
22. La masculinitat hegemònica tradicional ridiculitza, menysprea, estigmatitza i penalitza qualsevol expressió que tingui a veure o es relacioni amb la feminitat.	☒	☐
23. Si t'has criat en el si d'una família de valors igualitaris és gairebé impossible que puguis patir una relació abusiva.	☐	☒
24. Quan s'inicia una relació abusiva és molt senzill detectar-la i relativament senzill sortir-ne.	☐	☒
25. Al cicle de la violència és difícil que la persona agressora tingui un moment de penediment i intenti reconciliar-se.	☐	☒
26. Si el cicle de la violència no es detecta es pot cronificar i intensificar en el temps, és a dir, sovint augmenten les formes d'abús i el grau d'intensitat.	☒	☐
27. A l'inici del cicle de violència la víctima té sentiments de dubte i culpa.	☒	☐
28. L'exosistema és on es donen les relacions més íntimes i directes entre les persones.	☐	☒
29. El feminisme ha esperonat diversos moviments d'homes que posen en qüestió la masculinitat en la qual han estat socialitzats.	☒	☐

Mòdul 4	Vertader	Fals
30. La prevenció primària és aquella que es dona quan es detecten les primeres agressions físiques.	☐	☒
31. Una xerrada sobre violència masclista es pot considerar com un taller de prevenció.	☐	☒
32. Com a talleristes cal revisar quines creences falses tenim sobre la problemàtica de la violència masclista.	☒	☐
33. El treball en equip és clau en la realització dels tallers de prevenció.	☒	☐
34. Per al desenvolupament de tallers de prevenció no és necessari planificar gaire, ja que l'espontaneïtat i la bona voluntat solen facilitar la tasca.	☐	☒
35. El joc pot ser un element important per a la formació i és valuós com a eina educativa.	☒	☐
36. Si es detecta un cas de violència, és important no pressionar la persona perquè t'expliqui les coses; cal donar-li temps.	☒	☐
37. És bo donar esperances a les dones que estan patint violència, ja que és un moment en què necessiten elements positius.	☐	☒
38. La ventilació emocional consisteix a canviar de tema quan alguna persona està molt afectada emocionalment i així canviar-li l'ànim.	☐	☒

Preguntes obertes

Fitxa 5

Què he après? (en relació amb els continguts de la formació)

Què m'ha aportat el curs? (com a experiència)

Senyala de l'**1 (gens d'acord)** al **5 (molt d'acord)** per respondre les qüestions següents:

	1	2	3	4	5
El programa del curs ha estat l'adequat pel que fa al contingut.	☐	☐	☐	☐	☐
Els continguts són necessaris per a la pràctica professional futura.	☐	☐	☐	☐	☐
Considero necessari continuar aprofundint en els continguts presentats. Vull continuar aprenent.	☐	☐	☐	☐	☐
La metodologia del curs ha estat adequada i coherent als continguts i els objectius del curs.	☐	☐	☐	☐	☐
El professorat s'ha mostrat competent en relació amb els continguts i la metodologia.	☐	☐	☐	☐	☐
S'ha facilitat un espai de diàleg i de participació.	☐	☐	☐	☐	☐
S'ha mantingut un clima de confiança entre totes les persones del grup.	☐	☐	☐	☐	☐
Hi ha hagut respecte per les diferències i per cada una de les persones que formaven el grup.	☐	☐	☐	☐	☐
Els materials (en format paper, digital o audiovisual) facilitats han estat els adequats.	☐	☐	☐	☐	☐
El grup ha col·laborat en el desenvolupament de les sessions participant i aportant coneixement a cada moment.	☐	☐	☐	☐	☐
L'espai ha estat l'adequat.	☐	☐	☐	☐	☐
L'horari i el calendari de les sessions han estat adequats.	☐	☐	☐	☐	☐

T.1.2. EL CISTELL

Objectius:

- Facilitar un espai de cloenda compartit.

Paraules clau:

- Experiència

Temps aproximat:

10 minuts

Desenvolupament:

Tothom es col·loca en cercle. Al mig es posa un cistell imaginari. Es tracta d'un cistell on es recollirà el que ens emportem d'aquest procés formatiu, allò més significatiu i important. Cada persona dirà només una o dues paraules, entenent que segurament el que digui cada una de les persones també serà representatiu de moltes altres. Abans de començar els participants tanquen els ulls i tenen uns minuts per pensar i triar aquella paraula que els sigui més representativa del que se'n porten a casa, tancant el procés formatiu. Un cop oberts els ulls, un a un, aniran llançant les paraules al cistell i s'acabarà així la sessió.

Part III. Continguts

Mòdul 1. L'equitat a les relacions joves

CONTINGUTS

- 1.1. La construcció de la desigualtat. Orígens.
- 1.2. Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder.
- 1.3. El paper dels agents socialitzadors en la construcció del gènere.
- 1.4. Models de masculinitat i feminitat. Les relacions de gènere.
- 1.5. L'amor romàntic: construcció i mites.
- 1.6. Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat.

Tema 1.1. La construcció de la desigualtat. Orígens

CONCEPTES CLAU:

- Patriarcat
- Androcentrisme
- Gènere
- Socialització de gènere

La desigualtat entre dones i homes va iniciar-se amb la presa de poder dels homes sobre les dones i la implantació d'un sistema social i cultural anomenat *patriarcat*:

“El patriarcat és el constructe primari sobre el qual s'estableix tota societat actual. Una aproximació a la seva definició és: 'el patriarcat és una forma d'organització política, econòmica, religiosa i social basada en la idea d'autoritat i lideratge de l'home, en la qual es dóna el predomini dels homes sobre les dones, del marit sobre l'esposa, del pare sobre la mare i els fills i filles, i de la línia de descendència paterna sobre la materna'. El patriarcat va sorgir d'una presa de poder històric per part dels homes, els quals es van apropiat de la sexualitat i reproducció de les dones i del seu producte, els fills i filles, i van crear alhora un ordre simbòlic a través dels mites i la religió que perpetuarien com a única estructura possible.”²⁴

Al llarg de la història, l'ordre patriarcal s'ha imposat en les institucions socials bàsiques. S'ha servit dels recursos generadors de cultura i els ha posat al servei de mantenir i reforçar les estructures de poder d'allò masculí sobre allò femení, el poder dels pares. El subjecte masculí com a patriarca té el poder i l'autoritat.

²⁴ Reguant, Dolores (1996) a Sau, Victòria. *Diccionario ideologico feminista*, volumen II. Barcelona: Ed. Icaria, 2001.

El gènere masculí es presenta com a superior. L'**androcentrisme** resultant d'aquesta presa de poder ha sigut el principi rector per teixir les **relacions de poder**, conseqüència d'aquesta estructura en la qual hi ha una relació jeràrquica d'allò masculí sobre allò femení i on el model social és el de dominació i submissió. S'ha inserit en la construcció de la llengua, les estructures socials, la família, la religió, l'organització social i la divisió del treball, la riquesa, la transmissió històrica i les manifestacions culturals. Per tant, en les societats patriarcals hi ha una primera i bàsica discriminació entre els éssers humans, la divisió en gèneres masculí i femení en funció de la genitalitat amb la qual naixem. Aquesta és la discriminació bàsica; tanmateix, pot creuar-se amb d'altres com el color de la pell, la sexualitat, l'edat, el nivell socioeconòmic, la religió, etc.

Sexe i gènere. El sexe correspon a la biologia; és amb el que naixem. El gènere és una construcció cultural que, a través de la socialització, ens marca els comportaments i els trets socials que s'esperen de nosaltres en funció del sexe biològic amb el qual hem nascut. El sexe no té cap connotació discriminatòria, el gènere sí. Els aprenentatges de gènere, independentment de la pròpia voluntat, es converteixen en ordres inqüestionables i per això se'ls anomena *mandats de gènere*.

En els processos de socialització —a través dels quals interioritzem les normes, els valors i les formes de percebre la realitat i aprenem a interaccionar en societat—, també transmetem i assimilem allò que se suposa que és propi de cada sexe. És el que s'anomena *socialització diferencial de gènere*. En aquests processos està involucrat el conjunt de la societat, en les societats contemporànies. No obstant això, els i les especialistes destaquen quatre tipus d'**agents de socialització**: la família, els grups de parells, els mitjans de comunicació i, per descomptat, el sistema educatiu.²⁵

La **identitat de gènere** resultant, sigui femenina o masculina, condicionarà en cada persona la mirada del món, la forma de situar-se, la manera de pensar i de sentir, i les relacions amb els altres i amb la pròpia realitat. És la forma en la qual, de manera individual, ens sentim dones o homes dins aquest context cultural.

El **llenguatge és un instrument** poderós que el patriarcat utilitza per assentar i perpetuar les relacions de poder d'allò masculí sobre allò femení. L'androcentrisme (o sexisme) lingüístic oculta o exclou les dones. Allò que no té nom no existeix, i no existeix perquè no s'ha pogut pensar. El masculí com a referent simbòlic universal transcendeix del significat de les paraules al referents que ens evoquen. El *Diccionario de la Real Academia de la Lengua* és ple de definicions que segueixen posant la dona a la misèria simbòlica.

²⁵ Ateneu. *Materials i recursos per a la formació. L'orientació com a eina per a la igualtat. Pràctica 1. La socialització diferencial i els seus agents*. Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya

Socialització de gènere:

“Procés d'aprenentatge pel qual es transmeten les creences, els valors i els comportaments d'una determinada societat; es construeixen les relacions de gènere i s'assignen els papers diferencials. A partir d'aquest aprenentatge s'interioritza, per part d'homes i dones, la divisió de tasques en funció del sexe i es construeixen els rols de gènere que, en realitat, són els que faciliten la discriminació a la pràctica.”

Diputació de Cadis

“El llenguatge és el lloc on s'organitza, amb la forma de codis socials, la creació simbòlica individual i la subjectivitat de les persones, i on s'estructura en representacions col·lectives, que seran, a la vegada, les que determinin i formin la imatge que cada persona individual construeix de si mateixa i de la pròpia experiència.”

Violi, P. (1991)

Segons Eulàlia Lledó, autora de diversos treballs sobre sexisme en la llengua i diccionaris de llenguatge no sexista:²⁶

“Que no hi ha ni un bri d'innocència en una qüestió tan important com la representació simbòlica de les dones a la llengua, es pot continuar veient en altres casos. Quan cap al 1848, per compartir i donar sentit al mal anomenat *sufragi universal*, les ciutadanes franceses es van voler inscriure a les llistes electorals, els van dir que no ho podien fer perquè l'article deia: 'són electors tots els francesos', i qui els negava la inscripció interpretava que precisament en aquest punt l'expressió 'francesos' s'havia d'entendre —ves per on— com 'tots els mascles que tenien la ciutadania francesa'. (...) A Anglaterra, també el 1867, en la segona Reform Bill, llei que concedia el vot a una gran part de treballadors urbans, es va canviar el terme *male person* ('persona mascle'), per *man* ('home'). Stuart Mill va demanar que es canviés aquesta denominació per *person* ('persona'), cosa que no va ser acceptada. Malgrat això, el 1868, emparant-se en la llei de 1850 de Lord Romilly, que establia que en els textos legals el gènere masculí incloïa el femení, algunes dones es van inscriure als registres electorals. No foren, però, admeses a les llistes. Una sentència va acabar especificant que el terme *man* es referia també a les dones quan es parlava de taxes, però no quan es parlava del vot. Sembla, doncs, que tenien molt clar, sarcàsticament clar, a qui (i sobretot per a quines finalitats) incloïa o no la paraula home”.

L'**organització social i econòmica de les activitats humanes** es desenvolupa de manera diferenciada segons la seva finalitat sigui orientada cap a la producció de béns i serveis: divisió social del treball, o cap a la reproducció de la vida humana: divisió social i sexual del treball.²⁷

- La producció de mercaderies en masculí:
 - L'absència de cura dels altres.
 - L'activitat laboral com a eix del projecte vital.
 - L'aportació del salari familiar.
- La reproducció de la vida humana en femení:
 - La cura dels altres com a obligació moral.
 - La doble presència com a sobrecàrrega.
 - El salari com a ajuda i no com a generació de recursos pròpia, lliure i autònoma.

Històricament, l'espai públic ha estat un espai masculí; tanmateix, en l'espai privat, la dona hi ha tingut un paper molt important, però el poder ha seguit en mans masculines. Cal dir, però, que el patriarcat no ho ha pogut ocupar tot, i que en aquest mateix context les dones han sabut i han pogut crear i generar en el seu espai d'influència relacions d'ordre diferent, llocs de llibertat femenina.

²⁶ Lledó Cunill, E. *De llengua, diferència i context*. Barcelona: Institut Català de les Dones, 2007. (Col·lecció Quaderns de l'Institut)

²⁷ Torns, T. *La persistència de les desigualtats de gènere en els mercats de treball*. Departament de Sociologia. Universitat Autònoma de Barcelona.

Tema 1.2. Estereotips i rols de gènere. Les relacions de poder

CONCEPTES CLAU:

- Relacions de poder
- Mites
- Arquetips
- Estereotips de gènere
- Rols de gènere
- Sistema de valors

Els arquetips són models o formes primeres. Són prototips, exemples perfectes, idees, metàfores, patrons de formació de símbols sobre allò que ha de ser l'amor, la masculinitat, la feminitat, la vida, la mort, l'existència, el desig, l'autenticitat... Els arquetips formulen les imatges per dotar de cos simbòlic aquestes idees i modelar així els pensaments i les actituds dels individus i la societat. Els nostres referents arquetípics són els mitològics, deus i deesses grecs i romans, també n'hi ha de cultures anteriors i s'han transmès i es transmeten a través de contes èpics, cançons tradicionals i modernes, llegendes, poemes, relats, cinema... Hi ha, per exemple, els arquetips femenins de la deessa (diverses deesses amb característiques diferents: verges, vulnerables, transformadores...), també és molt important el de la mare, el de l'esposa, el de l'amant. En els arquetips masculins són importants: l'heroi, el guerrer, el rei, el patriarca, l'amant, el mestre...

Els arquetips s'instal·len en l'inconscient i carreguen de missatge ocult expressions simples i explícites que condicionen el nostre imaginari. La masculinitat i la feminitat tradicionals i les seves interrelacions, així com les relacions de poder, estan molt definides en aquests arquetips i s'alimenten i es perpetuen per mantenir viu aquest ideari en el qual ens socialitzem i construïm les nostres relacions.

Els estereotips –en aquest context ens referim als **estereotips de gènere**– actualitzen els arquetips, els mantenen però els adapten als contextos culturals nous. Imprimeixen el model estètic i de comportament, com ser i com estar en cada situació d'acord amb els principis a seguir. Els missatges que construeixen i reforcen els estereotips els rebem constantment dels agents socialitzadors i dels constructors de l'ordre social: mitjans de comunicació, producció cultural, educació, família, religió, llenguatge, mercat laboral, salut... S'arrelen a la més primera infància i aquests models de referència es van incorporant de forma gradual en la manera de veure i entendre allò que ens envolta. Però, per a la interiorització dels estereotips calen costums i normes que premiïn i censurin els comportaments esperats en tots els àmbits de la vida humana i que actuïn en el terreny simbòlic i en el vivencial. S'estructuren a través d'un **sistema de valors** que abasta i regeix totes les àrees de la socialització, ja sigui des de la cultura, la ciència, la religió, la

política, etc., i que per la seva condició de "tradició" no es posa en qüestió. Quan els models són restrictius i limitadors perquè incideixen en les possibilitats d'acció, en funció del sexe, podem dir que la iniquitat es comença a construir i a interioritzar de forma normalitzada.

L'arrelament d'aquests models estereotipats no és lineal, s'inicia en la socialització primària i assoleix molta importància en l'adolescència. En aquest moment vital, la relació amb el grup d'iguals pren especial protagonisme, ja que el grup passa a ser el referent respecte a actituds i comportaments, tant pel que fa a les formes de representació com a les formes d'interacció amb els altres.

Amb la interiorització dels estereotips de gènere en funció del nostre sexe biològic, construïm la nostra identitat de gènere, la forma en la qual ens sentim dona o home, i d'aquí sorgeix el **rol de gènere** que reflecteix el comportament que s'espera de nosaltres com a dona o home; és com ens mostrem i comportem segons aquest rol. A l'adolescència, amb l'inici de les primeres relacions afectives, els rols adscrits al gènere tenen un paper molt important, els estereotips dominants fan que els comportaments siguin el que s'espera en funció del sexe biològic. Si aquests s'interioritzen com a única manera d'actuar, pensar i sentir, suposen una restricció important al desenvolupament de cada noi i noia; l'estereotip ha complert la seva funció i s'han cregut que aquells models imposats són el reflex de la pròpia realitat. Els rols de gènere assignats a homes i dones són asimètrics i aquesta desigualtat és un dels principis de la discriminació per raó de sexe.

Els nous canals i sistemes de comunicació, les xarxes socials digitals, poden actuar també com a reforç dels estereotips de gènere a través de continguts estereotipats i sexistes, o, per contra, ser un espai per posar-los en qüestió a través de productes que, des de les mateixes xarxes, promoguin altres models. Per exemple, la visibilització de persones transsexuals, lesbianes, homosexuals i altres diversitats pot ser un pas positiu per posar en dubte la rigidesa de l'estereotip, o per promocionar exemples diferents de dones i homes, no sols per la seva activitat, sinó perquè el seu comportament és trencador amb els rols normatius, com ara els homes que cuiden els altres i els agrada fer-ho, dones que tenen un temps d'oci més enllà d'anar a la perruqueria o de comprar com, per exemple, gaudir d'activitats esportives.

Mite: "(*mythos*: expressió, missatge, alguna cosa que es narra). Narracions extraordinàries de fets extraordinaris, generalment referents als orígens, cosa que, en la mentalitat primitiva, també significa **justificació**. En els mites es recreen, a través de faules o ficcions al·legòriques, els fets primordials que, suposadament, donen explicació i fonament tant a les normes socials com a les creences, els costums, etc., mitjançant l'exposició de la genealogia de les esmentades normes i funcions, o de l'origen o la gènesi del món i de l'home. Generalment van associats a l'activitat d'éssers sobrenaturals o de poders excepcionals, i **permeten la justificació de valors, institucions i creences**, que les societats construeixen mitjançant representacions simbòliques que generalment expressen les característiques pròpies de la societat que els engendra. En aquest sentit, **els mites reproduïxen de manera ideològica les bases de la mateixa societat que els engendra**."²⁸

Pérez del Campo, Ana M. (2008)

²⁸ FiloXarxa Diccionari Enciclopèdic de filosofia.

Els mites són l'altre instrument de creació, suport i perpetuació del patriarcat. Validen i donen categoria d'ordre natural a **les relacions de poder** establertes per la cultura patriarcal. Diu la sociòloga Inés Alberdi²⁹ «*La idea central del patriarcat es la representació de la masculinitat a través del domini sobre la mujer. La identificació de la virilitat con el poder, lo que en lenguaje popular se conoce como 'machismo', está intrínsecamente unida a la idea de que es legítimo imponer la autoridad sobre la mujer, incluso mediante la violencia*». En la cultura patriarcal, les relacions de poder han estat i són imprescindibles perquè, davant dos grups d'iguals com són homes i dones, cal un exercici coercitiu constant per arribar a sotmetre un col·lectiu a l'altre.

Tema 1.3. El paper dels agents socialitzadors en la construcció del gènere

CONCEPTES CLAU:

- Sistema de representacions
- Normalització
- Socialització de gènere

104

«Passat el cop de força, el poder, per autolegitimar-se, necessita donar-se una pròpia imatge social i també al grup dominat, en aquest cas les dones. Així entrem en el concepte **sistema de representacions**, sense el qual una societat no és viable com a tal. Es pot definir aquest sistema com 'un conjunt de criteris, normes i costums orientats cap a un fi'. Inclou la representació plàstica tal com maneres de vestir, fórmules de cortesia, creació artística, rituals, folklore, etc. La seva funció procedeix del fet que són compartides per tota una comunitat, de caràcter psicosocial, permeten als individus orientar-se en el seu entorn social i material i dominar-lo.»³⁰

Al llarg de la història, els diferents agents de socialització han estat aliats en la construcció i la transmissió de la norma patriarcal, ja des de les primeres manifestacions plàstiques visuals, literàries i musicals, fins als productes virtuals més actuals. Antigament, els sistemes de valors i de representació es transmetien principalment a través de la religió, les cançons, els relats, la pintura i l'escultura. Per aquesta via d'influència i de perseverança s'anaven **normalitzant** els mites, els estereotips, de manera que es deixaven de qüestionar els missatges que es transmetien, els valors que s'hi representaven, les actituds que s'hi mostraven, els rols que s'anaven fixant; la normalització s'aconsegueix mitjançant la repetició dels missatges, la complicitat de les fonts que es consideren autoritzades, i, principalment, en la interacció i la legitimació entre els diferents agents de socialització. Quan tot el context cultural i social està imbuït pel grup que exerceix el poder, la capacitat d'influir en les opinions individuals és molt elevada. És des d'aquesta capacitat des d'on es pot configurar la normalitat d'una creença que no s'ajusta a cap realitat, sinó a una construcció, i aconseguir que les persones no la posem en qüestió. Es generen i s'alimenten mites, estereotips, prejudicis, que persuadeixen la població i assenten les bases ideològiques necessàries per seguir identificant com a normal quelcom que no té cap base real. Un exemple

²⁹ Alberdi, I. citada a Pérez del Campo, Ana M. *Origen y transmisión de la violencia de género*, a San Segundo, Teresa (dir.). *Violencia de género. Una visión multidisciplinar*. Madrid: Edit. Ramón Areces, 2008.

³⁰ Sau, Victòria. *Diccionario ideológico feminista*. Barcelona: Ed. Icaria, 1989.

molt clarificador és, en l'època de l'esclavitud americana, **la normalitat** amb la qual es creia que els negres no tenien categoria de persones humanes. S'havien aliat els poders polítics, els econòmics, els legislatius, els religiosos, els culturals; si algú s'atrevia a qüestionar aquella "realitat" era sancionat per una societat sencera.

Actualment, tot i que els agents de socialització més tradicionals no han perdut la seva eficàcia, els més influents són els mitjans de comunicació de masses. Ens centrarem prioritàriament en aquests darrers per la seva presència i incidència; ens ocuparem de les imatges publicitàries, dels tractaments informatius i de les xarxes socials digitals que són els de més influència entre la població adolescent i jove. Aquests agents tenen una capacitat d'intervenció diferent.

La publicitat ens envaeix d'imatges, desperta i estimula els nostres desitjos, perfila els nostres cossos, reproduïx els rols de gènere, reforça els mites i els utilitza per crear minirelats breus que, en recolzar-se en les convencions socials acceptades i no qüestionades, són interpretats de forma lineal per la major part de la població, principalment per la població diària, apel·lant les emocions com la por, l'enveja, la passió, la il·lusió, etc. La publicitat és molt present en la quotidianitat i ella mateixa va generant un discurs: imatges que desperten impulsos, que normalitzen actituds, que consoliden els rols, que condicionen l'estètica corporal, que representen els cossos femenins com a objectes per al gaudi masculí. L'objectiu és fer-nos desitjar i, per tant, no és sensible als valors que transmet, ans al contrari, s'alia a la ideologia imperant i reforça els estereotips més arrelats per garantir-ne l'èxit.

Els estereotips de feminitat, masculinitat i d'interrelació que divulguen els mitjans proposen uns models arquetípics que cal detectar, revisar i analitzar per tal de poder limitar o eradicar la influència que tenen sobre el nostre imaginari individual i col·lectiu. Per poder capacitar-nos per prevenir, cal una educació crítica teòrica i vivencial, però també un tipus d'educació que no està gaire estesa, i que és molt important avui dia, que és l'educació visual: capacitar per identificar i neutralitzar el que transmeten les imatges.

Les imatges publicitàries normalitzen la "cosificació" dels cossos de les dones i les joves com a objectes de gaudi masculí, invisibilitzen les dones reals aprimant les models, uniformitzant-les tot esborrant arrugues, estilitzant els òvals facials, les línies d'expressió, les característiques que les identifiquen: pigues, tons, dentició, cabell, ulls, llavis, etc. Tot de dificultats per a una noia, que el sistema de valors patriarcal educa i defineix com a femenina, si aconsegueix tenir un noi al seu costat i, per aconseguir-lo, ha d'assemblar-se a aquests models que l'envolten. Tanmateix, la sexualització del cos femení és una constant en les imatges publicitàries que normalitza, d'una banda, la concepció de la dona com un cos per ser utilitzat i, de l'altra, l'heteronormativitat que implica oferir aquest cos sempre al gaudi masculí. Si aprofundim una mica més, podem anar desgranant tots els implícits que contenen aquestes imatges, però l'últim, l'origen, és el poder patriarcal de l'home sobre la dona, la representació del subjecte i de l'objecte en la interrelació.

La publicitat reforça i normalitza molts altres mites. Les noies, les dones, quan ja no són cossos desitjables passen a ser mares, i tot seguit àvies amb moltes mancances i malalties. En la mesura que les dones no són objecte de desig, se les col·loca a l'àmbit de la cura i de la llar; si no és així, se les responsabilitza de la cura social. Les que no compleixin aquestes expectatives no són ben vistes, i les titllen d'egoistes i antinaturals.

Tanmateix, la virilitat masculina com a valor intrínsec de la seva sexualitat és molt potent i condicionadora. Es diu que s'estan feminitzant els joves perquè surten depilats, perfumats o maquillats, però si s'analitza el contingut

105

publicitari, es percep que la representació d'allò masculí segueix sent de domini: l'actitud, el context, les accions, etc. Hi ha molta feina feta sobre el poder de la publicitat en la construcció del gènere per poder aprofundir-hi. Aquest text n'esdevé només una pinzellada.

A les **peces informatives**, la poca presència femenina s'explica, en bona part, per la idea que les nostres societats tenen sobre l'estatus, el poder i l'èxit social. Generalment, es pressuposa que les dones tenen menys èxit i estatus, i el que tenen val menys que el dels homes. Per això, el fet que les dones puguin actuar o pensar sobre temes que afecten el conjunt de la societat té menys importància i, per aquest motiu, tenen molta menys presència en l'agenda mediàtica. La professora de comunicació de la Universitat Autònoma i autora de múltiples treballs sobre periodisme i gènere, Joana Gallego, exposa en diversos documents que hi ha una cultura periodística que no preveu la dimensió de gènere. Aquesta cultura és la que defineix la perspectiva del món a partir de valors, creences i normes de com representar, conduir i tractar els temes noticiables. Els i les periodistes sovint no tenen possibilitat de moure's al marge d'aquesta cultura. Segons explica, tampoc hi ha especialistes en gènere, igual que tampoc, i molt transcendent per a nosaltres, no hi ha periodistes amb especialització en violència masclista i familiar. Exposa que una pràctica habitual en el periodisme escrit és silenciar les veus de les dones.

*El proyecto global de monitoreo de los medios de 2010 a l'Estat Espanyol*³¹ (GMMP, en les seves sigles en anglès) constata la discriminació de gènere en la forma i els continguts de les notícies. Va analitzar 315 notícies provinents de diferents formats (premsa, ràdio i televisió) en les quals es van identificar 570 persones com a subjectes de la notícia. D'aquestes, 420 eren homes i 150, dones. És a dir, les dones representen el 26% de les persones que apareixen a la informació. Els homes, el 74%. L'informe global del GMMP, fet a 108 països (el 82% de la població mundial), va analitzar 17.795 notícies en què apareixien 38.253 persones subjectes de la notícia. El 24% eren dones; el 76%, homes.

Per tenir un mostreig de dades de l'estudi a l'Estat espanyol (es pot consultar l'informe a la web) nomenem el següent:

- Per mitjà, la televisió és el format que més dones mostra en els seus informatius (el 34% davant del 66% d'homes), seguida amb gran distància de la ràdio (23% dones, 77% homes) i la premsa (22% dones, 78% homes).
- Entre els homes, la funció d'expert és la més freqüent (91%), mentre que a les dones només se'ls demana l'opinió com a expertes en el 9% dels casos. La situació de portaveus l'ocupen els homes en el 82% dels casos, i les dones, en el 18%.
- La funció que més percentatge femení acumula és l'opinió popular (35%), seguida de la de testimoni presencial. Els homes són esmentats com a testimonis en el 74% dels casos i expliquen la seva experiència personal en el 69% de les històries.

"L'anàlisi de la presència diferent d'homes i de dones en les diverses àrees temàtiques en què es categoritza la informació demostra que els mitjans tendeixen a donar més pes als punts de vista dels homes. Tot i que de vegades aquesta pràctica reflecteix el que passa en la realitat, no sempre és així. A l'hora de cercar fonts, es constata la poca probabilitat que les dones siguin el centre de la informació. I, si ho són, acostumen a ocupar

³¹ WAC i MMA. *Proyecto global de monitoreo de los medios 2010*. Global Media Monitoring Project, 2010. http://www.adpc.cat/05_ComFem/document/Informe%20EspanyolGMMP_2010.pdf.

la parcel·la més social o testimonial. (...) En aquest sentit, val la pena insistir en la idea que introduir la perspectiva de gènere en la informació no és una qüestió quantitativa, sinó que és també un tema qualitatiu. De què serviria equilibrar la presència d'homes i dones si les dones apareguessin sempre en ítems informatius molt determinats?"³²

És evident que hi ha encara molt feina per fer, hi ha moltes maneres d'apropar-se a un tema i incloure-hi la perspectiva de les dones, que, a banda de millorar la precisió de la notícia perquè n'ampliï la representació social, s'obre a punts de vista nous, dimensions i angles que fins al moment s'havien passat per alt.

Les **xarxes socials digitals i Internet** tenen molta influència en la població jove. Segons l'estudi *Web 2.0. Estudio sobre la utilización de la web 2.0 por parte de los menores*³³ dut a terme per l'organització Protégeles³⁴ en una població mostra de 3.744 joves d'entre 11 i 17 anys, es concreta la magnitud de l'abast d'aquesta tecnologia:

- Percentatge de menors amb perfil a alguna xarxa social: a nivell general, podem afirmar que part dels adolescents, d'entre 11 i 17 anys, té un perfil creat, com a mínim, en una xarxa social. Només el 25,1% dels i les joves enquestats asseguren no fer ús d'aquest tipus d'aplicacions.
- Els motius pels quals els menors utilitzen aplicacions 2.0: a nivell general, a partir dels resultats analitzats, podem afirmar que els menors utilitzen la Web 2.0 per motius lúdics i socials, per divertir-se (63,5%), per comunicar-se amb els seus contactes (62,5 euros) i per compartir fotos, informació, música... (50,9%).

Aquesta darrera dada l'obtenien preguntant-los directament amb l'opció de respondre tres dels motius detallats a continuació:

- Perquè ho fan els meus amics i amigues.
- Perquè em diverteixo.
- Perquè em permet conèixer gent nova.
- Perquè puc comunicar-me amb els meus contactes.
- Perquè em permet ser una altra persona.
- Per compartir fotos, informació i música.

Analitzant aquest qüestionari, veiem que els usos són múltiples, i cobreixen i responen diverses àrees de necessitat de les persones joves: lúdica, social i cultural. Aquests mitjans per si mateixos i per les possibilitats que ofereixen no tenen perquè ser vistos com a perillosos en relació amb el seu paper en la construcció identitària de gènere dels i les adolescents. Són, però, eines interactives que envaeixen tots els seus espais, eines a través de les quals mostren i comparteixen les seves vides, les relacions, les imatges, les afeccions, els interessos, les creences, i es configuren com una porta d'accés a la seva intimitat. Aquest ús tan generalitzat, juntament amb les diverses àrees vitals en les quals intervenen, les converteix en uns canals de risc d'exposició excessiva i de dificultat d'identificació dels límits que poden situar els i les adolescents en una posició de vulnerabilitat.

³² WAC i MMA. *Proyecto global de monitoreo de los medios 2010*. Global Media Monitoring Project, 2010. http://www.adpc.cat/05_ComFem/document/Informe%20EspanyolGMMP_2010.pdf.

³³ Protégeles. *Web 2.0. Estudio sobre la utilización de la web 2.0 por parte de los menores*. Edita Protégeles, 2010.

³⁴ www.protegeles.com

Dins el món digital hi conviuen molts models culturals, però les característiques de la socialització de gènere que esmentàvem en l'anàlisi de la publicitat i en la configuració dels informatius es repeteixen, i per la seva immensitat es veuen magnificades. Tanmateix, la capacitat de qualsevol protagonisme o l'anonimat que permet aquesta realitat digital pot reforçar mites i estereotips de forma més explícita i radical. És necessari preparar-se per poder acompanyar els i les adolescents en la interpretació d'aquest sistema i sensibilitzar-los en la importància dels límits en aquest context tant exposat.

María José Bartrina Andrés, en la conferència *El ciberassetjament i la vulnerabilitat dels adolescents en l'era digital* (11 d'abril de 2013), va assenyalar que en el procés del seu estudi, *Anàlisi i abordatge de l'assetjament entre iguals mitjançant l'ús de les noves tecnologies* (2012), va poder detectar la violència masclista que hi havia a la xarxa i, tot i que quedava fora del seu marc d'estudi, va constatar la necessitat de treballar-hi.

Tema 1.4. Gènere normatiu. Les relacions de gènere

CONCEPTES CLAU:

- Relacions de gènere
- Masculinitat hegemònica
- Feminitat normativa
- Feminitat moderna
- Interseccionalitat

Tal com anem exposant, la masculinitat i la feminitat tradicionals són construccions simbòliques que reflecteixen les posicions de cadascú en les relacions de gènere: "...**relacions de gènere**, les pràctiques per les quals els homes i les dones es comprometen amb aquesta posició de gènere, i els efectes d'aquestes pràctiques en l'experiència corporal, en la personalitat i en la cultura".³⁵

Masculinitat hegemònica: la figura masculina que és representada en els mitjans de comunicació de masses és una mica desdibuixada, apareix com un ésser misteriós, sovint distant, a mig camí entre la divinitat i una naturalesa salvatge. Es caracteritza per un caràcter rústic i elemental en el plànol afectiu i sentimental, i es resisteix a desaparèixer com a model de referència per als homes. Les representacions més noves van incorporant el mascle de síntesi que està a mig camí del rude de punys d'acer i el romàntic de cor tendre i cuidador.

La imatge general de la masculinitat hegemònica o normativa que mostren el cinema i altres mitjans visuals és la d'un home blanc, de classe mitjana o alta, que no es mostra masclista en el seu comportament quotidià, tot i que pot preservar certes actituds sexistes: un home no excessivament paternalista a pesar de les seves

qualitats com a possible protector, que és infantil en la seva relació amb les dones però mascle pel que fa a l'espai públic, i pot arribar a adoptar comportaments inflexibles i violents. Sempre se li assigna una funció representativa respecte a les dones. Els homes se situen al costat de la raó i la cultura.

D'altra banda, la **feminitat normativa** està vinculada a la sobrerrepresentació secular del cos femení. Aquesta sobrerrepresentació és el reflex d'una lectura de la dona com a cos, la qual cosa ha justificat la definició de la feminitat com a passional, irracional, sentimental i intuïtiva. Allò femení, amb aquesta vinculació gairebé exclusiva amb allò corporal, ha quedat situat al costat de la natura. Des d'aquesta posició es pot argumentar el destí biològic de les dones. Tanmateix, aquesta feminitat ha quedat també vinculada a les exigències del rol de dona moderna, iniciat als anys seixanta, que l'exposa a una realitat de doble pressió.

Tenint en compte que, sovint, les representacions són definicions socials, la imatge i la vinculació de les dones a la maternitat, al matrimoni i a l'àmbit domèstic i al de la cura, han estat molt importants en els discursos sobre la feminitat, cosa que col·loca les dones en la responsabilitat d'allò privat i en la dependència i la submissió d'allò masculí.

Les relacions de poder definides en aquestes representacions d'allò masculí i allò femení normatiu i heteronormatiu són relacions de gènere incompletes perquè deixen de banda altres models alternatius i no normatius, i no tenen en compte altres aspectes com l'ètnia, la classe, la funcionalitat, la religió, l'edat, és a dir, no s'inclou una **mirada interseccional**. No és suficient ser home o ser dona per socialitzar-se en els models patriarcal hegemònics. Cal tenir en compte aquests altres aspectes per ubicar el lloc on ens col·loquen en les relacions de gènere, per exemple: no és el mateix nivell de desigualtat el que pot patir una jove occidental, de classe mitjana, que una altra que no tingui recursos, o sigui nouvinguda. O un noi no gaudeix del mateix estatus inherent a la masculinitat normativa si no és heterosexual, o és nouvingut, etc.

"La masculinitat hegemònica és la compresa per aquell grup que exigeix i sosté una posició de lideratge en la vida social. Aquest tipus de masculinitat és la que permet la pràctica de relacions de gènere on les dones queden subordinades a la dominació dels homes. (...) L'hegemonia és una relació mòbil i dinàmica."

Ponce, Á. (2013)

"La dona moderna és la que sap moure's per la vida, és capaç d'obrir-se camí amb la seva feina, té un esperit observador, no és apassionada en els seus judicis i té la voluntat ferma per fer allò que considera el seu deure minut a minut: en una paraula, té personalitat pròpia. I tot això, sense sortir de la seva missió femenina, obrint el seu cor a tots els que l'envolten amb aquell amor maternal que és la goteta d'oli que suavitza el grinyolar dels engranatges socials."

Definició de l'any 1960, revista Assumpta, núm. 6, recollida per Muñoz Ruíz, C. (2006)

³⁵ Connell, R. (1997), citat per Ponce, Á. (2013). *Homes, masculinitat i violència* a Freixanet, Maria (coord.) *Homes i gènere, polítiques públiques locals i la transformació de les masculinitats*. Barcelona: ICPS, 2013.

Tema 1.5. L'amor romàntic, construcció i mites

CONCEPTES CLAU:

- Amor romàntic.
- Mites sobre l'amor romàntic.
- Característiques de l'amor romàntic.

El mite de l'amor romàntic "És la idea d'amor que està inserit simbòlicament a la nostra societat la que fa que l'altre sigui una extensió del 'jo', que no li deixem tenir una vida pròpia i que la nostra idea d'amor perfecte i ideal passi per la simbiosi amb l'altre. L'amor i el desig són conceptes fonamentals en l'imaginari occidental. La seva representació està disseminada en diferents discursos i produccions culturals, que marquen les formes, els rituals, les actituds, etc., això els caracteritza i els fa recognoscibles. (...) El mite de l'amor romàntic és una manera d'entendre les relacions, entrelaçades en el terreny social i en el pla simbòlic dels mites, la literatura, els contes interioritzats a la infantesa".³⁶

L'amor romàntic es configura a l'entorn d'una sèrie de mites de diversos orígens històrics, amb molta càrrega emotiva, que acostumen a contribuir al manteniment de la ideologia dominant. Alguns dels més reconeguts i interioritzats són: mite de la mitja taronja (parella necessària per a la plenitud i predestinada), mite de la fidelitat (si s'estima de debò, tots els desitjos els ha de satisfer la parella), mite de la gelosia (signe de vinculació de l'amor amb la possessió d'amor, gairebé imprescindible si l'amor és veritable), mite de l'omnipotència (l'amor ho pot tot), mite del lliure albir (res ni ningú influeix en l'elecció), mite de l'emparellament (reforç de l'heterosexualitat i la monogàmia), mite de la castedat (la sexualitat com quelcom brut), mite de la passió eterna, mite de l'exclusivitat (l'amor ha de ser per tota la vida i amb la mateixa parella). Si es revisa en profunditat, es visualitza l'efecte que cadascun conté i com reforça la posició subordinada de la dona respecte de l'home³⁷ en una relació afectiva:

- les posicions desiguals que implica,
- les possibilitats de transgredir-los des de la feminitat o la masculinitat i
- els rols asimètrics que van designant a cada sexe.

Al llibre *Penélope o las trampas del amor* de Charo Altable,³⁸ es presenta un estudi fet amb adolescents en el qual han d'inventar una història d'amor. S'observa com les noies concedeixen molta importància a la història d'amor, adornant-la amb tot de detalls i, en canvi, els nois divideixen la història en aventures, fantasies amoroses i eròtiques.

³⁶ Caro Blanco, C. *Relacions afectivoamoroses a l'adolescència. Elements per a una intervenció preventiva de la violència de gènere*, 2006. Memòria del projecte dut a terme durant la llicència d'estudis concedida pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya al curs 2005-2006. <http://www.xtec.cat/sqfp/llicencies/200506/memories/1128m.pdf>.

³⁷ Sánchez Ruiz, R. *Els mites de l'amor romàntic són perillosos*, 2011. <http://elditalanfra.blogspot.com.es/2011/05/els-mites-de-lamor-romantic-son.html>.

³⁸ Altable, Ch. *Penélope o las trampas del amor*. València: Editorial Les Naus, 1998.

A l'estudi, l'autora destaca que aprenem un guió de com comportar-nos i d'allò que hem d'esperar en les relacions. Aquest guió l'aprenem a través de models que ens ofereixen els mitjans de comunicació, els anuncis, les revistes, les cançons, les pel·lícules, les sèries de televisió, la família, és a dir, els models que veiem a la nostra pròpia casa, els models de parella que veiem en el nostre entorn, etc.

Tanmateix, la paraula i la idea de l'amor no tenen el mateix sentit per a tots dos sexes. L'home es presenta com a subjecte actiu, la dona com a objecte de conquesta, que justifica la seva existència a través de donar amor. Aquesta dicotomia és la que genera que hi hagi una desigualtat i, per tant, una discriminació per raó de sexe.

"El amor de las mujeres a los hombres, como deber ser, implica su apoyo incondicional e incrementa posibilidades de dominio personal y directo, así como genérico, de los hombres sobre las mujeres. Los hombres son el sujeto del amor y de la sexualidad, de ahí su centralidad y jerarquía. Las mujeres son el objeto del amor de los hombres (...). Los hombres son amados casi siempre, las mujeres desean ser amadas y aman."

Lagarde, Marcela. *Amor y sexualidad: una mirada feminista*, 2008³⁹

Tema 1.6. Les relacions a les parelles joves. Afectivitat i sexualitat

CONCEPTES CLAU:

- Espai personal
- Models de relació
- Afectivitat/Sexualitat

La psicoterapeuta i sexòloga, Fina Sanz, exposa en el seu llibre *Los vínculos amorosos*⁴⁰ que l'experiència amorosa és universal, però la forma concreta en què s'estructura i es manifesta el vincle amorós està molt determinat per allò social, pels rols i els mites apresos.

Les persones tenim la necessitat de l'amor. Aquesta necessitat forma part d'una identitat pròpia i singular que cal equilibrar a l'hora d'establir els vincles amorosos. Aquest equilibri s'ha de trobar entre la idea assimilada de l'amor com a fusió amb l'altre (socialització femenina que es reflecteix en expressions com "la vida sense ell no té sentit", "sóc tota seva", "és la meua mitja taronja") i entre la idea de separació de l'altra (socialització masculina que es reflecteix en expressions com, per exemple, "ella és una pesada", "vol saber tot el que faig", "tu sí que en saps –si el noi surt amb més d'una noia"). A l'adolescència i la joventut s'inicia l'experiència en l'establiment de les relacions afectives i és un moment idoni per construir-les d'una manera saludable i satisfactòria.

"La dificultat de viure l'amor es concreta en dos grans apartats:

- *La manca d'amor cap a un/a mateix/a.*
- *No saber donar i rebre amor en relació amb els altres."*

Sanz, F. (2013)

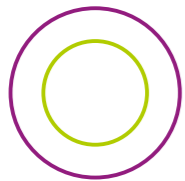
³⁹ Lagarde, Marcela. *Amor y sexualidad: una mirada feminista. Curso de verano Universidad Menéndez Pelayo*, 2008.

⁴⁰ Sanz, F. *Los vínculos amorosos*. Barcelona: Ed. Kairós, 1998.

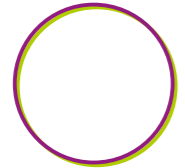
Aquesta identitat pròpia i singular ha de tenir dins la relació un espai on desenvolupar-se, un **espai personal**. La manca d'aquest espai es veu reflectida quan sentim que ens ofeguem en la relació, o que aquest espai s'ha omplert tant amb la parella que ja no sabem estar sols o soles. L'espai personal porta implícit els conceptes de llibertat, individualitat, autoresponsabilitat amb la pròpia vida. Comprèn:

- l'espai interior: personal, el que pensem, sentim...
- l'espai relacional: com ens col·loquem davant de l'altre.
- L'espai social: els llocs socials que ocupem a cada moment (professió i estatus) i els rols que exercim (fill o filla, amic o amiga).

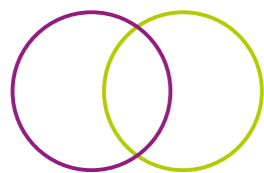
Partint de la distribució entre espai personal i espai compartit, l'autora defineix tres formes d'establir els vincles amorosos, tres models de relació:

Model inclusiu: representa les relacions tradicionals en les quals hi ha un membre de la parella que s'adapta totalment a l'altre, i l'altre membre és qui té més autoritat i capacitat de decisió. Afavoreix les relacions de poder o de domini i submissió: és un model de relació jerarquitzat i estimula la dependència. Genera falta de sentit de la pròpia identitat, poc espai per allò personal i sensació de seguretat afectiva.

Model fusional utòpic: fantasia d'un vincle de fusió total en què agrada el mateix i es comparteixen tots els espais, i fins i tot es perden els espais personals previs posant per davant de tot la relació. Únicament acostuma a passar en el període de l'enamorament. Suposa màxima seguretat afectiva però implica que no pot haver-hi espai personal.

Model d'interdependència: relació en la qual hi ha espai personal no compartit i espai comú compartit. Cada persona té els seus espais propis i es reserva també espais compartits per a la parella, que poden ser negociats. Genera seguretat no únicament quan s'està en relació, sinó també en un mateix. És una relació més horitzontal i igualitària.

Una altra dimensió de les relacions afectives és la **sexualitat**. L'erotisme entre dones i homes no es crea només des d'allò biològic, sinó, i molt principalment, des de les significacions dels imaginaris socials: rols, mites i tabús.

La construcció cultural secularment arrelada que separa el cos de l'ànima ha sustentat també la separació entre sexualitat i amor. La sexualitat no és igual a la genitalitat. Altres manifestacions afectives componen també la sexualitat i poden configurar-la en plenitud. L'amor i l'afecte són els més poderosos afrodisíacs.

Dins la socialització patriarcal, la sexualitat és una branca més de les relacions de poder i de gènere. La sexualitat femenina és transformada a objecte sexual. La sexualitat masculina és el subjecte en la relació. Tanmateix, altres sexualitats no heterosexuales normatives són excloses de la significació de la sexualitat, fins i tot de l'amor.

El plaer sexual femení està vinculat al paper de dona com a acompanyant, no com a protagonista. La seva funció és eròtica i procreadora. En canvi, traduint paraules de la Marcela Lagarde: "els homes són el subjecte de l'amor i de l'eros, d'aquí procedeix la seva centralitat i jerarquia eroticoamorosa, que són la base de la seva paternitat i de la posició suprema familiar...".⁴¹

"Sexualitat i amor són un binomi que conté el procés civilitzatori de l'Homo sapiens sapiens que, sobre la base del sexe, construí una sexualitat fundadora del pacte social, de la cultura i de la civilització, a través de pactes, tabús i altres normes. Mites, religions, lleis, ideologies, art i ciència han estat destinats a cisellar la sexualitat i l'amor. No qualsevol amor, sinó l'imaginat com a natural entre un home i una dona o entre els homes i les dones". Lagarde, M. (2008).

Tal com dèiem al principi, el patriarcat no ho ha ocupat tot i hi ha moltes persones que han trobat la seva forma d'expressió afectiva i sexual i s'han pres la llibertat de sentir i experimentar un ventall ampli de possibilitats. De tota manera, el camí de la desconstrucció dels mites i els estereotips que priven de la llibertat i el desenvolupament humà és un dels grans reptes per eradicar la violència masclista de la nostra societat, tant vers les dones com vers altres persones i col·lectius que no responen a la feminitat, a la masculinitat ni a l'heterosexualitat normatives.

⁴¹ Lagarde, Marcela. *Amor y sexualidad: una mirada feminista. Curso de verano*. Universidad Menéndez Pelayo, 2008.
http://www.cepggranada.org/~inicio/formacion/f52_Amor_y_sexualidad_Lagarde_idc37747.pdf.

Mòdul 2. Què saben els joves de la violència masclista ...obrint el calaix de l'amor

CONTINGUTS

- 2.1. La violència masclista a la parella com a problema social
- 2.2. Mites i creences entorn de la violència masclista
- 2.3. Característiques i tipus d'abusos

Tema 2.1. La violència masclista a la parella com a problema social

CONCEPTES CLAU

- Magnitud del problema
- Fons d'informació i anàlisi
- Violència masclista a la parella
- Efectes dels mites en la detecció-prevenició

114

Per poder qualificar uns determinats fets com a problema social, cal que reuneixin algunes condicions:

- que siguin estadísticament significatius,
- que l'impacte vagi més enllà de les persones directament afectades i
- que la importància dels fets requereixi l'activació de recursos, legislació, investigacions per analitzar-los i poder establir mesures per contrarestar el problema amb la intenció d'eradicar-lo.

En el cas de la violència masclista a la parella, es donen totes aquestes condicions i se situa com un dels principals problemes socials i de vulneració de drets humans a la nostra societat. Atesa la normalització social d'aquest fet en el nostre país, fins a l'entrada en vigor de la Llei orgànica espanyola 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, i la Llei catalana 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, la violència masclista en l'àmbit de la parella i la família no tenia aquesta consideració.

D'acord amb l'article 3 de la Llei 5/2008, s'entén per **violència masclista** 'la que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat'.⁴²

⁴² Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, aprovada pel Parlament de Catalunya.

Va caldre que diferents estudis i dades estadístics fessin palesa la necessitat d'articular mesures concretes.⁴³ L'articulació legal dels diferents recursos a disposar ens mostra la importància social, política i jurídica que aquesta problemàtica té, a la vegada que és un indicador del grau de preocupació o alarma social.

Diferents organismes internacionals s'han preocupat per aquesta qüestió i n'han fet diferents informes, dels quals la quantificació i la dimensió recollides d'aquesta violència, en els diferents àmbits i nivells en els quals s'exerceix, s'han constituït en un dels indicadors principals de la **magnitud del problema**.

La ONU (Organització de les Nacions Unides), el CEDAW (Comitè per l'Eliminació de la Discriminació contra les Dones), l'OMS (Organització Mundial de la Salut) i la UE (Unió Europea), a través d'organismes específics, com l'Agència de Drets Fonamentals de la Unió Europea, ens faciliten diverses dades. També, a escala nacional, disposem de les informacions que faciliten periòdicament el Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya i l'Institut Català de les Dones.⁴⁴

Quant a l'Estat espanyol, també es poden consultar les dades de l'Observatori Estatal de Violència sobre la Dona⁴⁵ i l'Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere del Consell General del Poder Judicial.⁴⁶

ALGUNES DADES GLOBALES

La violència contra la dona –especialment l'exercida per la parella i la violència sexual– constitueix un greu problema de salut pública i una violació dels drets humans de les dones.⁴⁷

"En un estudi multipaís de l'OMS, el 15-71% de les dones de 15 a 49 anys van expressar haver patit violència física i/o sexual per part de la seva parella en algun moment de la seva vida."⁴⁸

La CEDAW (Committee on the Elimination of Discrimination against Women) ens diu que el 70% de les dones que han patit violència és a mans de les seves parelles o exparelles i que és una de les primeres causes de discapacitat i mort per a les dones.⁴⁹

⁴³ Zurita Bayona, J. "La lucha contra la violencia de genero". *Seguridad y Ciudadanía: Revista del Ministerio del Interior*, núm. 9 (gener-juny de 2013), p. 63-127.

⁴⁴ <http://www20.gencat.cat/portal/site/>.

⁴⁵ www.msssi.gob.es.

⁴⁶ www.poderjudicial.es.

⁴⁷ Organització Mundial de la Salut. *Informe sobre violència i salut*. Washington D. C.: Organización Panamericana de la Salud para la Organización Mundial de la Salud, 2002. http://www1.paho.org/spanish/am/pub/violencia_2003.htm.

⁴⁸ Ídem Organització Mundial de la Salut (2002).

⁴⁹ www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committee.htm.

115

Atesa l'absència de dades actualitzades en l'àmbit europeu, el Parlament Europeu va encarregar a l'Agència dels Drets Fonamentals de la Unió Europea (FRA) un estudi sobre la realitat d'aquest problema: *Violence against women: an EU-wide survey*, que es va publicar el 4 de març de 2014. Aquesta institució ha preguntat a 42.000 dones dels 28 països de la UE sobre les seves experiències. Es tracta de l'enquesta més completa feta al món sobre aquesta xacra social. Uns 62 milions de dones han estat víctimes d'alguna agressió física o sexual. D'entre aquestes, dos de cada deu han estat agredides pel seu company en els casos que mantenien una relació sentimental.⁵⁰

L'evidència d'aquesta realitat, en la seva part més dolorosa, l'observem a través d'aquestes dades:

DONES MORTES A MANS DE LA SEVA PARELLA O EXPARELLA

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Catalunya	10	10	9	10	13	10	13	4
Espanya	68	71	75	56	73	61	52	54

Dades del Ministeri d'Afers Socials i Igualtat i del Departament d'Interior de Catalunya.⁵¹

En l'evolució de les dades a Catalunya i l'Estat espanyol dels casos de dones mortes per aquesta violència, cal prendre en consideració que en aquestes estadístiques no es recullen els casos de suïcidis induïts per la situació de violència, ni les dones que moren després de processos greus de traumatització.

Volem significar en el cas de les agressions sexuals que, segons les estadístiques del **Departament d'Interior de 2013**, el percentatge més elevat de víctimes és de noies de menys de 20 anys. Si analitzem una mica més, observem que, en algun trimestre, el percentatge més alt dels agressors era de nois de menys de 20 anys. D'altra banda, *l'Enquesta sobre violència masclista a Catalunya del 2010* ens facilita una descripció suficientment exhaustiva de la dimensió d'aquest problema. Les dades ens han de fer reflexionar sobre l'abast real de la igualtat aconseguida i les percepcions que el jovent en té.

⁵⁰ FRA Agencia de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea. *Violencia de género contra las mujeres. Una encuesta a escala de la Unión Europea*. FRA, 2004.
<http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>.

⁵¹ <http://www.poderjudicial.es/eversuite/GetRecords?Template=cgpi/cgpi/principal.htm>.

Tema 2.2. Mites entorn de la violència masclista⁵²

“El director de la FRA, Morten Kjaerum, adverteix: ‘Aquestes dades no poden ser ignorades. El sondeig revela que la violència física, sexual i psicològica contra les dones suposa una greu violació dels drets humans a tota la UE’”.

[El Periodico.com](http://www.elperiodico.com) (5/3/2014)

CONCEPTES CLAU

- Mites i creences sobre la violència masclista

Tal com ja s'ha vist, els mites prenen elements de la realitat per tal que allò que ens expliquen pugui tenir sentit, alhora que involucren elements que formen part de les nostres vides i, per tant, no posem en qüestió. N'és un exemple la diferència en com es transmeten els mites en funció de la pertinença cultural del públic de destinació, ja que els mandats de la pròpia cultura incideixen directament en el pensar, sentir i actuar de qui en forma part. L'arrelament d'alguns mites, el seu caràcter universalitzador i la repetició d'aquests en els àmbits de més influència com el de la salut, la comunicació, el jurídic i d'altres, els dóna certesa i en dificulta el qüestionament.

En el nostre context cultural, els mites que encara perviuen en relació amb la conducta i les actituds violentes que tenen els homes en les relacions de parella es vinculen amb idees com: “l'alcohol i/o el consum de drogues els impedeix controlar els impulsos”, “estan malalts”, “l'agressivitat natural en els homes és fruit de la testosterona”, “han crescut en una família desestructurada”, “pertanyen a altres cultures”, “els efectes de la crisi”, entre d'altres.

També es mantenen mites en relació amb les dones que pateixen la violència com, per exemple: “provoquen la violència”, “a moltes dones els agrada ser dominades”, “falsegen els testimonis per treure millor part en la separació”, “no són bones mares”, “ho accepten per la seva cultura”, “són dones d'altres generacions” o “no es deixen ajudar”.

Observem que aquests mites tenen el seu fonament en creences androcèntriques i sexistes compartides per una gran majoria de la societat per tal de justificar, minimitzar i normalitzar la dimensió del problema i reduir-lo a unes problemàtiques determinades.

Destaquem que els mites que volen explicar les conductes agressives dels homes serveixen per justificar les accions abusives que fan per evitar així la seva responsabilitat en els fets. En canvi, els que parlen de les dones les culpabilitzen i responsabilitzen de la violència que pateixen, a la vegada que les situen en un lloc de desvalorització pel fet de patir abusos. La incidència d'aquests mites es manté de forma continuada en el jovent, a la vegada que en sorgeixen de nous.

Actualment, un dels que té més incidència és el mite de la igualtat. Entre la majoria d'adolescents està molt present, atès que han crescut en un context de drets civils i pensen que aquesta igualtat els pot protegir de l'abús. En la realitat nois i noies mantenen pràctiques de relació interpersonal i socials que contradiuen aquesta percepció. Observem com en l'àmbit formal l'equitat es va assolint i la seva mancança és fàcil d'identificar (di-

⁵² Tema adaptat de Tamaia. *Dones contra la violència. Vincula't. Materials per treballar amb dones maltractades*. 2a edició. Oficina Tècnica del Pla d'Igualtat. Diputació de Barcelona.

ferències salarials i accés a drets), en canvi, en les esferes informals aquesta mancança pot estar més difosa, fins i tot soterrada en la relació afectiva. Les pròpies creences sobre com han de ser les relacions, les regles no escrites però sí inscrites en els rols i els mandats de gènere, tal com ja hem vist, fan que moltes de les situacions abusives tinguin diferents interpretacions que no s'associen amb l'abús.⁵³

Alguns exemples de mites citats, que reconeixem fàcilment, tenen la funció d'evitar el sotrac i el dolor que ens pot provocar que aquests fets siguin possibles i ens siguin propers, allunyant-los de la nostra realitat per tal que no ens involucrin. La seva força i influència social afecten i influeixen, no sols en les accions dels agressors i les víctimes, sinó també en la dels i les professionals que estan en contacte amb el problema.

EFECTES DELS MITES EN LA PREVENCIÓ-DETECCIÓ

Com hem dit, la violència masclista és un fenomen que genera molts mites externalitzadors. S'adjudica a un grup en particular amb unes característiques determinades: persones amb nivell cultural baix, amb poc recursos econòmics, emigrants, pertanyents a altres cultures, famílies desestructurades, etc., i es deixa a fora els grups que no en formen part. Aquestes creences no sols estigmatitzen el grup identificat com de risc, sinó que invisibilitzen aquesta violència en altres perfils i grups socials: persones cultes, famílies amb bon estatus social i econòmic, famílies autòctones, sense problemàtiques socials, etc. A través de diferents estudis, i confirmat per l'experiència, sabem que aquesta violència no respecta classes socials, nivell cultural, procedència geogràfica, sinó que es dona en totes les societats, és a dir, que és un problema de caràcter universal. Partint de la realitat que l'estudi de la problemàtica de la violència masclista i els seus efectes no estan inclosos de forma reglada en els diferents currículums formatius, si les i els agents de prevenció no tenen consciència dels mites que envolten el problema i dels que han interioritzat, bé pel seu propi procés de socialització, bé perquè les diferents formacions acadèmiques els ho han reforçat, es poden trobar amb una visió parcial i condicionada davant conductes abusives que pot comportar la invisibilització, la naturalització, la culpabilització o també la vinculació de la situació a altres problemàtiques. Aquesta revisió personal és imprescindible, no sols per evitar les possibles victimitzacions i les intervencions errònies, sinó perquè és un element central de treball i pràctica en les activitats de prevenció, tal com es veurà en el mòdul corresponent.

⁵³ García de León, M. A. *Cabeza moderna/Corazón patriarcal (Un diagnóstico social de género)*. Barcelona: Anthropos, 2011.

Tema 2.3. Característiques i tipus d'abusos

CONCEPTES CLAU

- Relació d'abús i vincle
- Tipologia d'abusos
- Efectes de l'abús

RELACIÓ D'ABÚS

Parlem de *relació d'abús* en la parella 'quan el vincle afectiu s'utilitza per aconseguir el domini, el poder que, per tant, implica la submissió de l'altra persona'. Aquest abús és possible a causa del desequilibri de poder que es pot establir en la relació vinculat als condicionants del gènere, l'origen cultural i social i l'opció sexual, entre d'altres.

Les característiques principals que defineixen una relació abusiva són:

- Les diferents formes d'abús poden i solen presentar-se de forma insidiosa i progressiva. Si no s'identifiquen com a tals, avancen, es "normalitzen", i es poden fer més freqüents i greus.
- Es donen en l'àmbit privat, però també en l'àmbit públic. La seva expressió en aquest darrer àmbit ens parla de l'abast de l'abús.
- Tenen un caràcter intencional: danyar l'altra persona i anar destruint la seva autoestima, i unidireccional de la persona que exerceix l'abús envers a qui el rep. Cal diferenciar les respostes a l'abús (defensar-se de l'agressió) de l'abús pròpiament.
- La intensitat de la relació afectiva i la proximitat emocional entre agressor i víctima es constaten com un indicador de gravetat perquè dificulten la identificació dels abusos. Sobretot perquè hi ha moments en què els abusos no es donen i la relació es viu de forma positiva. Les creences al voltant de l'amor romàntic que ja hem vist poden ser un factor més de dificultat a l'hora d'identificar aquests abusos, així com el fet d'haver-ne patit en un context similar en altres moments del cicle vital, sense reparació del dany causat.

TIPOLOGIA D'ABUSOS

Anomenem *tipologia dels abusos* a les 'diferents formes en què es pot manifestar la violència en una relació de parella i en altres àmbits'.

Les formes més conegudes són: l'abús psicològic, el físic i el sexual, però també s'han de considerar l'econòmic, el social i l'ambiental. Cal fer esment específicament de la incidència de les noves tecnologies com un nou àmbit per a l'exercici de l'abús. La descripció que se'n fa no pretén ser exhaustiva, sinó explicitar els abusos més habituals i coneguts en les parelles joves. Descriurem les **formes** en

“Una tipologia dels abusos no pot reflectir realment el dany que provoca l'abús sistemàtic. Suposa una abstracció necessària per enumerar les diferents formes de violència. Aquestes llistes pretenen visibilitzar i reconèixer aquelles formes més greus i, sobretot, aquelles més subtils que no pel fet de ser culturalment acceptades provoquen menys dany.”

Tamaia, Dones contra la violència (2002)

què s'exerceixen els abusos, el **canal** a través del qual es fan efectius i els **efectes** que tenen en aquells que els pateixen.

ABUSOS PSICOLÒGICS O EMOCIONALS

Els abusos psicològics conformen l'essència de l'abús i són, per tant, l'eix central en qualsevol relació abusiva. Són els més difícils de reconèixer tant per qui els rep com pel seu entorn social. La dificultat per denunciar aquests abusos i portar-los a judici és un tret més.

Tenen com a **forma d'expressió** més freqüent la verbal, tot i que la no verbal també es dona.

Les formes més habituals són:

- Les crítiques sistemàtiques i habituals.
- Els insults.
- El tracte despectiu.
- L'assetjament continuat.
- La humiliació.
- La intimidació.
- El control
- Les mirades.
- Les amenaces.
- Els silencis.
- La contradicció.

“El dany provocat per la violència psicològica és proporcional a la seva invisibilitat perquè, d'una banda, és molt difícil per a la víctima reconèixer-se com a tal i, d'altra banda, les possibilitats de detecció són escasses a causa de l'absència de petjades directes sobre el cos...”

Barudy, J. (1998)

Es fan **efectius** a través de la relació de poder establerta i el domini sobre l'altre.⁵⁴

Són **previs** als altres tipus d'abús i en poden permetre l'emergència. Alhora segueixen **interactuant** durant tota la relació abusiva. Els **arguments** de l'agressor per convèncer la víctima que ella és la responsable o culpable de la situació formen part de l'abús.

Totes les dones agredides parlen dels **efectes** d'aquest tipus d'abús com els **més greus**, els que deixen més **seqüeles** i els que **dificulten més la recuperació**. Poden destruir l'autoestima i la salut mental de qui els pateix, especialment quan són perllongats en el temps, i fer que la víctima interioritzi els arguments de l'agressor, la culpabilitat, els sentiments de llàstima, etc.

⁵⁴ Irigoyen, M. F. *L'assetjament moral*. Barcelona: Paidós/Edicions 62, 2000.

ABUSOS FÍSICS

Són els més reconeguts perquè són **els més tangibles, ja que poden deixar marques externes**. Sorgeixen en un context d'abús psicològic i amb gradació de menys a més. També poden donar-se agressions físiques greus en iniciar la relació. Mostren el trencament de límits en la consideració a la integritat física de l'altra persona. Hi ha la creença que si no hi ha abusos físics no hi ha violència masclista a la relació de parella. Són els que generen més impacte en l'opinió pública i en els mitjans de comunicació. Es fan **efectius** a través de la força física i el poder.

Algunes de les seves formes més habituals són:

- Cops.
- Pessics.
- Estirades de cabells.
- Puntades de peu.
- Cops amb objectes.
- Utilització d'armes.

Els **efectes d'aquest tipus d'abús** tenen conseqüències greus directes i indirectes en la salut: lesions, pèrdua de sentits, avortaments, afeccions cròniques, mort, intents de suïcidi, síndrome d'estrès posttraumàtic i efectes emocionals derivats.

ABUSOS SEXUALS

Estan molt generalitzats en una relació íntima i formen part a la vegada de l'abús psicològic i del físic. Atesos l'ús que fa la cultura patriarcal del cos de la dona i la seva manera d'entendre la sexualitat femenina, sovint són difícils de reconèixer. A les noies joves els és difícil **identificar** aquest abús en els inicis de les relacions afectivosexuals. Poden consentir pràctiques sexuals no desitjades per por a perdre la relació com a efecte de la manipulació de l'agressor. En relacions estables es pot pensar que, per **evitar la violència i complaure la parella**, és millor no resistir-se als actes sexuals i que és un cost **per mantenir la relació**.

Es fan **efectius** a través d'estratègies de domini, pressió psicològica o força física.

Algunes de les seves formes més habituals són:

- Imposició d'actes o pràctiques sexuals no desitjats.
- Xantatge, coacció, manipulació per no haver d'utilitzar el preservatiu.
- Exposició a la mirada d'altres (difusió i mal ús d'imatges personals íntimes).
- Tocaments i relacions en llocs públics.
- Violació.
- Transmissió de malalties sexuals.
- Embaràs no desitjat.

Els efectes d'aquest abús poden ser similars als dels abusos psicològic i físic, en alguns casos amb l'agreujant que atempten contra la pròpia essència femenina perquè afegeixen als abusos una potent càrrega de violència simbòlica. Específicament, poden provocar malalties de caràcter sexual (el VIH i el virus del papil·loma), dificultats per tenir noves relacions, intents de suïcidi, trastorns alimentaris, síndrome d'estrès posttraumàtic i efectes emocionals derivats.

ABUSOS ECONÒMICS, SOCIALS I AMBIENTALS

Són molt estesos socialment i tenen un fort caràcter estructural, especialment els econòmics, que són difícils d'identificar malgrat la seva dimensió. **Es fan efectius** a través de la força física, el poder i el domini.

Algunes de les formes habituals d'abús **econòmic** són:

- Control dels diners i béns de la parella.
- Involucrar en peticions de crèdits, avals, etc.
- Haver de fer-se càrrec dels deutes de la parella.
- Utilitzar els diners de la parella per a ús propi.
- Ocultar els béns propis.
- Falsificar documents per apropiarse dels de la parella.
- Prendre o retenir targetes de crèdit.
- Controlar i limitar els recursos econòmics del sosteniment familiar.

Algunes de les formes habituals d'abús **social**, molt comunes en la població jove, són:

- Humiliar la parella en l'entorn social que comparteixen.
- Desvalorar la parella en l'entorn laboral d'ella.
- Culpabilitzar la parella en l'àmbit de la família.
- Imposar la seva presència a l'entorn social de la parella.
- Mostrar-se irrespectuos amb l'entorn de la parella.
- Desprestígiar la parella socialment.
- Controlar les sortides i les trobades de la parella amb altres persones.
- Difondre informacions falses o material personal de la parella.

Algunes de les formes habituals d'abús **ambiental**:

- Destruir els espais físics de la parella (trencament de portes, mobles...).
- Fer malbé objectes valuosos per a la parella.
- Danyar els animals domèstics.
- Embrutar o desendreçar objectes de la parella.
- Malbaratar pertinences de la parella.
- Imposar una única manera d'organitzar l'espai de convivència.
- Imposar objectes, música, animals no desitjats a la parella.
- Amagar els objectes personals de la parella.

Els efectes d'aquests abusos són similars als psicològics en l'àmbit de la salut i, específicament, són: empobriment, aïllament social, pèrdua de lloc de treball, pèrdua d'amistats i familiars.

ABUSOS A TRAVÉS DE LES TECNOLOGIES DE LA INFORMACIÓ I LA COMUNICACIÓ

Com s'ha comentat, la irrupció de les TIC com a model nou de comunicació té un impacte especialment incident en la població jove. La participació de la gent jove a les xarxes socials, diverses i complexes, fa que aquestes es constitueixin com un marc de possibilitats i, alhora, com un àmbit de risc. Algunes característiques específiques d'aquest mitjà d'abús són el seu caràcter permanent i intemporal, i l'efecte multiplicador. És a dir, es manté actiu i vigent tot i el decurs del temps, i arriba a milers de persones a través dels contactes múltiples que cada usuari té. Els canals de comunicació a través dels quals s'estableixen els contactes com: Tuenti, Twitter, YouTube, Facebook, WhatsApp i altres que puguin sorgir, fan difícil fer desaparèixer allò que algú ha publicat. Per exemple: si s'han compartit fotos íntimes de parella, fotos pròpies, escrits, o si algú ha penjat material que és d'una altra persona i, posteriorment, es vol retirar, és pràcticament impossible fer-ho. Tanmateix, en el cas d'aconseguir-ho, en pocs minuts ho ha pogut visualitzar molta gent.

Aquestes modalitats relacionals i comunicatives són cada cop més utilitzades pel jovent i a una edat més primerenca. La rapidesa en el seu desenvolupament provoca que no hi hagi la educació suficient respecte a la seva utilització i els efectes perversos que poden generar. Això dificulta la possibilitat de marcar límits en la pròpia exposició, la qual cosa augmenta el risc de patir abusos. Aquesta situació de risc es veu multiplicada pel fet que l'adolescència és una etapa en què, justament, s'intenta trencar els límits.

Formes en què s'exerceix aquest abús a través de les noves tecnologies:

- Entrar en els comptes de la parella sense el seu permís.
- Instal·lar aplicacions de control al mòbil.
- Mirar el mòbil sense el permís de la parella o fer-ne ús.
- Difondre material personal de l'altre sense el seu consentiment.
- Usurpar la identitat de la parella.
- Assetjar a través de trucades, missatges, etc.
- Obligar la parella a donar les contrasenyes pròpies.

I s'utilitzen per:

- Intimidar.
- Pressionar.
- Assetjar.
- Exigir.
- Amençar.
- Desqualificar.
- Humiliar.
- Aïllar.

Es fan **efectius** a partir del poder que propicia el domini d'aquestes tecnologies: l'anonimat i la impunitat que ofereix la xarxa i la pressió social que pot generar.

Els **efectes** d'aquests abusos comporten conseqüències greus sobre l'autoestima i la seguretat, com en els abusos psicològics, i específicament: reclusió, desconfiança, intents de suïcidi i aïllament. Una particularitat especial de l'abús a través de les TIC és la vulneració de la intimitat amb conseqüències sovint dramàtiques per a les noies que l'han patit (pèrdua d'amistats, assetjament escolar, aïllament social, creació d'una autoimatge negativa, dany a l'entorn social, canvis de residència forçats, etc.).

PER A LA REFLEXIÓ

No es pot entendre aquesta tipologia d'abusos independentment els uns dels altres, al contrari, representen un conjunt d'accions i situacions que, en una relació abusiva, poden anar emergint i fent-se actives i insidioses, i que difícilment se centraran en una única forma d'abús. Per avaluar-los s'haurà de considerar-ne la diversitat, la cronicitat, la intensitat i la gravetat.

La subtileza en què moltes vegades es poden exercir requereix la intervenció de professionals especialitzats en aquesta matèria abans de descartar-ne l'existència.

Mòdul 3. Violència masclista a la parella jove

CONTINGUTS

- 3.1. Factors de vulnerabilitat i factors de risc a patir abús en la relació de parella
- 3.2. Dinàmica de la violència/Cicle de la violència
- 3.3. Un model de comprensió de la violència: el model ecològic
- 3.4. Construcció de models nous

Tema 3.1. Factors de vulnerabilitat i factors de risc a patir abús en la relació de parella

CONCEPTES CLAU

- Vulnerabilitat
- Risc
- Indefensió apresada
- Jerarquia
- Amor romàntic i vincles afectius
- Violència i cicle vital

Com hem vist en els mòduls anteriors, la cultura patriarcal, els rols de gènere i altres factors de socialització són la base de la discriminació i la iniquitat de gènere. La seva ubiqüitat fa vulnerables i, alhora, posa en risc les nenes, les noies i les dones davant la violència, en la mesura que la normalització en dificulta la detecció i la identificació.

FACTORS DE VULNERABILITAT

Des de la nostra perspectiva, entenem els factors de vulnerabilitat com 'aquells que ens exposen a situacions d'abús pel fet de ser dones, però que no implica ni predetermina patir-les directament'. Podríem dir que formen part de la violència simbòlica i estructural; la seva incidència la podem observar en diversitat d'aspectes de la societat i la cultura:

- La continuïtat i la pressió dels rols adscrits al gènere en els entorns social, familiar, educatiu, laboral, espais de lleure i les relacions entre el grup d'iguals.
- La tolerància social als comportaments violents que es representen de forma explícita en els diferents mitjans de comunicació, en què la difusió es porta a terme a través de formats que fan atractiu el recurs de la violència.

- La representació de la feminitat com a carència, vulnerabilitat, feblesa i amb necessitat de protecció.
- La manca de percepció social sobre la gravetat dels comportaments masclistes. Mancances en la interpretació i l'aplicació de les normes de caràcter legal relacionades amb la sanció de comportaments violents.

Observem la prevalença i la intensitat d'alguns d'aquests factors quan s'expressen des de les relacions de parella, per exemple, **l'aprenentatge de l'amor romàntic**, que en el nostre context cultural és el model d'amor dominant, gairebé exclusivista. L'autora Gabriela Ferreira⁵⁵ descriu una llista d'aquestes característiques.

- Entrega total a l'altra persona.
- Fer que l'altra persona sigui allò únic i fonamental de l'existència.
- Viure experiències molt intenses de felicitat o de sofriment.
- Dependre de l'altra persona i adaptar-s-hi, postergant allò propi.
- Perdonar i justificar tot en nom de l'amor.
- Creure que és impossible tornar a estimar amb tanta intensitat.
- Sentir que res val tant com aquesta relació.
- Pensar constantment en l'altra persona, fins al punt de no poder treballar, estudiar, sortir amb les amistats.
- Viure només pel moment de trobar-se.
- Estar atent i vigilar qualsevol senyal que manifesti alts i baixos en l'interès o l'amor de l'altra persona.
- Idealitzar l'altra persona i no acceptar que pugui tenir cap defecte.
- Sentir que qualsevol sacrifici és positiu si es fa per amor a l'altra persona.
- Tenir anhels d'ajudar i donar suport a l'altra persona sense esperar reciprocitat ni gratitud.
- Obtenir una comunicació completa.
- Aconseguir la unió més íntima i definitiva.
- Fer tot juntament amb l'altra persona, compartir-ho tot. Tenir els mateixos gustos i apetències.

“La mujer parte de una situación androcéntrica en la que es relegada a una posición secundaria, que puede ser mantenida, incluso, con el recurso a la violencia. La realidad es clara, con independencia de esa marginación violenta, la mujer dispone de menos mecanismos y vías para responder ante determinados ataques, o lo que es lo mismo, las mujeres en nuestra sociedad presentan una indefensión general que se materializa y objetiva de muchas formas, pero muy especialmente ante las actitudes masculinas en general y las conductas del hombre en particular.”

Lorente Acosta, M. (2006)

Aquestes característiques descriuen un model de vincle afectiu que proposa i mantenir una actitud constant de: sacrifici, fusió, dedicació i entrega, per obtenir protecció. La relació vincular lligada a l'amor romàntic no es fa des de la llibertat, sinó des de la necessitat que manifesta l'altra persona i a partir del moment que l'altre esdevé el centre del món, sinó l'única manera de mirar el món. Pel que fa a la manera d'establir-se aquest vincle, pot haver-hi incidència dels models de vinculació afectiva que s'hagin establert o conegut en les primeres etapes de la vida (relació familiar).

⁵⁵ Ferreira, Gabriela. *Hombres violentos. Mujeres maltratadas*. San Telmo, Argentina: Editorial Sudamericana, 1995. <http://nuriavarela.com/cansadas-11-blancanieves-neruda-y-la-media-naranja/>.

D'altra banda, les **expectatives en la relació** que genera aquest model vincular estan molt centrades en allò que esperem de l'altre, i no tant amb el que esperem compartir. Sovint s'atorga a l'altre capacitats i habilitats superiors a les reals, alhora que les pròpies es poden veure com a inferiors, i s'activen les creences que tot “el millor” vindrà des de l'altre –“ets el millor que m'ha passat a la vida”– i no des d'un mateix. L'esperança d'acompliment de les expectatives posades en l'altre pot comportar situacions negatives per a un mateix com, per exemple, culpabilitzar-se per no merèixer-lo, “per no ser prou”. La idea que l'altre no ens falti perquè “sense tu no sóc res” és un dels factors de vulnerabilitat a patir violència masclista a la parella. Aquestes expectatives normalment van implícites en la relació, poques vegades es fan explícites i la seva càrrega de rols i estereotips les fa difícils d'identificar.

Feminitat i masculinitat tradicional i normativa. Defineixen models de conducta, de comportament, d'expressió, diferenciat per a homes i dones, provinents dels arquetips, i s'han constituït al llarg dels segles com “els models”. Com ja hem vist en els estereotips i els rols de gènere, aquests models s'han convertit en norma i han passat a interioritzar-se per homes i dones com l'única manera d'estar en el món i de ser acceptats.

“Al sistema patriarcal genèric, l'home és animat a sotmetre i dominar l'altre, i socialment s'accepta, i molt més dins la relació de parella, de manera que no es veu com a quelcom destructiu. Alhora, a les dones se les dirigeix perquè obeeixin i complaquin la seva parella i mai reben missatges culturals perquè sotmetin la seva parella.”

Careaga Castrillo, P. (2008)

Les formes més esteses i visibles d'aquesta norma tenen a veure amb tot un seguit de restriccions a les dones, a la vegada que se les compensa amb “premis”, i la permissivitat que s'atorga als homes, alhora que també els constreny. Aquestes restriccions tenen a veure, bàsicament, amb l'ús de la llibertat, el plaer, la sexualitat, el desig, la ràbia... a la vegada que se'ls imposa: la cura dels altres, la bondat, la subordinació, el cànon estètic, etc.

Marcela Lagarde ho defineix com a *colonització amorosa de les dones*, que consisteix a haver creat en les dones la creença que la realització personal està en lligar-se a un home plenipotenciari en la vida. Això col·loca les dones en una experiència de no-llibertat perquè és l'altre qui queda al centre de la seva vida, i desplaça l'experiència subjectiva de la seva individualitat. És l'altre membre de la parella i no una mateixa qui habita el propi cos, qui viu amb subjectivitat, qui té anhels i pensaments i els domina.

Constata que les dones contemporànies vivim una construcció de gènere doble: una de tradicional i una de moderna (sincretisme de gènere). Fem molts esforços per modernitzar la vida social, la cultura, les lleis, la política, etc., però on més intocable resta la tradició és en l'amor, qüestió molt rellevant, ja que té un gran pes com a configurador de la identitat de gènere. De manera que vivim en una escissió vital entre tradició i modernitat: d'una banda, aprenem a ser benvolents, generoses, a fer el bé i a donar al màxim (a moure'ns per amor, sent sempre la nostra prioritat el benefici de la resta, sense esperar ser correspostes). D'altra banda, se'ns convida a realitzar-nos plenament i en llibertat en una societat moderna.

Les dones que només coneixen aquest model, l'accepten, s'hi acomoden o són falsament compensades amb tenir: protecció, estatus, despreocupació econòmica i un home al costat. Si observem la publicitat, les pel·lícules i altres productes culturals, comprovarem la vigència d'aquest model, i alhora la seva assimilació i, fins i tot, el desig de formar-ne part.

Per als homes, la permissivitat de la norma es relaciona amb les possibilitats d'acció, d'expressió de la sexualitat, del desig, de l'agressivitat i la violència, del domini sobre els altres. Álvaro Ponce⁵⁶ parla de tres violències masculines que formarien part d'aquesta permissivitat: violència contra les dones, violència contra altres homes i violència cap a si mateix. Els avantatges que poden obtenir –poder sobre altres, poder econòmic i social– fan que deixar aquest lloc sigui vist com un risc, a la vegada que té també conseqüències sobre el seu benestar i el d'altres persones.

Les restriccions i prohibicions que la norma posa als homes estan bàsicament relacionades amb el món de les emocions i la cura de si mateixos i dels altres. “Els nens no ploren”, “Sembles un marieta”. Tenen un cost emocional molt fort per als homes en la mesura que els impedeix mostrar i expressar emocions que poden tenir a veure amb els seus sentiments i, especialment, amb la vulnerabilitat. La masculinitat hegemònica tradicional ridiculitza, menysprea, estigmatitza i penalitza qualsevol expressió que tingui a veure, o que es relacioni, amb la feminitat.

Si aprofundim en els aspectes implícits d'aquests models, podem entendre que la feminitat tradicional, en tant que subordina les dones i els nega la llibertat, les fa vulnerables a patir abusos en la relació de parella. De la mateixa manera la masculinitat hegemònica ofereix a molts homes la possibilitat d'exercir abusos sobre les seves parelles.

Violència masclista viscuda al llarg del cycle vital. Atesa la multiplicitat de formes d'abusos que encara s'exerceixen contra el sexe femení, aquest possiblement sigui un dels factors de vulnerabilitat de més incidència. La vulnerabilitat es converteix en risc si qui ha sofert aquesta violència, no ha obtingut cap reparació del dany patit.

Algunes de les formes més habituals:

- **Negligències** en la cura i el desenvolupament físic i emocional, per part de les figures parentals o de referència.
- **Haver patit abusos sexuals** o haver estat mancat per límits en l'àmbit sexual. Cal recordar que l'abús sexual no és sols la violació, sinó que implica tocaments, petons no desitjats, ser utilitzat per fer fotos o material audiovisual, el fet de parlar amb infants i adolescents de les pràctiques sexuals adultes i de facilitar-los l'accés a materials de caire sexual. Es poden donar en els àmbits familiar, educatiu i de lleure.
- **Assetjament escolar (bulling)**, pel fet de tenir característiques estètiques diferents, o opcions sexuals no heteronormatives o altres.
- Assetjament sexual o per raó de sexe en l'entorn laboral.
- Assetjament sexual per part de parelles, exparelles, companys de classe i desconeguts a través de noves tecnologies.
- Haver estat exposada a **pràctiques tradicionals que posen en risc la salut i la sexualitat**. Pràctiques que coneixem a partir del procés migratori.
- **Obligació de matrimoni abans de la majoria d'edat**. Ens referim als matrimonis forçats i que deixen les dones sense possibilitats de poder escollir, i les nenes exposades a un abús sexual consentit per la seva família.

⁵⁶ Ponce, Á. (2013) *Homes, masculinitat i violència* a Freixanet, Maria (coord.). *Homes i gènere, polítiques públiques locals i la transformació de les masculinitats*. Barcelona: ICPS, 2013, p.42.

- Haver estat **víctima d'explotació sexual i/o laboral**. Volem incidir en què no és només l'explotació sexual, sinó també l'explotació laboral de les dones i les noies en qualsevol àmbit.

També haurem de considerar aquells factors de vulnerabilitat relacionats amb les vivències singulars a la família d'origen. Alguns dels més significatius són:

- **Indefensió apresada**. Aquest concepte fa referència a les situacions abusives viscudes en què ningú fa res per aturar-les, o aquelles en què malgrat demanar ajuda no se n'ha obtingut. Aquest fet va crear la percepció que no es pot fer res per defensar-se de la violència. Aquesta situació és especialment greu quan infants i adolescents en són testimonis durant molt de temps, ja que poden interioritzar aquesta indefensió, la qual cosa els pot fer més vulnerables a l'abús. El mateix passa quan es dona una situació de violència continuada en el marc de la família i aquesta es normalitza i fa possible el seu aprenentatge. Aquest aprenentatge no vol dir que posteriorment s'utilitzi, sinó que es converteix en una possible eina per resoldre conflictes.

- **L'espai que s'atorga a cada nen o nena dins la família**. El lloc que cada nena o nen té

dins la família: acceptació, rebuig i indiferència. El valor que es dona a nenes i nens a l'àmbit familiar, el que se'ls exigeix, les diferències de tracte en funció del sexe, tenen una gran importància en la construcció de l'autoestima, atès que aquesta es construeix inicialment a partir de l'acceptació i la mirada de l'altre. Aquesta primera noció de valor d'un mateix, permet afrontar reptes i construir-se. Per contra, la desvalorització es constituirà en un entrebanc que farà més difícil superar els reptes. Aquesta constatació no significa que el valor no es pugui construir, tot al contrari, trobem nombrosos casos en què les persones, que havien estat totalment qüestionades en els seus valors i aptituds, se n'han pogut apropiat. La clau està en què l'autoestima no és una qualitat que es té o no es té, sinó que tots els éssers humans tenim la possibilitat de construir-la i fer-la créixer.

- **Jerarquia familiar**. Sabem que les jerarquies serveixen per mantenir l'ordre establert i els privilegis relacionats amb aquest ordre. És una característica de les organitzacions rígides, com ara els exèrcits i les forces de seguretat, però també altres formes d'organització que volen tenir molt de control sobre tots els qui en formen part. Aquest funcionament té el seu punt de partida en el sistema patriarcal, i en la família una de les seves expressions més pròximes. Les jerarquies dins la família: qui mana?, qui té més poder?, com podem identificar aquest poder?, hi té a veure el gènere en l'exercici d'aquest poder?

Tot i que no totes les famílies funcionen així i que hi ha altres models, encara en podem trobar que sí que ho fan. Quan en una família es dona un marc de relació jeràrquic, és difícil que la resta dels membres de la família puguin tenir benestar i desenvolupar totes les seves potencialitats, atesa la situació d'inferioritat en què aquesta jerarquia els situa. La jerarquia per-

“El reconeixement, valoració, descobriment, estima del jo, crea una connexió, com si literalment connectéssim un cable d'energia exclusiva de cadascú i que, alhora, ens connecta amb la resta del món.”

Steinem, Gloria (1995)

“... en la reforma del Codi civil del 2 de maig de 1975 es va derogar l'art. 57 CC, mitjançant el qual es permetia el dret a la correcció del marit sobre la muller, i s'establí el deure d'obediència de la muller al marit...”

Romero Rodríguez, M. (2005)

met i legítima que l'home de la família exerceixi el poder i l'utilitzi per sancionar la dona i els fills, en cas que no compleixin amb el que ell creu que és correcte (funcions o comportaments) segons els seus rols. Així, pot succeir que davant de qüestionaments a la jerarquia establerta, s'utilitzi l'abús com a forma natural de correcció: "et pego pel teu bé".⁵⁷

Tendim a imaginar que aquesta jerarquia només s'estableix en famílies molt tradicionals, però en formes subtils la podem trobar en relacions entre joves; quan un noi pot imposar a la seva parella un seguit d'exigències i comportaments només perquè és un home i li dóna aquest poder ("no surtis amb els teus amics", "no et posis aquesta roba"), està establint una relació jeràrquica. Normalment la jerarquia no és qüestionable i per això conté una forta dosi d'autoritarisme, no hi ha gaire espai per al diàleg ni la negociació. És més, es requereix l'obediència com un element central que ajuda a mantenir-ne el funcionament. En cas de no complir amb aquesta obediència obligada, el càstig es considera legítim.

Qüestionar les jerarquies autoritàries no vol dir que en un marc de convivència familiar no hagi d'haver-hi figures d'autoritat que posin normes i límits, especialment quan hi ha nens i nenes menors d'edat. El que es posa en qüestió és que aquesta jerarquia sigui exercida només en funció del sexe-gènere i que l'autoritat es converteixi en autoritarisme, en no prendre en consideració les necessitats, les aportacions i les propostes de la resta. Aquest tipus de context es constitueix també en un factor de vulnerabilitat, atesa la normalització de l'abús de poder.

De la mateixa manera, les famílies en què no hi ha uns rols parentals clars, és a dir, figures de referència (pares, mares) que no assumeixen la responsabilitat de la cura i el desenvolupament d'infants i adolescents, que no estableixen límits o que aquests límits són poc clars, poden generar el que anomenem la *parentalització*: que els fills i filles hagin d'assumir un rol de cuidadors de si mateixos i, a vegades, dels adults. Aquest fet deixa desprotegits els menors d'edat i els exposa a patir abusos.

Senyalar aquestes dues formes d'organització familiar no vol dir que en altres no es puguin donar altres factors de vulnerabilitat per patir abús, però sí sabem que aquests sistemes familiars presenten un risc de patir-ne.

"La necessitat de desenvolupar i mantenir relacions íntimes ens acompanya al llarg de la vida. Bowlby(1979) ho anomena 'vincles afectius'. Cerquem aquests vincles 'des del bressol fins que morim'. Les relacions vinculars ens encoratgen a la seguretat i la vàlua d'un/a mateix/a i ens ajuden al manteniment de l'estabilitat emocional."

Howe, D. (1997)

FACTORS DE RISC

Anomenem factors de risc 'aquells que ens exposen a patir una violència directa i que a causa dels factors de vulnerabilitat i el seu continuïum en la vida de les dones (cicle vital) no es poden o es fan molt difícils d'identificar', per exemple, en l'inici d'una relació de parella, els acords basats en desigualtats de gènere es constitueixen en un risc a patir més abusos.

El risc pot ser més o menys accentuat en funció d'algunes variables relacionades amb l'entorn, la sensibilitat social vers el tema, la protecció que es pugui obtenir i les eines que s'hagin pogut desenvolupar.

Alguns factors de risc:

- Haver adoptat el model femení tradicional: submissió, complaença, cura dels altres, poca consideració cap a si mateixa...
- No haver tingut experiències o referents que ens ajudin a desenvolupar altres models de relacions familiars i de parella.
- Reforçar els missatges de l'amor romàntic en l'entorn fan sovint que invisibilitzem els primers abusos subtils ("si es posa gelós és perquè l'importes", "que et demani perdó després d'un numeret és perquè ell intenta canviar", "si no vol que surtis sola és perquè et protegeix").
- Haver estat sotmesa a alguna de les formes de violència masclista i no haver obtingut reparació.

Igualment veiem necessari considerar com a factors de risc les experiències singulars de relació amb la família, atès que l'entorn familiar en el qual s'ha crescut pot convertir-se en un entorn protector davant els abusos o també els pot facilitar.

Les pròpies creences i pràctiques familiars relacionades amb el gènere i amb els rols que s'assignen pel fet de néixer nen o nena, la flexibilitat o la immobilitat d'aquestes, així com el recurs o no als càstigs desmesurats hi tindran un efecte en un sentit o altre.

Cal destacar que, a diferència d'altres àmbits d'aprenentatge i socialització, la transmissió de tots aquests bagatges es fa en les primeres etapes de la vida i a través de la relació del vincle emocional que s'estableix entre mares pares, fills i filles i altres membres del grup familiar. La relació vincular adquireix una significació especial, atès el seu caràcter estructurant en la formació de cada persona.

El procés de socialització iniciat a la família continuarà desenvolupant-se posteriorment a l'escola, el grup d'iguals, les xarxes en les quals es participi, i en aquest camí es poden afirmar, rebutjar, modificar els aprenentatges fets en aquesta primera etapa en funció del recorregut, de la varietat d'informacions, dels canals a través dels quals arriba i també de la qualitat relacional de qui els transmet. Dins aquest procés caldrà situar també l'aprenentatge i la interiorització dels rols i els estereotips de gènere i la vigència i la força d'aquests.

"...la família, la casa; l'espai i la institució, són les que paradògicament atorguen als individus més afecte, i alhora més perill per a la seva integritat física, ja que, darrere de l'exèrcit i la policia, són les institucions en què es produeixen més homicidis."

Chesnais, J. C. (1992)

⁵⁷ Miller, Alice. *Por tu propio bien*. 2a ed. Barcelona: Ed. Tusquets, 1992.

En aquest procés les penalitzacions rebudes per intentar sortir-se del rol assignat tenen un impacte important en el procés de construcció de la subjectivitat, davant el risc que pot suposar el fet de no ser acceptat –“els nens no juguen a nines”, “les nenes no criden”, “els nois han de ser forts”, “les noies s’han de protegir”–, especialment quan són fetes per les figures d’afecció més properes (mare, pare, germans...) de les quals es depèn per al desenvolupament físic i emocional. D’alguna manera, cada individu adquireix un model cognitiu que sintonitza amb el món real en el qual es troba, de forma que “allò exterior social ajuda a formar allò interior psicològic, per tant, no resulta fàcil dissociar-se del món particular en el qual es viu”.⁵⁸

REFLEXIONS

Hem vist tota una suma de factors que es poden potenciar entre si, que comporten que la vulnerabilitat i el risc es puguin invisibilitzar, que fan pensar que la violència és un fenomen normal, un mitjà lícit d’establir ordre, una forma permesa de resoldre conflictes, fins i tot, una forma d’amor. La força de les diverses variables i preceptes que s’han nomenat fa que massa vegades no es plantegi la possibilitat de posar en dubte allò que singularment succeeix i cercar informació sobre si el que s’està vivint és injust o qüestionable. A la vegada ens preguntarem, com és que compartint tants factors de vulnerabilitat i alguns de risc, no totes les persones de la nostra cultura i societat viuen violència masclista a la parella? Per què no tots els nois utilitzen la violència i no totes les noies pateixen maltractament?

Podem trobar respostes relacionades amb la intensificació i la rigidesa amb què es presenten aquestes influències en els diferents espais de socialització. Així, les famílies i les persones que, de forma singular, presenten moltes de les característiques senyalades de forma intensa i rígida, com a úniques i vàlides, i són poc permeables, els costarà molt més reconèixer la vulnerabilitat i el risc en què es troben i, per tant, difícilment detectaran aquests elements com a abús o violència; no s’adonaran del dany i el normalitzaran.

Per contra, les persones que han pogut rebre alguns d’aquests elements d’una forma més flexible, poden no caure en el mateix parany. Gràcies al fet que les influències no han estat tan intenses i hi ha hagut flexibilitat, apareix la possibilitat de qüestionar situacions, i actuar, pensar i sentir de diverses formes i, a partir d’aquí, apartar-se, fins a cert punt, dels mandats d’aquest tipus de socialització i, per tant, la seva vulnerabilitat i risc seran diferents perquè és possible facilitar la identificació de l’abús.

Tema 3.2. Dinàmica de la violència / Cicle de la violència

CONCEPTES CLAU

- La violència com a recurs
- La legitimació de la violència
- El cicle de la violència

Quan hem parlat de la tipologia dels abusos hem mostrat la dificultat d’identificar-ne alguns malgrat la seva persistència, per tant, per parlar de violència masclista en una relació de parella hem de constatar fets concrets que s’identifiquin amb els diferents tipus d’abús o que, tot i no identificar-se, generin dolor i patiment en qui els rep. Els factors de vulnerabilitat i els de risc poden facilitar també l’emergència dels abusos.

En l’emergència d’una situació de violència en concret observem alguns trets característics que es repeteixen:

- Factors relacionats amb el recurs a la violència: la història d’origen en què la violència ha estat present, els aprenentatges en l’àmbit social, la legitimació d’aquest recurs pel fet d’haver-lo utilitzat anteriorment sense penalització i les situacions que inhibeixen el control sobre les pròpies accions.
- Factors relacionats amb la legitimació de la violència: utilització de la violència per imposar el domini sobre la parella i obtenir la finalitat desitjada: “que no surti”, “que es faci el que ell vol”, “que tinguin sexe”...

IDENTIFICAR UN EPISODI D’ABÚS

De forma general, un episodi abusiu s’identifica a través de la violència física, que es pot dirigir contra la noia o contra objectes o pertinences d’ella (destrossar-li el mòbil, trencar-li els apunts de classe, estripar-li una peça de roba i a la vegada cridar-li, insultar-la o agredir-la). És un fet que, en ser explícit, pot marcar l’inici del que anomenem el *cicle de la violència*, atès que va més enllà de manipulacions, menyspreus, humiliacions i altres abusos subtils que s’hagin donat prèviament. Segons com s’interpretin els diferents incidents abusius, aquesta dinàmica serà estable i acabarà convertint-se en un cicle.

A la vegada la interpretació i la identificació estaran condicionades per una diversitat de factors que ja s’han explicat. Alguns exemples:

- Una noia que s’ha socialitzat en una família tradicional amb valors patriarcals i algunes característiques sobre feminitat tradicional i que en la relació de parella ha establert també valors, creences i vivències apresos en aquest context (la situació s’agreujaria en el cas d’haver viscut violència i/o abusos en la família d’origen), pateix la primera agressió.
- Una jove que ha estat educada en una família amb valors igualitaris, que en el seu procés de socialització ha hagut de conèixer amb els estereotips i els rols de gènere tradicionals, però també d’alternatius, no ha viscut violència i per ella aquest comportament és impensable.

⁵⁸ Howe, D. *La teoria del vínculo afectivo para la práctica del trabajo social*. Barcelona: Paidós, 1997.

Si es produeix la primera agressió, quins efectes pot tenir en cadascuna?

- **Confusió i incomprensió:** no entén la violència contra ella, no entén què li ha pogut passar a ell. Normalment, l'agressió més intensa amb violència física no es relaciona amb els abusos subtils que ja han succeït.
- **Sentiments de responsabilitat vers l'incident abusiu:** què ha fet ella perquè ell es comporti d'aquesta manera? Potser sí que té raó el seu company i ella no li ha fet gaire cas en moments que ell ha tingut problemes? o ha estat més per les seves coses i per les amigues que per ell?
- **Sentiments de culpa** en funció de la responsabilitat que la seva parella li ha adjudicat en els motius de l'agressió: "em poses nerviós", "estic molt estressat" "no em fas cas".
- **Desenvolupament d'estratègies per a la resolució:** què podria fer ella perquè això no torni a passar? Com pot ajudar-lo a controlar-se? Percebre que depèn d'ella el fet que la seva parella repeteixi els actes abusius posa a la noia en una situació de risc i confusió. Abundaran en aquesta percepció els factors de vulnerabilitat i risc que s'han anomenat i en dificultaran la identificació de la situació d'abús. Els efectes possiblement seran similars en els dos casos, i en la majoria de situacions de violència masclista a la parella en què, a causa de la relació afectiva, es fa molt difícil identificar-la.

POSSIBLES RESPOSTES A LA SITUACIÓ

- Identificar l'abús i demanar ajuda seria la resposta ideal i pressuposaria que s'han pogut identificar tots els factors que aquí s'han descrit i analitzat i sobre els quals s'ha reflexionat. Segons la nostra experiència i molts estudis sobre la qüestió, això serà difícil que succeeixi. Hi influiran l'actitud i les explicacions de la parella agressora davant la sorpresa i la confusió de la noia: "No sé que m'ha passat", "Ho sento", "Perdona'm".

Els primers episodis de violència es relacionen poques vegades amb altres comportaments abusius no intensos que s'han donat durant la relació i sí que es poden vincular amb factors externs ("ha tingut un mal dia") i amb estereotips de masculinitat tradicional ("els homes els costa controlar-se", "s'ha posat calent"). En aquesta dificultat per identificar, s'han de considerar també les creences i les percepcions relacionades amb la feminitat normativa com la submissió, l'obligació d'ajudar, la responsabilitat emocional sobre l'altre, els continguts de l'amor romàntic: "per amor s'ha d'aguantar", "no el cuido prou bé", "em necessita", "necessita amor", "he de millorar", "no el sé portar", "ha patit molt de petit". També la normalització de la violència hi actuarà: "això passa a moltes parelles", "qui pega estima".

Podem imaginar-nos que és difícil per a qualsevol noia identificar que és la seva parella qui li està fent mal i la confusió i l'estranyesa que això li causa; per tant, l'opció de demanar ajuda en els primers temps no la veu possible, no té clar per què ha de demanar-la: perquè ell deixi de comportar-se així?, per separar-se?, per saber com ho ha de fer perquè ell no es comporti així? Perquè ella té un problema?

- No identificar i justificar, i donar validesa i activar totes les creences i els valors que s'han interioritzat, a la vegada que accepten les justificacions que la parella agressora ha donat. A partir d'aquí podem dir que el cicle de la violència pot començar.

CICLE DE LA VIOLÈNCIA

Leonor Walker⁵⁹ explica aquest cicle com els diferents moments que es donen en una relació abusiva estable. Així mateix, assenyala els efectes d'aquests episodis sobre la dona i les possibilitats d'identificar-los. Segons la nostra experiència, aquest cicle de la violència es dona igualment encara que no hi hagi convivència i, per tant, moltes parelles joves poden trobar-se en aquesta situació.

* Adaptació realitzada per l'equip de formació de Tamaia.

⁵⁹ Leonor Walker. *The Battered Women. (Las mujeres agredidas)*. Nueva York: Harper and Row Publishers, Inc., 1979 (traducció de Cordero M. R.).

L'autora parla de tres fases:

1a fase. Acumulació de tensions: es produeixen una successió de petits episodis, que porta freqüents i permanents entre els membres de la parella, amb un increment constant de l'ansietat i l'hostilitat. La tensió generalment s'inicia en l'agressor i pot tenir diferents orígens: situacions d'estrès per diferents motius, de frustració respecte a la seva relació; aquesta frustració també pot ser expressada per la dona. La dona en general intenta apaivagar, passar desapercebuda, controlar aquesta situació per tal d'evitar que la seva parella descarregui en ella i perquè creu que així podrà aturar la violència de la parella.

2a fase. Episodi agut o esclat de la violència: la tensió que s'havia anat acumulant dona lloc a una explosió de violència i pot variar quant a gravetat. És l'episodi violent i el moment de crisi. No és necessàriament violència física.

3a fase. Penediment i/o reconciliació, en la qual es produeix el penediment (pot manifestar-se instantàniament, en finalitzar l'agressió) de l'agressor i comporta una demanda de disculpes i el compromís que no tornarà a passar. Es dona la **manipulació emocional:** expressa que necessita l'altra per poder canviar. En aquest punt, la parella agressora involucra la dona i la responsabilitza: "m'has posat nerviós", "sempre m'estàs provocant", etc.

Aquesta tercera fase té uns efectes diferents sobre la dona que pateix l'abús i sobre l'home que l'exerceix:

- **Sobre la dona:** actua com un element de reforç en el manteniment de la relació, ja que, a través de les disculpes i la demanda de perdó, la parella li fa creure que realment ell canviarà amb l'ajuda d'ella. El fet d'haver-la involucrat en l'incident abusiu fa que ella se senti també culpable de l'incident.
- **Sobre l'home:** reforça la seva conducta, atès que ell mateix no vol identificar-la com a violenta ni responsabilitzar-se'n, i es justifica a si mateix d'allò que ha fet. La comprensió de la parella, el perdó, la por de la dona en cicles de violència molt cronificats, o el fet d'haver passat per algun procés judicial que no hagi tingut resposta sancionadora, li permeten no qüestionar les seves accions.

"Un día llegó de madrugada... Venía suplicando que lo quisiera, que no me fuese, que esta vez iba en serio... que era una hija de puta, que lo dejaba en el peor momento, que nunca lo había querido... y empezó a pedirme que lo abrazase... y no pude, y no me dejaba ir, y me apretaba el cuello para que escuchase toda la mierda que me escupía con esa cara de loco. Y luego lloraba y empezaba a acariciarme y yo me defendía... y cuando por fin consiguió lo que quería... se durmió..."

A Fuego lento
Ana, a Tamaia (2007)

Al cap d'un temps es torna a iniciar aquest cicle que pot variar en el temps, la intensitat i la cronicitat, que en cada parella poden ser diferents.

PUNTUALITZACIONS SOBRE EL CICLE

Si no es detecta aquest cicle, es pot cronificar i intensificar en el temps, és a dir, sovint augmenten les formes d'abús i el grau d'intensitat. També pot accelerar-se reduint el temps entre l'un i l'altre, fins i tot es poden encadenar els cicles, l'un darrere l'altre. Quan hi ha aquesta cronificació en la tercera fase, la demanda de perdó, el penediment i la reconciliació tendeixen a desaparèixer, perden la seva funció: ja no és necessària perquè la dona es quedi.

Cal observar que si bé aquest cicle és fàcilment identificable en les parelles formals on hi ha convivència, pot ser que no ho sigui en les parelles que no conviuen. Això no vol dir que no es produeixi, sinó **que pot ser que es manifesti de formes diferents** o que les fases no estiguin estructurades. També és necessari considerar que aquest cicle es pot allargar fins i tot després de la separació, ja que, com molt bé sabem, la relació vincular no s'acaba llavors.

Hem vist les dificultats per identificar un primer incident abusiu, veiem ara com és el funcionament a mesura que el cicle va girant.

- **Actituds més freqüents en l'agressor:** en l'inici del cicle, l'actitud més freqüent de l'agressor serà la d'empenedir-se i la d'intentar reconciliar-se, expressada des d'una clara intenció de manipulació (per exemple: "perdona'm, no tornarà a passar, però ja saps quines són les coses que fas i que em posen nerviós..."), oferint comportaments i actituds nous (ser més amable, tolerar coses seves, fer obsequis romàntics, permetre que surti amb les amigues). Quan el cicle ha donat les voltes suficients com per no fer-se creïble el penediment, sovint apareix, per part de l'home, l'amenaça de danyar la dona com a mesura per controlar-ne el comportament i impedir que la dona el deixi.
- **Actituds i sentiments més freqüents en la víctima:** a l'inici del cicle, apareixeran els sentiments de dubte i de culpa com a producte de la manipulació i també, a la vegada, el de l'esperança que ell canviï i també la situació, amb la seva implicació per construir aquest canvi (ell la necessita per fer-ho, o almenys és el que li diu o li fa sentir). L'impacte de l'abús explícit i continuat, les amenaces de fer-li més mal si marxa, han produït una devaluació de la seva autoestima i de vulneració de la confiança vers els seus sentiments i emocions. Les amenaces tenen l'efecte de generar por. La por paralitza i impedeix allunyar-se de la situació. Sovint la paràlisi impedeix la reflexió, l'anàlisi i la presa de decisions. Si a més s'està embarassada, o tenen fills, aquesta presa de decisions serà encara més complexa.

Els cicles que han evolucionat ràpidament de forma molt greu i s'han cronificat, poden fer aparèixer en l'agressor una actitud d'indiferència vers els sentiments i els estats de la dona. Diríem que ja no necessita ni penedir-se'n ni amenaçar-la. No li cal res d'això per controlar la conducta de la dona. Aquest posicionament té a veure amb el fet que, sovint, en la dona apareix un abandó de si mateixa, fruit del deteriorament progressiu de la seva salut com a conseqüència de la situació que pateix, que anomenem també *aplanament emocional* i que es recull en la *Síndrome de la dona maltractada* de Walker,⁶⁰ amb un risc alt de patir patologies diverses, intents de suïcidi, etc. En aquests casos, serà difícil que es pugui plantejar sortir de la situació amb una presa de decisions ràpides o contundents.

⁶⁰ Walker, L. *Síndrome de la dona maltractada*. Biblioteca de Psicología Desclée de Brouwer, 1984.

FACTORS DE PERMANÈNCIA

Les preguntes que sovint ens apareixen quan coneixem el cicle de la violència són: per què es queda una noia, una dona, en aquest cicle? Per què és tan difícil sortir del cicle de la violència? No hi ha una resposta única, i les respostes no les podem trobar únicament en allò que podria o hauria de fer la dona, sinó que, una vegada més, haurem de buscar-les en els diferents contextos en què la dona es troba: el personal, el social, el comunitari, el cultural i, específicament, en l'accés als recursos que hi hagi al seu abast.

Per entendre la complexitat d'aquestes preguntes i respostes proposem un model explicatiu sobre la interrelació dels diferents factors i contextos i el seu impacte en la permanència en una relació abusiva.

Tema 3.3. Model de comprensió de la violència el model ecològic

CONCEPTES CLAU

- Microsistema
- Exosistema
- Macrosistema

El model ecològic de Bronfenbrenner⁶¹ sobre la conducta humana planteja la perspectiva de considerar l'ambient en què ens desenvolupem com un conjunt d'estructures seriades i estructurades en diferents nivells, on cada un d'aquests conté l'altre. Aquesta proposta ens permet comprendre un problema, en aquest cas la violència masclista a la parella en tota la seva dimensió i sense reduccions.

Segons aquesta teoria l'ambient o l'entorn repercuteix sobre el desenvolupament de les persones i aquestes, a més, influeixen en el desenvolupament del seu entorn. Per exemple, en les modes, els dissenyadors observen els i les joves al carrer per inspirar-se i crear tendències, i les persones, en general, segueixen la moda o la tendència que han marcat els dissenyadors.

Cal concebre l'entorn o l'ambient on es desenvolupa la persona com quelcom complex que va més enllà de l'entorn més immediat. El procés d'influència entre la persona i l'ecosistema **és dinàmic**, està en un procés continu.

Per comprendre aquesta interacció analitzarem l'ecosistema en tres parts, que s'anomenen: macrosistema, exosistema i microsistema.

⁶¹ Bronfenbrenner, Urie. *La ecología del desarrollo humano. Experimentos en entornos naturales y diseñados*. Barcelona: Ed. Paidós, 1987.

EL MODEL ECOLÒGIC

MACROSISTEMA

És la part de l'ecosistema en què trobem els paradigmes, les creences, els valors i les ideologies que són predominants en una cultura determinada. Per exemple: la utilització de la força com a mitjà per resoldre conflictes, les normes que atorguen als homes el control sobre les dones i la validació de la violència com a eina. Les creences sobre la necessitat dels rols de gènere per mantenir l'economia i altres àrees de poder.

Aquestes creences i valors culturals, que tenen també un procés històric, defineixen patrons de comportament en un context social i cultural determinat. Van impregnant la forma d'actuar de les persones i fan possible un procés d'assimilació d'aquestes pautes que es normalitzen i no es qüestionen.

EXOSISTEMA

Els valors i les creences culturals que es defineixen en el macrosistema necessiten, per ser absorbides per l'individu, un mitjà que faci possible i assimilable aquest discurs. Aquesta mediació entre la ideologia, la cultura i les persones es fa a través dels agents que formen part de la comunitat més pròxima i amb la qual necessàriament ens hem de relacionar: l'àmbit educatiu i de lleure, els òrgans judicials i de seguretat, els mitjans de comunicació, etc.

A través d'aquests agents, s'assegura la divulgació, la legitimació i la socialització entre totes les persones, i així es converteixen en part de la vida i de les creences de la població a la qual van dirigides. Les lleis, les normes, el que és correcte o no ho és, es constitueixen en el més idoni per ser acceptat en l'entorn de la convivència.

En relació amb la violència masclista podem veure que, d'una banda, des del macrosistema, es fan lleis contra la violència que ens poden fer pensar en canvi d'idees, però després, en l'aplicació d'aquestes, observem que

es continua culpabilitzant les dones de la violència soferta a través de missatges com: acusar-les de denunciar falsament o, en els casos de mort, de no haver denunciat.

Imaginem-nos una noia que hagi tingut una primera agressió psicològica greu i que hagi anat a denunciar-la i que se l'ha desanimat perquè no hi havia proves, o li han transmès l'opinió que això no és violència, o bé la denúncia s'ha cursat, però el jutge no hi ha trobat indicis d'aquesta violència, per tant, no hi ha hagut penalització per a l'agressor. Quin efecte tindrà en la noia?

- L'ajudarà a identificar el proper abús?
- Pensarà que potser ha exagerat?
- La diligència en les actuacions jurídiques i de seguretat pot incidir en la permanència o no en una relació abusiva?
- Els missatges que es donen sobre les dones maltractades i la violència fan possible que les noies joves s'identifiquin amb aquests missatges?
- Les facilitats en l'accés als recursos són àgils?
- Hi ha recursos per a les noies joves?
- Tots els recursos són iguals d'adients?
- Els mitjans de comunicació que fan contínuament apologia del sexisme i del masclisme, així com de la reproducció continuada dels estereotips de gènere, ajudarien o dificultarien rebutjar l'abús?

MICROSISTEMA

És el primer ecosistema en què ens trobem i on es comença a construir la identitat personal (la pròpia història). És on es donen les relacions més íntimes i directes entre les persones. El context familiar és el nucli del micro-sistema, on es construeixen els vincles d'afectivitat, de relació més propers, on rebem les primeres informacions sobre la cultura en la qual ens trobem, i que poden incloure o no el model patriarcal, els estereotips de gènere molt marcats, la resolució de conflictes a través del poder i amb recurs a la violència, etc.

Podem entendre l'efecte d'aquest model en la construcció de la pròpia història, que pot afavorir percepcions individuals relacionades amb: l'autoestima baixa, la inseguretat i l'experiència d'haver estat víctima de la violència sent menor, o situacions diferents, no relacionades amb aquestes experiències més negatives. Els aprenentatges interioritzats influiran també en la permanència en una relació d'abús o no, però no seran els únics.

S'ha de considerar com a molt important el suport que es pugui tenir dins del mateix micro-sistema per poder sortir de la relació o per mantenir-s'hi. Així veiem que la influència d'un ecosistema determinat pot ajudar-nos a entendre la permanència d'algunes dones en la dinàmica abusiva:

- Que s'ha d'aguantar, que en les relacions de parella pot passar.
- Les dones també provoquen i fan mal.
- Les famílies no s'han de trencar, els fills han d'estar amb el pare i la mare.
- Els homes que fan això estan malalts o tenen problemes i necessiten suport i ajuda.
- Són problemes privats, s'exagera per quatre discussions normals de parella.
- Que ella també té problemes, que ara ja hi ha igualtat i això no passa, etc.

Tots aquests factors incideixen en la permanència a l'hora que possibiliten la continuïtat de l'abús. Ens mostren

com la voluntat de sortir d'una relació abusiva no sempre és suficient, sinó que la xarxa relacional i de recursos hi té un paper determinant.

El model ecològic ens permet entendre la complexitat del tema que hem tractat. Ens ajuda a no reduir-lo, alhora que permet visibilitzar els entramats múltiples que configuren una relació on hi ha abús i la dificultat per sortir-ne.

Tema 3.4. Construcció de models nous

CONCEPTES CLAU

- Canvi de civilització
- Eines transformadores

Com hem anat veient, les masculinitats i les feminitats heteronormatives han limitat l'evolució singular de les persones. Han encotillat la llibertat de ser, de construir-se i d'expressar-se com a home i com a dona. D'altra banda, aquests referents masculins i femenins han generat molta solitud i desarrelament en les persones que no s'hi senten reflectides o acollides, sigui per desig o instint propi, sigui per impossibilitat.

Com hem anat exposant, en la nostra cultura hi ha un seguit de discriminacions que s'interrelacionen i van formant l'entramat de les relacions de poder. Sexe, sexualitat, classe, ètnia, religió, funcionalitat... Tot allò que no s'ajusta a l'arquetip dominant sofreix de disvalor i, com més factors l'allunyin de l'arquetip més discriminació rebrà. Vivim un model que, fins i tot, nega el decurs natural de la vida humana: la malaltia, l'envelliment i la diversitat estètica.

També hem mostrat com aquestes relacions entre els éssers humans són construccions, i com a tals són susceptibles de ser deconstruïdes.

Les persones anem forjant-nos, i afirmem els nostres sentiments i desitjos en relació amb els altres i la nostra història. La rigidesa dels rols i les identitats normatives allunyen el procés de validació de les persones que no s'hi poden adaptar i la no-validació es configura en una desaprovació de qui la rep, i en actituds discriminatòries de qui no pot o no s'atreveix a acompanyar la llibertat de l'altre. Les diferents discriminacions generen sentiments d'inadequació que dificulten trobar i viure el camí de la pròpia llibertat.

“Si imaginem que l'experiència humana és una mena de cercle, veuríem que la identitat normativa de gènere possibilita només viure i experimentar una part o un percentatge de l'espectre emocional que ofereix el cercle complet, excloent tota la resta i, per tant, dificultant una sèrie de processos bàsics en la comprensió d'un mateix i dels altres”.

Ponce, A. (2013)

Els segles XIX i XX han estat temps de reivindicacions per la llibertat, el feminisme i altres moviments: el lesbiana i el gai, el racial, l'obrer i la llibertat religiosa. El feminisme ha estat l'única revolució sense sang del segle XX⁶² i ha suposat una transformació vital i social que no interpel·la només les dones, sinó que, arran dels estudis de dones, ha esperonat diversos moviments d'homes que posen en qüestió també la masculinitat en la qual han estat socialitzats; homes feministes que acullen la cerca de la pròpia identitat que el feminisme els ha inspirat.

Afortunadament, vivim un temps convuls, un esclat del desig de ser, d'obertura, de descoberta. La realitat que hem anat desgranant ja no satisfà moltes persones i s'han començat a perfilar noves mirades sobre nosaltres i sobre el món, i a obrir-se a la complexitat i la diversitat de les identitats. La cerca per trobar el sentit lliure de ser i de relacionar-se és la clau per construir-nos des de la llibertat.

Tenim la possibilitat de transformar-nos, de provocar un canvi de civilització. Només ens cal conèixer com hem arribat aquí i assumir qui som i que podem *re-crear-nos*; trobar lliurement la forma de com volem ser dones i homes. Atrevir-nos a posar com a mesura en les relacions amb nosaltres i amb els altres la felicitat; com a motor, el desig, i com a mediació, l'amor, i descobrir i acompanyar la diversitat i la diferència. A partir d'aquí, les relacions de poder poden deixar de ser de domini, i la violència contra les dones, i contra qualsevol altre grup discriminat, deixa de ser una possibilitat.

⁶² Rivera Garretas, M. Milagros. *El cuerpo femenino: genealogias de libertad*. Barcelona: Ed. Alta Fulla, 2001.

Model 4. Tallers de prevenció de relacions abusives

CONTINGUTS⁶³

- 4.1. Les activitats de prevenció
- 4.2. Confecció d'un taller
- 4.3. Detecció de casos i possibles actuacions

Tema 4.1. Les activitats de prevenció

CONCEPTES CLAU

- Prevenció primària
- Activitat/acció de prevenció
- Taller de prevenció
- Facilitació
- Participació
- Educació afectiva

Les activitats de prevenció que s'inclouen en aquest projecte s'emmarquen en la **prevenció primària** (vegeu el punt 1.1. La prevenció de la violència masclista com a eix de la proposta) i s'adrecen a la població jove que, en aquest cas concret, és la que seria considerada com la població de risc. Són activitats d'intervenció en la mesura que incideixen en el procés formatiu del jovent amb l'objectiu final d'evitar la reproducció i la recreació de relacions abusives. La importància d'aquestes accions rau precisament en què s'insereixen abans que s'estableixin i es consolidin aquests tipus de relacions.

- **Objectius:** identificació, reducció d'incidències, reforços d'aptituds, recursos adaptatius, desenvolupament de fortaleces; en general es tracta de dotar de recursos necessaris per afrontar amb èxit situacions futures.
- **Estratègies:** detecció, informació, sensibilització, experiència, enfortiment, promoció de l'equitat i de la qualitat de vida.

⁶³ Mòdul elaborat a partir dels documents següents:

- *Manual de capacitación para la formación de redes de mujeres por una vida libre de violencia*. Gobierno de Iztapalapa, Mèxic. Document nascut del programa "Subsidio para la seguridad pública de los municipios y las demarcaciones territoriales del Distrito Federal (SUBSEMUN)" Mèxic. Treball de l'any 2011. Possiblement no publicat.
- López, A; Quesada, S. (s/d). *Guía metodológica. Material de apoyo en salud sexual y reproductiva con enfoque de género*. Montevideo (Uruguay) Naciones Unidas: Ed. Gurises Unidos, 2005. <http://www.inau.gub.uy/biblioteca/sexualidad/UNIDAD%20V/Gu%EDa%20en%20SSR.pdf>.

Les accions de prevenció de la violència masclista busquen incidir en la presa de consciència i la modificació de conductes –estereotipades i limitants–, actituds discriminatòries –sexistes, racistes, homofòbiques LGTBIfòbia, etc.– i formes de relació –domini, subordinació–, amb l'objectiu d'aconseguir la transformació de la cultura des de les persones i les seves interaccions. Són accions que no poden limitar-se a transmetre informació. Han de desenvolupar estratègies específiques per possibilitar relacions equitatives, satisfactòries i de respecte als altres, des de la vivència i l'experiència.

Les activitats de prevenció, en estar inserides en diferents estructures del sistema educatiu i cultural, permeten generar espais nous d'implicació, diàleg i reflexió, que possibiliten incidir en els factors socials que promouen la desigualtat.

Hi ha diverses activitats que poden ser conduïdes com a accions per a la prevenció de relacions abusives:

- Activitats culturals: contacontes, poesia, música, teatre i dansa.
- Jornades.
- Xerrades participatives.
- Cinema debat.
- Activitats esportives (preferentment no competitives).
- Activitats corporals (coreografies, escultures humanes i performances).
- Concentracions, caminades i jocs.
- Tallers.

144

4.1.1. TALLERS DE PREVENCIÓ

És una experiència col·lectiva que involucra un grup de persones amb la finalitat d'elaborar un recurs pedagògic o portar a terme una activitat educativa a partir de les necessitats i les experiències viscudes pels participants. Per això no s'ha de confondre un taller amb una xerrada, una xerrada participativa o altres activitats.

És un espai que genera un clima propici per a la comunicació d'idees, dubtes i inquietuds, que dona la possibilitat d'escoltar i ser escoltat. Les persones tendeixen a participar activament per exposar els seus punts de vista, i construir un coneixement nou amb significat que els permeti relacionar-se amb el seu entorn de manera diferent. Es busca desenvolupar habilitats, tenint en compte la subjectivitat dels qui participen com un ingredient central del procés educatiu, i adaptar-se a les circumstàncies del context, a les possibilitats materials i temporals.

La paraula *facilitació* ve de *fàcil*, que en educació significa 'facilitar l'ensenyament'. La facilitació és diferent de l'educació tradicional que està centrada en els professors i professores i en la transmissió de continguts. La facilitació està centrada en les persones que estudien i en l'aprenentatge. El paper de qui facilita és orientar i estimular l'aprenentatge de qui participa.

Per al seu procés es requereixen eines didàctiques i materials.

A través de la dinamització dels tallers podem ser testimonis de la implicació de les i els joves o de les persones que hi participen. Per això és de vital importància generar espais de diàleg i reflexió entre si, per potenciar el valor transformador de l'experiència; per aconseguir-ho cal tenir en compte els elements clau següents:

- Actitud: tenir respecte pel coneixement i saber de les persones amb les quals es treballa. És important primer un apropament respectuós a allò que saben, a allò que els interessa, a allò que necessiten saber sobre el tema.
- Models referents: si parlem d'igualtat, de no-violència, de rols de gènere, etc., cal revisar les nostres formes i creences abans de transmetre, tenir en compte els nostres punts cecs –de quina manera reproduïm estereotips, quines creences falses tenim sobre la problemàtica que abordem, si exercim el nostre poder, etc.
- Intenció: facilitar la comprensió i l'espai de reflexió, i no la intenció de canviar, ensenyar o modelar conductes.
- Acceptació: les diferències i les dificultats que es plantegin en el grup, no invisibilitzar-les, però tampoc no intentar imposar les pròpies formes i idees.
- Flexibilitat: tenir un guió de treball, uns punts imprescindibles per abordar, però estar obert al que sorgeix en el grup, tant en relació amb els continguts com amb l'impacte emocional.

Objectius de l'espai de tallers

- Espai per observar les formes de relació que hem après i poder desenvolupar una mirada crítica respecte a les pròpies idees de parella i tot el que hi intervé, amb la possibilitat de responsabilitzar-nos en la creació de la idea de parella que tenim.
- Espai per al contacte amb les emocions i les sensacions.
- Espai de legitimació i desconstrucció d'idees i opinions.
- Espai per anomenar els abusos que són invisibilitzats i silenciats per la societat i els efectes que aquests generen en les persones, i mostrar el malestar que provoquen.
- Espai per dotar d'eines per identificar i prevenir situacions de violència.
- Espai per repensar l'amor romàntic.

145

4.1.2. EL ROL DE L'AGENT EN LES ACTIVITATS DE PREVENCIÓ

Per facilitar l'espai de tallers de prevenció de violència masclista en les relacions de parella, cal tenir en compte una sèrie de pautes i condicions de treball:

El treball en equip

- Aquestes activitats **requereixen un treball en equip** entre facilitadors i facilitadores (que en aquest cas han de ser també agents de prevenció) per reconèixer i equilibrar les diverses fortaleses i febleses, creences i mites que té cadascú. Cal crear un espai propici per generar un equip de treball que comparteixi la idea que el treball des de la perspectiva de gènere és, per si mateix, enriquidor, enforteix l'experiència i aporta elements per al seu èxit.

- Tanmateix, preparar activitats o tallers de prevenció comporta molta feina prèvia: cerca de materials, obtenció de permisos, trucades, organització, decisions sobre continguts o formats, o altres. Totes aquestes **tasques s'han de compartir** i les obligacions s'han d'**alternar** per fer-ho més agradable i interessant.
- Tot plegat suposa una bona tasca de **coordinació de l'equip** de treball que ha de decidir què i com es treballarà en el taller, preparar continguts i materials, conduir les sessions, capacitar-se per poder alternar les tasques, etc.
- Treballar temes que tenen a veure amb la discriminació i la violència en contra de les dones suposa un autoqüestionament i una autoreflexió. Pot ser que es remogui la pròpia història, la pròpia vivència, la vivència d'amigues properes, de les pròpies famílies, etc. Quan s'està impartint un taller, alguns comentaris d'algunes persones participants poden semblar inadequats, poden ser agressius i, fins i tot, poden ser grollers per a qui facilita. Aquí és **important la solidaritat de l'equip** que permeti acompanyar la facilitadora o facilitador que en aquest moment se senti i es vegi agredit. D'altra banda, la comunicació franca i oberta de tot allò que de vegades incomoda, que causa frecs o malestar entre els i les facilitadors, és també indispensable, tot i que no sempre és fàcil de fer; sentir-se part d'un equip de treball ajuda a visualitzar-se en el mateix camí i això requereix un espai on expressar les inquietuds.
- Pot introduir-se també la **figura de l'observadora participant**. Aquesta fa la seva aportació des de la seva observació i registra per escrit les actituds dels participants enfront de la temàtica abordada i les tècniques proposades, les resistències, les aportacions, la quantitat i la qualitat de les intervencions, el vincle entre qui exerceix la coordinació i la resta del grup, el vincle entre els integrants del grup, els aspectes que no van quedar clars o no es van aprofundir suficientment i el control de l'ús del temps en funció de la planificació. És important que intervingui al llarg de l'activitat, plantejant al grup les seves percepcions, contribuint a reprendre temes o desbloquejar discussions i realitzant síntesis conceptuals de les aportacions fetes pels participants. Les seves intervencions podran donar-se al llarg de l'activitat o al final d'aquesta com a síntesi i devolució d'allò treballat. Les observacions que hagi de fer a la seva companya o company d'equip és important que les registri per escrit per no oblidar-les, però no les ha de plantejar davant el grup, sinó en la instància d'avaluació i/o planificació futura de l'equip.

146

Preparar els tallers i les activitats

És imprescindible **preparar-se** adequadament. L'experiència no és suficient i la preparació teòrica és un suport fonamental que dona seguretat per enfrontar la tasca i qualitat al resultat.

Les persones facilitadores no poden saber tot de tot. Generalment, es té el domini d'alguns temes, però no es pot pretendre conèixer tots els aspectes que s'hi conjuguen. **Sol·licitar l'ajuda d'altres persones** expertes en un determinat tema, des del punt de vista professional, personal o d'una altre índole, pot resultar adequat.

L'elaboració del material didàctic és un aspecte fonamental en la implementació i el resultat del taller. Ha de ser agradable a la vista, orientador en el discurs i capaç de cridar l'atenció de les persones assistents. És a dir, que el **material ha de ser atractiu** per qui participa i fer sentir a gust a qui facilita mentre es fan les exposicions.

Una part transcendent en la preparació d'un taller és el tancament. Tal com hem anat aportant, els tallers de prevenció de relacions abusives remouen les pròpies històries. Cal preveure alguna activitat final que reculli el

que s'ha treballat (objectiu i conceptes clau), que permeti expressar malestars i dubtes, compartir el que s'ha après i allò que s'emporten. És important també al final deixar informació dels serveis més propers que hi ha a l'abast de qui participa (municipals, comarcals, autonòmics...) i algun telèfon d'atenció especialitzada. A la part II, hi ha el model d'un mòdul de tancament, però cal tenir en compte que s'adequa a una formació llarga. En un taller de dues hores el tancament pot tenir una durada d'uns deu minuts i s'ha de preveure una tècnica (dinàmica corporal, dinàmica creativa...) que permeti assolir l'objectiu marcat.

Conduir el taller amb perspectiva de gènere

- En ser un espai propici per a la comunicació d'idees, dubtes i inquietuds, el jovent tendeix a participar activament per exposar els seus punts de vista, idees, dubtes i mal entesos, i per això desitgen disposar de temps suficient per fer-ho. **És responsabilitat de qui facilita tractar d'equilibrar les participacions**, tenint en compte el temps disponible i la possibilitat d'arribar a alguns punts de trobada entre les participacions i el tema que s'està tractant. No ha de buscar-se el consens, però sí cal que les qüestions abordades tinguin relació amb el tema exposat.
- La **metodologia participativa amb perspectiva de gènere** augmenta la complicitat i l'interès amb què es fa la feina i ajuda a mantenir l'entusiasme i la força suficients per implementar estratègies de capacitació creatives. La feina de capacitació des del feminisme no significa aprendre's un discurs i repetir-lo davant el públic, més aviat significa que, a partir d'un treball interior de cadascuna de les persones facilitadores, es transmeti el coneixement. Aquest procés es pot construir compartint constantment les inquietuds, les pors i les traves; fent lectures que tinguin a veure directament amb el tema i altres de relacionats; fent reflexions grupals i individuals, etc. Les pròpies contradiccions i les contradiccions de les altres persones ens poden recordar que no tot està dit i acabat, sinó que, cada vegada que s'obre un espai de reflexió, s'obren també interrogants nous. Treballar des de les contradiccions i amb aquestes és treballar amb la vida mateixa.

147

Enfrontar resistències

Algunes de les situacions que ens podem trobar són:

- Pot haver-hi adolescents i joves amb el convenciment que no els afecta el gènere ni la violència masclista. Poden tenir la convicció que les anàlisis fetes en el taller serveixen per a altres realitats, però no per a la pròpia.
- Pot haver-hi joves que sembli que volen boicotejar el taller a través d'enraonar, intentar desviar l'atenció, mostrant actituds infantils o, fins i tot, confrontatives o agressives.

Algunes indicacions:

- Quan trobem moltes resistències és probable que hi siguin presents perquè aquest tema d'alguna manera està proper en la realitat de l'adolescent. Per això mateix és important no entendre-ho com una confrontació, sinó com un avís de vulnerabilitat.
- Quan treballem amb adolescents, aquests senten el tema de la parella molt allunyat de la seva realitat. Una forma de fer-los-hi interessar és introduir la violència familiar i els efectes que produeix en els i les menors d'edat. Escoltar relats que es poden relacionar amb el que passa a casa pot ajudar a compartir-ho amb altres persones, la qual cosa permet no sentir estranyesa ni solitud, i facilita demanar ajuda, cuidar-se, etc.

- Podem donar l'oportunitat que no tothom hi sigui present, fent explícit que són temes difícils i que potser no tothom està en el mateix moment per escoltar-ho. Alhora és important treballar-ho amb molt de compte. No sabem mai qui pot estar afectat per la temàtica.
- A l'hora de treballar la violència de gènere amb nois en els tallers és important tenir en compte que poden sentir-se atacats o responsables, i això dificulta el treball participatiu. Una forma de treballar aquest tema és fer que expliquin com se senten, i enfocar-ho de manera que reflexionin sobre com la masculinitat hegemònica els afecta i com la violència no és quelcom allunyat de les seves experiències, i fer veure l'oportunitat de tenir cura de no reproduir conductes abusives.

Suggeriments per a l'èxit de les sessions

- Arribar puntual a les sessions de formació.
- Tenir preparats: l'agenda del taller, els materials de suport i de treball.
- Utilitzar un llenguatge inclusiu (no sexista, ni masclista, ni misogin ni homòfob, que no assenyali).
- Procurar oferir un ambient agradable perquè les i els participants se sentin a gust.
- Incentivar la participació i la presa de la paraula en cada sessió.
- Respectar les diferents formes de pensar de les i els participants.
- Motivar de manera permanent la creativitat, l'espontaneïtat, les aportacions i les reflexions dels que hi participen.
- Generar un ambient en el qual tothom aprèn, però també tothom ensenya.
- Tenir en compte les experiències personals de cadascú.
- Una vegada que s'inicia un procés de formació és necessari generar alguns compromisos o acords amb les i els participants per garantir un desenvolupament respectuós, dinàmic i productiu. Alguns acords podrien ser:
 - Puntualitat.
 - Respecte per les diferències.
 - Participació activa.
 - Compromís amb el procés de formació.
 - Compliment de les tasques que s'estableixen (llegir, escriure, prendre part en el treball en grup, col·laborar amb les activitats, entre d'altres).
 - Ajudar a trobar solucions a qualsevol problema que pugui sorgir.

Paper de la persona participant.

Se li diu *participant* perquè participa en el procés del seu aprenentatge i en el dels altres. Deixa de ser l'objecte del procés educatiu i es converteix en el subjecte, ja que és qui modela el seu propi aprenentatge, d'acord amb els seus interessos i necessitats i al seu propi ritme.

4.1.3. CONCEPTES CLAU A TRANSMETRE ALS I LES ADOLESCENTS

Al llarg de tota aquesta part III, s'han anat desenvolupant els conceptes clau per anar desgranant com s'estableix i es reproduceix una relació de violència en la parella. En desenvolupar un taller de prevenció de violència masclista, cal preparar-se per facilitar als i les adolescents la identificació dels antecedents i els desencadenants de la violència que, freqüentment, no són detectats com a abusos o inicis d'abusos en les relacions de parella:

Mitjançant la transmissió dels conceptes de violència:

- Violència masclista i de gènere.
- Tipologia dels abusos.
- Cicle de la violència.
- Indicadors i estratègies.

Mitjançant l'abordament dels elements causals de la violència, que són els que en dificulten la identificació; cal incidir en aquests eixos, perquè són els que generen la desigualtat:

- Socialització de gènere i desigualtat.
- Idees sobre l'amor romàntic i la relació de parella.
- Normalització de conductes abusives en els entorns familiar i social.
- Possibilitar el descobriment i l'expressió d'estratègies personals per aconseguir trencar els arquetips de les identitats.
- La rigidesa dels rols masculí i femení. Promoure que les actituds i els valors considerats masculins i femenins puguin ser assumits i acceptats pels dos sexes. Treballar, reflexionar i oferir models alternatius en la configuració de les identitats de gènere i les relacions personals.

4.1.4. REFLEXIONS PER UNA BONA PRÀCTICA EN LA PREVENCIÓ

La tasca d'emprendre una intervenció en l'àmbit de la prevenció de relacions abusives en les parelles joves requereix un compromís ètic de les persones que el facilitaran amb el grup. Els temes que s'hi desenvolupen formen part de la construcció simbòlica de les persones que participen i dels seus contextos vitals. A l'inici del tema parlàvem de l'actitud que cal tenir, dels models referents que cal revisar, i de la intenció en la qual cal orientar-se:

- Cal assumir la necessitat de l'esforç constant d'identificació dels propis estereotips i mites per poder dur a terme aquesta tasca amb professionalitat.
- Cal treballar des de l'educació afectiva, que col·loca en el centre les emocions i els sentiments del grup. Aquesta concepció possibilita incorporar les experiències de vida quotidiana fent reflexions crítiques sobre com actuem en la vida quotidiana. Inclou considerar permanentment les formes en què cada persona assimila els coneixements, les idees i els conceptes en relació amb les seves pròpies actituds. És a dir, cal tenir present que cada persona, d'acord amb la seva història de vida, reacciona afectivament i emocionalment de manera diferent dels temes que s'aborden.

- Les persones facilitadores són éssers humans i no poden separar-se dels seus sentiments ni evitar reaccions. Quan s'inicia la preparació dels tallers, es pot intuir que alguns temes poden generar situacions on els sentiments estiguin a flor de pell. És important no negar-se aquesta possibilitat, però és necessari preparar-se internament per rebre'ls, sabent que **amb una bona conducció es pot créixer encara més**. Benvingudes siguin reaccions i sentiments! Però... és necessari poder rebre'ls i transformar-los en quelcom positiu per al propi aprenentatge i per al dels altres.

En algunes ocasions les persones facilitadores poden caure en el desànim i, davant reaccions belligerants, incrèdules o resistents a escoltar enfocaments nous, poden arribar a creure que el canvi és impossible i que la barrera és tan gran que no val la pena l'esforç. Des del feminisme, es pot entendre que els canvis triguen a arribar i que l'inici no està només a fora, sinó a l'interior de les persones, que aquest procés comporta pèrdues que s'elaboren amb dols, que ajuden a enfrontar i acceptar els canvis. No totes les persones poden ni estan disposades a recórrer aquest camí, però hi ha l'evidència que algunes sí que estan preparades per fer-ho, algunes sí que volen reconstruir-se i algunes sí que treballen quotidianament perquè allò esperat no trigui més del necessari.

Tema 4.2. Confecció d'un taller

150

CONCEPTES CLAU:

- Metodologia
- Tècniques de treball
- Dinàmiques

4.2.1. CREACIÓ D'UN TALLER

Per crear un taller cal, en primer lloc i molt important, respondre les preguntes següents:

- A qui va adreçat? Població, nombre de participants, context cultural, etc.
- En quin context? Educació formal o informal, àmbit lúdic, esportiu, etc.
- Durada de l'activitat?
- Quin tema anem a treballar? Amor romàntic, desigualtat, rols, etc.
- Quin és l'objectiu? Per què? Identificar una desigualtat, vivenciar el tipus de vincle amorós, reconèixer mites, etc.
- Quins recursos tenim? Materials, humans, espacials, etc.
- Metodologia. Elecció de tècniques.
- Elaboració del material didàctic.
- Avaluació i recollida de dades.

ELABORACIÓ DE MATERIAL DIDÀCTIC

Un dels aspectes relacionats amb la implementació dels tallers és l'elaboració del material didàctic. Quan es planeja i s'elabora el material que acompanyarà les exposicions, és necessari considerar les característiques del grup i dels seus integrants per introduir el tema, com són: l'edat, l'origen, el nivell d'escolaritat i el context, per utilitzar materials que els siguin significatius d'acord amb el seu perfil i experiències.

Si en cada taller, un grup petit de persones inicia un procés de canvi a partir d'allò après, aquest grup representa un germen per aconseguir eradicar la violència contra les dones i altres grups discriminats.

En el mòdul II s'han plantejat dinàmiques per al desenvolupament de tallers i altres activitats preventives que poden servir de model, però hi ha molts recursos disponibles susceptibles de ser adaptats per elaborar un taller. L'accés fàcil a la xarxa fa que sigui una font de valor inestimable a l'hora de formalitzar el disseny de l'acció preventiva, cal adaptar els recursos a allò que volem treballar. Tot seguit indiquem alguns enllaços a tall de mostra, però la cerca a Internet (o altres fonts) ofereix molta més varietat:

- [Web del Departament d'Ensenyament](#), amb recursos per a la prevenció.
- <http://www.indexjove.cat/?v=noticies&id=39>, programa "Talla amb els mals rotllos".
- [Estimar no fa mal: viu l'amor lliure de violència](#), Programa de prevenció de l'Institut Català de les Dones amb diversos materials i recursos.
- [Karici-es](#), blog d'educació afectivosexual per a joves.
- <http://www.educandoenigualdad.com/>, Educando en igualdad.
- <http://www.unescobkk.org/index.php?id=4634>, GENIA Toolkit for Promoting Gender Equality in Education.
- <http://edualter.org/material/genere/index.htmlh>, Guia educativa per treballar la construcció d'identitats de gènere, 3r i 4t d'ESO. Edualter i Fil a l'Agulla.
- [Mi novio me controla lo normal](#). Blog para chicas confundidas por el amor que quieren desconfundirse: es traten problemas de violencia masclista entre el jovent.
- [Recull de cinc curts realitzats per joves adolescents l'any 2009](#). A partir d'aquest enllaç es poden localitzar cadascun d'aquests curts.
- <http://www.pikaramagazine.com/>, Pikara.
- <https://www.youtube.com/watch?v=V4UWxIVvT1A>, un curtmentratge titulat Opressed Majoritie d'Eleonore Purriat.
- <http://www.mujaeresenred.net/IMG/pdf/lacenicientaquenoqueriacomerperdices.pdf>, La cenicienta que no quería comer perdices.

Així mateix, en funció de les característiques del grup i d'allò que tinguem intenció de treballar, pot ser una eina útil preparar alguna presentació en format digital que contingui un reforç teòric.

151

4.2.2. DINÀMIQUES EN ELS TALLERS DE PREVENCIÓ

A l'hora de decidir les tècniques a utilitzar, cal tenir en compte que cadascuna té característiques, metes, qualitats i limitacions pròpies; per això és important conèixer-les i preparar-les prèviament. Cal també valorar quina dimensió és la més adient per treballar amb el grup en qüestió o quina combinació prendrà més significació:

La dimensió lúdica: el joc és un mitjà que permet a les persones interactuar, transformar el significat de les seves experiències i aprendre de forma divertida. Per això, pot ser un element important per a la formació i és valuós com a eina educativa.

La dimensió corporal: expressar i experimentar els continguts treballats des del punt de vista corporal permet identificar els propis mites i sentiments i que el cos pugui dir el que és difícil expressar en paraules. El contacte físic entre el grup o dins d'aquest afavoreix la creació d'un espai amb més intimitat i confiança, i possibilita un ambient més proper. És útil treballar aquesta dimensió com a introducció o preparació en l'abordatge d'un tema difícil. Les tècniques corporals són útils també per relaxar-se després d'una jornada de treball, per deixar-se anar i també com a distensió per mantenir el grup atent als temes.

Les tècniques són les eines que permeten als i les participants desenvolupar i aprofundir en les pròpies experiències relacionals. Han de ser activitats d'aplicació senzilla que permetin anar-se introduint en el món de les relacions humanes. Es configuren com un mitjà perquè les persones que hi participen descobreixin els seus propis conflictes, aspiracions, centres d'interès, etc., per tenir la vivència personal dels objectius proposats al taller. Cal tenir molt clar l'objectiu de cada tècnica i el marc que requereix.

Hi ha diferents tipus de tècniques:

- **Tècniques dinàmiques o vivencials:** són tècniques que promouen el treball amb el grup de manera individual. Permeten crear un clima de confiança i experimentar des del punt de vista corporal el tema de la reflexió. Aquestes tècniques poden incloure expressió corporal, relaxació, jocs, etc. Cal tenir en compte que hi ha algunes en què el contacte entre els i les participants és important i cal valorar si el grup pot prestar-se a l'experiència.
- **Tècniques audiovisuals:** permeten captar l'atenció de qui participa en el taller, despertar-ne la curiositat, i orientar i focalitzar en el tema des de l'expressió personal i la interpretació personal d'aquella experiència.
- **Tècniques d'actuació:** dramatització, mímica, joc de rol (role-playing), sociodrama, cerca d'un final per als contes. En desenvolupar-se des de la ficció, faciliten el desbloqueig de barreres pròpies davant els temes.
- **Tècniques creatives:** anàlisi o creació de continguts.

4.2.3. CRITERIS PER A L'AVALUACIÓ. MESURA DE RESULTATS⁶⁴

Els objectius han d'estar definits per endavant per després poder mesurar allò realitzat i aconseguit en funció del que s'ha planificat. Les expectatives hauran d'estar d'acord amb tots els factors que ja s'han anat esmentant: el context, l'edat, la durada, l'objectiu. En el context d'aquest manual, que està adreçat a la participació de la població jove, el procés d'avaluació variarà molt en funció de si es fa un taller aïllat i breu o es una acció preventiva de més abast, o si es desenvolupa en el marc de l'ensenyament reglat o en un context més lúdic. Com més formal sigui l'entorn, i com més àmplia l'acció, més fàcil serà sistematitzar la recollida de resultats; com més informal, més breu, o més jove sigui el grup de destinació, més difícil serà aquesta recollida i la valoració de l'equip facilitador serà l'eina central d'avaluació. Cal utilitzar diferents instruments per al mesurament dels resultats:

Els que són sempre possibles de recollir i imprescindibles:

- Llista de participants.
- Context.
- Fitxa d'encàrrec que aporti dades bàsiques: objectius i intencionalitat, temps, recursos físics, recursos humans i activitats prèvies.
- Registres de les diferents instàncies.

En la mesura de les possibilitats del context i del temps:

- Fitxa recull de les expectatives dels i les participants.
- Pregunta oberta. Fitxa d'avaluació que aporti les opinions dels i les participants sobre els continguts treballats, les impressions pròpies, els aspectes formals, l'actuació de l'equip docent i la metodologia proposada. Pot ser anònima o no.
- Fitxa qüestionari de coneixements.
- Fitxa qüestionari de valoració de l'experiència formativa.
- Recull de les diferents instàncies que participin del projecte.

Per mesurar els resultats, és necessari processar les observacions de l'equip de prevenció i la informació recollida i analitzar-la en profunditat. Tot seguit cal fer un mostreig de preguntes que són valuoses per a l'avaluació, però que haurem de comptar que no sempre podrem plantejar:

Exemple de preguntes clau que permeten l'avaluació:

- Què et motiva a participar en aquesta activitat?
- Què esperes aprendre en aquesta activitat?
- Què saps sobre la violència masclista en les parelles joves?
- Què destacaríes del que hem treballat?
- Què t'endus?

⁶⁴ Aquest punt s'ha elaborat a partir de la font bibliogràfica següent: Lopéz, A. y Quesada, S. (s/d). *Guía metodológica. material de apoyo en salud sexual y reproductiva con enfoque de género*. ONU, p. 26.

Per a la reflexió:

- Quina relació creus que hi ha entre gènere i violència?
- Digues algunes situacions o experiències de la vida en què t'ha resultat favorable pertànyer al teu gènere?
- Com t'has sentit durant la sessió?
- T'han afectat o tocat d'alguna manera els temes treballats?

MODEL DE GUIA PER ESTRUCTURAR LA VALORACIÓ DE L'ACTIVITAT

Es proposa aquesta guia per facilitar el procés de valoració de les activitats desenvolupades. Consisteix en una sèrie de preguntes orientadores que pretenen assenyalar aspectes valuosos per ser reconstruïts i rescatats de l'experiència, i que aporten elements per a instàncies futures. S'hi han d'incorporar altres elements, que cada persona, d'acord amb l'experiència i amb els processos i els resultats de l'activitat, consideri importants.

Aspectes formals:

- Lloc:
- Data:
- Temps de durada:
- Eix temàtic:
- Coordinació:
- Nombre total de participants:
- Nombre de participants de gènere femení:
- Nombre de participants de gènere masculí:
- Nombre d'altres participants:

1. Respecte al desenvolupament:

Adequació de la planificació de l'activitat.

- S'han complert els objectius plantejats i quins? Per què sí/no?
- Quines dificultats ens hem trobat per al compliment dels objectius plantejats? (Cal fer referència a obstacles externs, a dificultats que han sorgit en la dinàmica grupal de l'activitat, a limitacions del temps o de la coordinació, a dificultats per establir un report adequat amb els i les participants i les seves inquietuds, o a les dificultats en la convocatòria o en la seva adequació.)
- Quins errors o omissions s'han comès? (Oblit d'un material, falta de preparació, realització d'alguna acció o intervenció no pertinent, dificultats internes en l'equip, etc.)
- Quins elements positius es detecten en la coordinació de l'activitat? Quins encerts s'han tingut?
- Què suggereix la coordinació per a la propera activitat? Què van suggerir els i les participants?
- Com es resoldrien adequadament els suggeriments per a activitats futures?

2. Respecte al procés de treball:

- Com va ser la introducció a l'activitat? Es va triar la tècnica adequada?
- Com va funcionar la tècnica que es va desenvolupar? Per què?
- Com va ser l'apropament al tema?
- Què va ser el més rellevant? Què va impactar més?

- Es detecten elements importants per al treball grupal no previstos?
- Com va ser el tancament de l'activitat?
- Quines apreciacions de l'activitat van sorgir dels i les participants?
- Quin va ser el clima grupal?
- Com va ser el tancament? La tècnica triada va ser adequada?

3. Resultats a projectar:

- Quins dubtes o interrogants es plantegen?
- Quines propostes sorgeixen a partir del desenvolupament de l'activitat?
- Quins són els indicadors respecte a l'activitat desenvolupada? Sorgeixen indicadors nous no considerats en la planificació?

Tema 4.3. Detecció de casos

CONCEPTES CLAU:

- Limitació en la intervenció
- Detecció
- Resiliència
- Escolta activa
- Empatia
- Ventilació emocional

Davant la possible detecció d'un cas de relació abusiva en la parella o en la família, o d'una demanda d'ajut d'alguna jove o altra persona que estigui vivint una situació de violència hem de ser conscients que, en el rol de talleristes estarem un temps limitat amb el grup, en un context concret, i cal tenir en compte les nostres possibilitats i limitacions.

S'ha de posar molta atenció en l'impacte d'allò que estem treballant en el grup concret per regular les nostres intervencions. Alhora, poder fer un bon tancament, permetre que les persones diguin tot el que vulguin o evitar que quedin temes pendants, ajudarà a fer que l'activitat tingui una bona repercussió en les i els joves.

Resiliència: “Capacitat d'una persona o d'un grup per sobreposar-se a situacions traumàtiques, de dolor emocional, i aconseguir sortir enfortida de l'experiència, i poder seguir projectant-se en el futur.”

4.3.1. COM DETECTAR CASOS

Una forma de detectar possibles casos és observar els rols molt rígids i estereotipats i les reaccions entre elles i ells. Quan una persona intenta defensar una actitud abusiva és, normalment, perquè no pot veure-la, perquè està normalitzada en el seu entorn o perquè hi és a la família o a la parella. Com a talleristes de prevenció de relacions abusives a (entre) les parelles joves, hem de permetre obrir-ho, assenyalar-ho, però no entrar-hi molt més. És a dir, no polaritzar ni estigmatitzar, però tampoc deixar-ho passar.

Si es produeix una situació a l'institut i la comparteixen, cal tenir en compte com se senten les persones afectades que estan al taller, preguntar-los si volen parlar d'aquest tema o si prefereixen parlar-ne després en privat, etc. Poder donar un espai i cuidar, no deixar exposada la persona que hi participa si no tenim clar el que està passant realment. Després de parlar-hi, cal acordar com ho transmetem al seu tutor o tutora, esbrinar si s'han dut a terme accions des del centre, i aportar la nostra visió i lliurar la llista de recursos.

Abordar les situacions de violència o d'abús que puguin donar-se mentre es fa l'activitat de prevenció vol dir no legitimar les situacions o les relacions abusives que es detectin, i normalitzar-les, minimitzar-les o disculpar-les. A tall d'exemple: intervencions des de la institució, entre participants, entre participants i talleristes, etc.; treballar des de la consciència, la responsabilitat i l'exemple des de la pròpia pràctica.

4.3.2. PRIMERS AUXILIS EN CASOS DE VIOLÈNCIA

Accions que no hem de fer...

- No fer falses promeses o donar informació errònia, si no es tenen clares les instàncies a les quals s'ha de canalitzar, sempre es pot trucar o derivar al 900 900 120 i aclarir els teus dubtes.
- No forçar la persona a parlar o fer coses.
- No pressionar la persona perquè t'expliqui, donar-li temps.
- No compartir la informació amb ningú.
- No jutjar les persones per les seves accions o sentiments.

En aquests primers moments s'ha d'evitar

- Culpabilitzar la víctima: què has fet tu?, per què t'ho has callat?, per què segueixes amb ell? per què has tornat després de l'abús?
- Recriminar o dir el que han de fer: "Ja havies d'haver demanat ajuda fa molt temps", "Si volguessis acabar amb ell, ja ho hauries fet" "La decisió que has pres està malament", "A sobre, com pots disculpar el que ha fet?" "No sé com no te n'adones".
- Mostrar indiferència: "Així és la vida de les noies", "Almenys estàs acompanyada, què més vols".
- Donar falses esperances: "Tot sortirà bé", "Només has de demanar ajut i ja veuràs que tot s'arregla".
- Minimitzar la situació: "No és per tant", "No t'amoïnis".
- Abstenir-se de donar consells: "Jo en el teu lloc...", "Hauries de...".

En atendre un cas de crisi per violència és important sempre...

- Ser honest i donar confiança a cada moment.
- Respectar les decisions que la noia prengui, independentment que creguis que n'hauria de prendre una altra.
- Ser conscient dels propis prejudicis entorn de la violència i les relacions de parella.
- Deixar clar a la noia que decideixi el que decideixi pot acudir a les instàncies que atenen els casos de violència.
- Respectar la privacitat i la confidencialitat, això implica que no comparteixis amb altres persones el que saps del cas.
- Donar-te temps per escoltar-la i oferir-li la informació que necessita. Si no pots atendre-la en aquell moment és important que et comuniquis amb alguna altra companya que pugui donar-li suport.
- No intentis assumir un rol d'atenció que no et toca; és important que quan la persona estigui més tranquil·la, o abans d'anar-vos-en, puguis brindar-li la informació que necessita perquè s'adreci als recursos públics o privats.

4.3.3. TÈCNiques DE COMUNICACIÓ PER ESCOLTAR A QUI ESTÀ DEMANANT AJUDA

L'escolta activa

Es basa a demostrar amb el nostre comportament que estem escoltant la persona que parla. No simplement estem sentint-la, sinó que estem entenent-la, comprenent-la, donem sentit al que ens arriba. En escoltar activament no atensem només allò que s'expressa directament, sinó també, i de manera molt important, els sentiments, els pensaments i les emocions que tenen a veure amb el que s'està dient. És necessari que ens donem temps per escoltar-la sense pressa.

Per desenvolupar l'escolta activa és necessari...

- Preparar-se i estar disposat a escoltar. Això vol dir deixar de costat el que s'està fent i posar tota l'atenció a la persona que està sol·licitant ajuda.
- Mantenir-hi el contacte visual, en aquest moment no hi ha res més important que ella. Fer moviments afirmatius amb el cap mentre va obrint-se, això li farà sentir la teva presència i companyia.
- Respectar els silencis, utilitzar un to de veu tranquil, adequar-se al ritme de la persona.
- Parafrasejar. Això significa que en alguns moments s'ha de repetir amb altres paraules el que ella va dient, això fa que la persona noti que estem atents i interessats pel seu cas.
- Reforçar el que va dient: "ho entenc", "és normal que estiguessis espantada".

L'empatia

És la capacitat de contactar emocionalment amb un altra persona i la disponibilitat a acompanyar-la, escoltar-la en les situacions emocionals que esta patint i per l'experiència que està vivint. Ésser capaç d'apropar-se als seus sentiments i emocions, tot i tenint cura que aquest apropament no interfereixi en la nostra actuació. L'empatia és una de les coses que les persones valoren més quan demanen ajuda o estan passant per una situació de crisi.

Per desenvolupar l'empatia és necessari...

- Recordar que no cal estar d'acord amb el que l'altra persona diu o en les seves actuacions.
- Evitar jutjar els fets i la persona. No som jutges ni part interessada; som una persona que assumeix el seu compromís per combatre la violència i vol donar suport i informació a una jove que està passant per una situació molt complicada i difícil.
- No interrompre-la. Si alguna cosa no ens queda clara, esperarem que acabi la frase i li demanarem que ens expliqui el que no hem entès.
- No contrargumentar: "no crec que fos així, crec que més aviat no vas entendre la seva desesperació".
- No exigir a la dona que actuï com nosaltres ho faríem.
- No distreure'ns parant esment a altres coses, fins i tot als nostres propis pensaments interns.

Ventilació emocional

Es tracta de permetre a la dona expressar-se emocionalment d'una manera extensa, permetre que plori si es veu en la necessitat de plorar, no interrompre-la, donar-li temps, transmetre-li que no tenim pressa i respectar els silencis i els temps.

L'expressió emocional reduirà l'ansietat i quantes més vegades es parli del tema i de les coses que ens fan mal, més força aniran perdent els efectes traumàtics. No es tracta d'obligar, sinó animar-la perquè parli o expliqui el que ha passat, però mai forçar!

La ventilació emocional és possible si va acompanyada de l'escolta activa i l'empatia. Hem de facilitar l'expressió de sentiments, no bloquejar emocions i acollir el dolor i la por de la persona.

És important no perdre de vista que aquestes eines ens seran d'utilitat per atendre la persona en un primer moment, però no hem d'intentar substituir l'ajuda professional.

Recorda que no has d'obrir ferides que no estàs en condicions de tancar.

Després d'aquesta primera acció, es recomana l'ajuda especialitzada, per això cal tenir a mà els serveis que s'ofereixen en la teva localitat.

Donar informació

Una vegada la persona s'hagi asserenat, hagi reduït la seva ansietat, és fonamental donar-li informació sobre els programes i els serveis que hi ha en la teva demarcació on pot recórrer, i que l'ajudin a prendre les seves decisions per poder sortir de la situació de violència en la qual viu.

És important que diguem a la jove que valorem el pas que ha donat en parlar de la seva situació i demanar-li informació, i que res justifica la violència i no ha de sentir-se culpable de viure-la. Que qualsevol moment és bo per adonar-se'n i per emprendre accions que li permetin tenir una vida lliure de violència.

El nostre suport ha de deixar-li clar que ningú la forçarà a emprendre accions que no vulgui o no estigui segura de voler. Reconeixer-li que la decisió no és fàcil i que ella està sent molt valenta de parlar-ne. Encara que siguem repetitius en les nostres argumentacions, cal dir de nou que no tothom té el valor de demanar suport extern quan ho necessita. Amb aquest tipus de frases reforcem la seva decisió de demanar ajuda.

4.3.4. CONSELLS PRÀCTICS PER A MOMENTS CRÍTICS

La majoria de les situacions crítiques que solen succeir en aquests casos tenen a veure amb l'ansietat.

Si la persona no pot respirar, li demanarem que es centri a treure l'aire, ja que la inspiració vindrà per si sola. Si l'ansietat no disminueix, podem convidar-la a respirar profundament (fins al diafragma) i utilitzar la respiració com a mètode senzill, ràpid i fàcil per reduir els nivells del malestar.

Es pot orientar la respiració profunda, que és una tècnica molt senzilla amb l'objectiu d'aconseguir la relaxació. Consisteix a practicar determinats exercicis de respiracions fins a automatitzar-los. Es comencen a obtenir resultats des dels primers moments.

Li direm que comenci a respirar a poc a poc i que segueixi aquests passos:

3. Que col·loqui una mà a l'estómac.
4. Que agafi aire suau i lentament pel nas durant 2 o 3 segons.
5. Que percebi com s'omplen els seus pulmons i com el ventre se li va inflant (la mà que ha posat a l'estomac se li alçarà).
6. Que mantingui l'aire dins dels pulmons i que conti mentalment fins a tres.
7. Que tregui l'aire per la boca durant 3 o 4 segons fins que buidi completament els pulmons.

Seria convenient que ho repetís fins a tres vegades seguides i insistir que aquests exercicis els practiqui tres o quatre cops al dia, amb l'objectiu que cada vegada que se senti nerviosa, ansiosa o tensa, els posi en pràctica.

És convenient que aquests exercicis es facin en un lloc tranquil i on pugui tenir una mica de privacitat i silenci.

4.3.5. RECURSOS PÚBLICS I ALTRES DISPONIBLES

Una de les tasques importants a l'hora de preparar un taller és actualitzar les dades dels recursos, que han de ser vigents i estar propers al lloc on es du a terme l'activitat.

D'entrada, en cas que els tallers s'estiguin desenvolupant en un institut o una escola, un dels primers recursos a acudir són el tutor o el director de l'entitat o els circuits que tinguin activats.

A continuació, indiquem diferents recursos públics i privats que donen resposta a aquesta diversitat de situacions, tant des del punt de vista de l'atenció de la urgència, de l'assessorament o del suport com de l'acompanyament terapèutic:

Serveis de la Generalitat de Catalunya:

- **Telèfon d'atenció a les dones 900 900 120 (ICD):** telèfon permanent i gratuït d'atenció a dones en situació de violència. És atès per treballadores socials, advocades, psicòlogues i metgesses. Assessoren i ajuden dones en situació de violència o que creuen poder estar-hi. Dóna també suport a professionals i persones de l'entorn de les dones afectades.
- **Directori de recursos per a l'abordatge de la VM a Catalunya (ICD):** adreçat a persones professionals. Conté al voltant de 3.000 recursos de tot Catalunya.
- **Oficines territorials de l'Institut Català de les Dones (ICD)**
- **Serveis d'intervenció especialitzada (SIE):** servei especialitzat on s'ofereixen una atenció integral i recursos al procés de recuperació i reparació a les dones que han estat o estan en situació de violència masclista i les seves filles i fills a càrrec. Així mateix, han d'incidir en la prevenció, la sensibilització i la implicació comunitària.
- **Oficines d'atenció a la víctima del delictes (OAVD):** servei gratuït que ofereix atenció, suport i orientació a les víctimes i persones perjudicades per un delictes o falta, i punt de coordinació de les ordres de protecció de les víctimes de violència domèstica i de gènere que adopten els òrgans judicials a Catalunya.
- **Servei d'Orientació Jurídica (SOJ):** servei d'orientació jurídica gratuïta fruit de la col·laboració entre la Generalitat, la Diputació, el Col·legi d'Advocats i els punts SOJ.
- **Comissaries dels Mossos d'Esquadra i de la Policia local:** telèfon d'emergències 112. Localització.

Serveis dels ajuntaments i dels consells comarcals:

- **Serveis d'Informació i Atenció a les Dones:** ajuntaments i consells comarcals.
- **Servei d'Atenció, Recuperació i Acol·lida (SARA):** servei propi de l'Ajuntament de Barcelona. Ofereix atenció ambulatoria específica a persones víctimes de situacions de violència masclista (a dones, infants i adolescents, i a persones del seu entorn proper directament afectades per aquesta violència). També assessora els i les professionals i les persones de l'entorn de les víctimes.
- **Acol·liment de llarga estada (CMAU-VM):** l'Ajuntament de Barcelona ofereix un servei residencial d'acolliment d'urgència per a dones que viuen situacions de violència masclista i per als seus fills i filles. Proporciona una atenció integral.

Recursos privats (vigents l'any 2014):

- **Tamaia, Viure sense Violència:** suport i acompanyament terapèutic especialitzat per a la recuperació de la violència viscuda al llarg del cicle vital de les dones; assessorament a professionals de l'àmbit de la intervenció; activitats de prevenció, formació i sensibilització pública sobre violència masclista.
 - **AADAS:** associació d'assistència a dones agredides sexualment.
 - **Conexus:** associació que treballa, des de l'atenció psicosocial, amb dones que viuen situacions de violència, amb criatures i amb homes agressors.
-
- **El Safareig:** associació dedicada a l'atenció terapèutica per a les dones que viuen o han viscut violència a la família. Prevenció i formació.
 - **Exil:** atenció psicoterapèutica social a persones que viuen o han viscut la vulneració dels seus drets humans, com ara dones víctimes de violència masclista, criatures víctimes d'aquesta violència i altres tipus.
 - **Fundació Vicki Bernadet:** fundació que treballa per a l'eradicació la violència sexual contra les criatures, així com per a l'atenció i la prevenció de la violència contra les dones.
 - **Casal Lambda:** associació de gais i lesbianes amb l'objectiu de la normalització social de l'homosexualitat.
 - **Genera:** cerca la redefinició dels rols socials des d'una perspectiva de gènere a través de la defensa i la reivindicació dels drets de les dones partint de l'àmbit del treball sexual.
 - Específics per a joves i infants:
 - **Centre Jove d'Anticoncepció i Sexualitat:** és un servei d'atenció específica als adolescents i joves, de caràcter preventivoeducatiu i assistencial, de l'Associació de Planificació Familiar de Catalunya i Balears.
 - **Karici-es:** blog d'educació afectivosexual per a joves.
 - **Ni bella ni bestia:** espai jove d'escolta i ajuda, on la persona pot parlar del que li passa sense tabús ni prejudicis.
 - **Mi novio me controla, blog para chicas confundidas por el amor que quieren desconfundirse:** es tracten, entre d'altres, problemes de violència masclista entre el jovent.
 - **La Lore:** espai jove sobre sexualitat, relacions i gènere.
 - **Espirales, consultoria de infancia.** Afectividad, protecció i comunicació. **Pepa Horno.**
 - **ACIM. Associació Catalana per la Infància Maltractada.**
 - **Los monstruos de mi casa:** eina de les Illes Balears molt centrada en el maltractament infantil amb informació i enllaços a entitats sense ànim de lucre.
 - **¿Qué hacer si mi hija ha sido maltratada?:** recurs editat per la Comisión para la Investigación de Malos Tratos a Mujeres. És una guia de diversos recursos i consells d'actuació davant la detecció de la vivència d'una relació abusiva.

Específics per a homes per la igualtat:

- **Associació d'Homes per a la Igualtat de Gènere.**
- **Homes igualitaris.**
- **Comunidad de hombres para la igualdad.**

Bibliografia. Part I

BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO.

http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2012-10866.

COBO, R. *Educar en la ciudadanía*. Madrid: Ed. Catarata, 2008.

DEPARTAMENT D'INTERIOR, RELACIONS INSTITUCIONALS I PARTICIPACIÓ, INSTITUT CATALÀ DE LES DONES I LA REGIDORIA DE LA DONA DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Enquesta de violència masclista a Catalunya*. Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació. Generalitat Catalunya, 2010.

<http://www20.gencat.cat>.

DÍAZ-AGUADO, M. J.; CARBAJAL, M. I. *Igualdad y prevención de la violencia de género en la adolescencia*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad, 2011.

FISAS, V. *Cultura de paz y gestión de conflictos*. Barcelona: Icaria/Nesco, 1998.

GAMBA, S. (coord.). *Diccionario de estudios de género y feminismos*. Buenos Aires: Ed. Biblos.

GRAU SATAMARIA, N. *Implica't. Programes comunitaris de prevenció de violència de gènere*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2001.

IGOP - INSTITUT DE GOVERN I POLÍTQUES PÚBLIQUES. *Avaluació de l'impacte social de la Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista*. Universitat Autònoma de Barcelona i Institut de Govern i Polítiques Públiques, 2012. <http://www20.gencat.cat/docs/icdones/temes/docs/avaluacioimpsoclei.pdf>.

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Dossier pedagògic. Programa "Estimar no fa mal". Per unes relacions lliures de violència. Acció pedagògica a centres educatius de justícia juvenil*. Generalitat de Catalunya.

<http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones>. 2012

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Pla estratègic Institut Català de les Dones 2012-2015*. Generalitat de Catalunya, 2012. http://www20.gencat.cat/docs/icdones/institut/docs/pla_estrategic.pdf.

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Programa d'intervenció integral contra la violència masclista 2012-2015*. Generalitat de Catalunya, 2012.

<http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones>.

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Protocol marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista*. Generalitat de Catalunya, 2009.

<http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones>.

INSTITUTO DE LA MUJER. *Macroencuesta de violencia de género 2011*. Centro de Investigaciones Sociológicas y

Ministerio de Igualdad, 2012.

JORQUERA, V. "Talleres de prevención con grupos de jóvenes". A: ROCA, N.; MASIP, J. (ed.). *Intervención grupal en violencia sexista*. Barcelona: Ed. Herder, 2011.

MAGALLÓN, C. *Mujeres en pie de paz*. Madrid: Siglo XXI Editores, 2006.

McLAREN, P. *Pedagogía crítica y cultura depredadora*. Barcelona: Paidós, 1997.

<http://jei.pangea.org/edu/f/edu-transf-conc.htm>.

PINTO, M. J. (coord.). *Mòdul formatiu. Sensibilització de representants sindicals davant l'assetjament sexual. Projecte Afrontar*. Barcelona: Secretaria de la Dona. Comissions Obreres, 1999.

ROCA, N.; MARTÍNEZ, G. Capítol 6. "Los grupos en la educación". A: GONZÁLEZ, P. *Psicología de los grupos. Teoría y aplicación*. Madrid: Editorial Síntesis, 1997.

ROCA, N.; MASIP, J. (ed.). *Intervención grupal en violencia sexista*. Barcelona: Ed. Herder, 2011.

ROTA IGLESIAS, J. *Reflexions entorn de la formació personal*. Material no publicat, 2001.

ROSET FÀBREGA, M. *Guia de coeducació per als centres educatius: pautes de reflexió i recursos per a l'elaboració d'un projecte de centre*. Barcelona: Institut Català de les Dones i Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya, 2008.

http://www20.gencat.cat/docs/icdones/serveis/docs/publicacions_eines10.pdf.

RUBIO AMO, A. *Petita genealogia del cos fragmentat i bases teòriques per a la unió del cos i la consciència*. Conferència dins el IV Curs d'Estiu Cos i Moviment. Palma de Mallorca, juliol de 2013.

TAMAIA VIURE SENSE VIOLÈNCIA, SCCL, I ASSOCIACIÓ CANDELA, *recerca en procés: GAP-WORK against gender-related violence DAPHNE III, 2013-2015*, en coordinació amb la Brunel University i la Universitat Rovira i Virgili i finançada per la Comissió Europea. <http://sites.brunel.ac.uk/gap>.

TORRES ALBERO, C. *El ciberacoso como forma de ejercer la violencia de género en la juventud: un riesgo en la sociedad de la información y del conocimiento*. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Gobierno de España, 2013.

ZABALA, A.; MIGUEIZ, S. (coord.). *Protocol de joventut per a l'abordatge de la violència masclista. Guia pràctica per a professionals de joventut per orientar l'actuació en violència masclista amb persones joves*. Departament de Benestar Social i Família. Generalitat de Catalunya, 2013.

ZÁRATE, H. Z.; MOIRAGHI DE PÉREZ, L. E. *El grupo en el aprendizaje: ventajas y desventajas de la técnica de la dinámica de grupo. Comunicaciones científicas y tecnológicas*. Argentina: Universidad Nacional del Nordeste, 2004. <http://www.unne.edu.ar/unnevieja/Web/cyt/com2004/1-Sociales/S-039.pdf>.

Bibliografia. Part II

<http://www.rosasanchis.cat/materials.html> DÍAZ-AGUADO, M. J.; MARTÍNEZ, R.; MARTÍN, J. *La evolución de la adolescencia española sobre la igualdad y la prevención de la violencia de género*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales y Sanidad, 2012.

Enquesta de violència masclista a Catalunya. Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, Institut Català de les Dones i la Regidoria de la Dona de l'Ajuntament de Barcelona, 2010.

Macroencuesta de violencia de género. Centro de Investigaciones Sociológicas y el Ministerio de Igualdad, 2012.

MARÇAL, M. M. *Bruixa de dol*. Barcelona: Edicions 62, 2006.

PROTÉGELES. *Web 2.0. Estudio sobre la utilización de la web 2.0 por parte de los menores*, 2010. http://www.inteco.es/studyCategory/Seguridad/Observatorio/Biblioteca/estudio_web20_protegeles.

RAMOS JIMÉNEZ, I. *Desmontando a Disney. Hacia el cuento coeducativo*. Junta de Andalucía. Consejería de Educación, 2009. <http://diversidadycoeducacion.com/2013/04/05/desmontando-a-disney/>.

SANCHIS CAUDET, R.; SENABRE CARBONELL, E. "Educar la sexualitat, educar per a la igualtat". *Revista Guix*, núm. 311. Col·lectiu Baubo, 2005. <http://www.rosasanchis.cat/materials.html>.

SANZ, F. *Los vínculos amorosos*. 11a edició. Barcelona: Editorial Kairós, 2013.

SAVE THE CHILDREN. *Atención a los niños y niñas víctimas de la violencia de género en Cataluña. Análisis de la atención de los hijos e hijas de mujeres víctimas de violencia de género en el sistema de protección de la mujer*, 2011.

STEINEM, GLORIA. *Revolución des de dentro. Un libro sobre la autoestima*. Barcelona: Ed. Anagrama, 1995.

Material audiovisual:

Curtmetratge de Sergi Pérez. *El vestido nuevo*, 2006. <https://www.filmin.es/corto/vestido-nuevo>.

Curtmetratge d'Ana Garriga i Carlos Villota. *Papel de caramelo*. <http://www.youtube.com/watch?v=KH329dMygko>.

Documental de Isabel Coixet. *50 años de... La mujer: cosa de hombres*. <http://www.rtve.es/alacarta/videos/50-anos-de/50-anos-mujer-cosa-hombres/1491834/>.

Vídeo *Nen o nena*.

<http://www.youtube.com/watch?v=7hBX7YUAx2>.

Vídeo *Whatsapp termina relaciones con el síndrome del doble check*.

<http://www.youtube.com/watch?v=XKDn2D9oSiM>.

Vídeos de publicitat:

http://www.youtube.com/verify_age?next_url=/watch%3Fv%3Dwx-eudvsPal.

http://tu.tv/videos/quien-pudiera-hacerlo_2_1.

<http://www.youtube.com/watch?v=yholyDRRkyQ>.

<http://www.youtube.com/watch?v=gnX0518NmBc>.

Cançons:

Amaral. *Sin ti no soy nada*.

<http://www.toptaringa.com/musica/letra-y-video-sin-ti-no-soy-nada-de-amaral.html>.

Bebe. *Cuidándote*.

http://www.youtube.com/watch?v=J_vpHZZjEME.

Belinda. *En el amor hay que perdonar*.

<http://www.youtube.com/watch?v=gcwLmvKvNEU>.

Pedro Guerra. *Quiere*.

<http://www.youtube.com/watch?v=-KFqQO-BalA>.

Prince Roy. *Amor incondicional*.

<http://www.metrolyrics.com/incondicional-lyrics-prince-royce.html>.

Portals:

Definició de socialització:

<http://ca.wikipedia.org/wiki/Socialitzaci%C3%B3>.

Web:

<http://karicies.blogspot.co.uk/search/label/homof%C3%B2bia>.

Còmic: *No te enredes*, editat per Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco.

www.interior.ejgv.euskadi.net.

Control en Whatsapp: cuando la pareja se convierte en el gran hermano.

<http://www.ticbeat.com/sim/control-en-whatsapp-cuando-la-pareja-se-convierte-en-el-gran-hermano/>.

Portal:

<http://diversidadycoeducacion.com/2012/11/22/mi-novio-me-controla-lo-normal/>.

Blog:

<http://minoviomecontrola.blogspot.co.uk/>.

Porta de l'Organització Mundial de la Salut.

http://www.who.int/topics/gender_based_violence/es/index.html.

FRA – Agencia por los Derechos Fundamentales de la Unión Europea. *Violencia de género contra las mujeres. Una encuesta a escala de la Unión Europea*. FRA, 2014.

<http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>.

Dades estadístiques recollides al portal de l'Institut Català de les Dones.

<http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones>.

Unitat de suport en l'atenció a víctimes. *Dades sobre violència masclista 2013*. Departament d'Interior. Generalitat de Catalunya, 2013.

<http://www20.gencat.cat/docs/interior/Home/MS%20-%20Pla%20seguretat%20i%20atencio%20victimes/03%20Materials%20i%20dades/Dades%20estadistiques/Violencia%20masclista%20-%20Dones/Any%202013/Dades%20VM%202013.pdf>

Referència de la pel·lícula *Brave* de Walt Disney: http://ca.wikipedia.org/wiki/Brave_%28Indomable%29

Bibliografia. Part III

ALTABLE, CH. *Penélope o las trampas del amor*. València: Editorial Les Naus, 1998.

ATENEU. *Materials i recursos per a la formació. L'orientació com a eina per a la igualtat. Pràctica 1. La socialització diferencial i els seus agents*. Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

http://ateneu.xtec.cat/wiki/form/wikiexport/cursos/escola_inclusiva/cot1/modul_3/practica_1

BARTRINA ANDRÉS, M. J. *Anàlisi i abordatge de l'assetjament entre iguals mitjançant l'ús de les noves tecnologies*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya, 2012.

http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/ambits/formacio_recerca_i_docum/recerca/catalog_d_investigacions/per_ordre_cronologic/2012/analisi_i_abordatge_de_l_assetjam

BARUDY, J. *El dolor invisible de la infancia. Una lectura ecosistémica del maltrato infantil*. Barcelona: Paidós Terapia Familiar, 1998.

BRONFENBRENNER, URIE. *La ecología del desarrollo humano. Experimentos en entornos naturales y diseñados*. Barcelona: Ed. Paidós, 1987.

CAREAGA CASTRILLO, P. *“El lenguaje de la violencia versus la violencia del lenguaje”*. A: San Segundo, T. (dir.). *Violencia de género. Una visión multidisciplinar*. Madrid: Editorial Universitaria Ramón Areces, 2008.

CARO BLANCO, C. *Relacions afectivoamoroses a l'adolescència. Elements per a una intervenció preventiva de la violència de gènere*. Memòria del projecte elaborat durant la llicència d'estudis concedida pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya per al curs 2005-2006, 2006.

<http://www.xtec.cat/sqfp/licencias/200506/memories/1128m.pdf>

CASTELLS, M. “La era de la informació”. *Economía, sociedad y cultura. La sociedad red*. Madrid: Alianza editorial, 2005, vol. 1.

CHESNAIS, J. C. “Historia de la violencia: el homicidio y el suicidio a través de la historia”. *Revista Internacional de Ciencias Sociales*, 132 (juny de 1992), pág. 205-223, citat a Balseiro, A. M. “Análisis de la responsabilidad de los medios de comunicación: informar para prevenir. Los medios como formadores de opinión”. A: San Segundo, Teresa (dir.). *Violencia de género. Una visión multidisciplinar*. Madrid: Editorial Universitaria Ramón Areces, 2008.

CONNELL, R. (1997) citat per Ponce, Á. *Homes, masculinitat i violència*, 2013. A: Freixanet, Maria (coord.). *Homes i gènere, polítiques públiques locals i la transformació de les masculinitats*. Barcelona: ICPS, 2013.

DIPUTACIÓN DE CÁDIZ. *Conceptos clave para comprender e incorporar el enfoque de género en salud. Socialización de género*. Instituto Andaluz de la Mujer.

<http://www.juntadeandalucia.es/institutodelamujer/ugen/modulos/Salud/socializacion.html>

FERREIRA, GABRIELA. *Hombres violentos. Mujeres maltratadas*. Argentina: Ed. Sudamericana. San Telmo, 1995.

FILOXARXA. *Diccionario Enciclopédico de Filosofía*.

<http://www.pensament.com/filoxarxa/filoxarxa/mito.htm>

GARCÍA DE LEÓN, M. A. *Cabeza moderna/Corazón patriarcal (un diagnóstico social de género)*. Barcelona: Antropos, 2011.

GOBIERNO DE IZTAPALAPA. *Manual de capacitación para la formación de redes de mujeres por una vida libre de violencia*. Mèxic. Document nascut del programa “Subsidio para la seguridad pública de los municipios y las demarcaciones territoriales del Distrito Federal (SUBSEMUN)”. Mèxic. Treball de l'any 2011. Possiblement no publicat.

HOWE, D. *La teoría del vínculo afectivo para la práctica del trabajo social*. Barcelona: Paidós, 1997.

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES.

<<http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones>>.

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *«Estimar no fa mal». Claus per identificar el ciberassetjament en les relacions afectives.* Programa de prevenció de relacions abusives adreçat a adolescents i joves. Generalitat de Catalunya. <http://www20.gencat.cat/docs/icdones/actualitat/docs/ciberassetjament.pdf>

IRIGOYEN, M. F. *L'assetjament moral.* Barcelona: Paidós/Edicions 62, 2000.

LAGARDE, MARCELA. *Amor y sexualidad: una mirada feminista. Curso de verano.* Universidad Menéndez Pelayo, 2008. http://www.cepgranada.org/~inicio/formacion/f52_Amor_y_sexualidad_Lagarde_idc37747.pdf

LOPÉZ, A.; QUESADA, S. (s/d). *Guía metodológica. Material de apoyo en salud sexual y reproductiva con enfoque de género.* Naciones Unidas. Montevideo (Uruguai). Ed. Gurises Unidos, 2005. <http://www.inau.gub.uy/biblioteca/sexualidad/UNIDAD%20V/Gu%EDa%20en%20SSR.pdf>

LORENTE ACOSTA, M. *Derivadas e integrales de la violencia de género. Recuperación de las mujeres víctimas.* II Congreso sobre Violencia Doméstica y de Género: Granada, 23 i 24 de febrer de 2006. Observatorio contra la Violencia Doméstica y de Género, 2006. http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Violencia_domestica_y_de_genero/Actividad_del_Observatorio/Premios_y_Congresos/relacionados/Derivadas_e_integrales_de_la_violencia_de_genero__La_recuperacion_de_las_mujeres_victimas

LLEDÓ CUNILL, E. *De llengua, diferència i context.* «Col·lecció Quaderns de l'Institut». Barcelona: Institut Català de les Dones, 2007.

Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, aprovada pel Parlament de Catalunya. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. (2.5.2008) Núm. 5123.

MILLER, ALICE. *Por tu propio bien.* 2a ed. Barcelona: Ed. Tusquets, 1992.

MUÑOZ RUÍZ, M. C. *Mujer mítica, mujeres reales: las revistas femeninas en España, 1955-1970.* Tesi doctoral. Facultat de geografia e historia. Departamento de Historia Contemporánea. Universidad Complutense de Madrid, 2006.

OBSERVATORIO ESTATAL DE VIOLENCIA SOBRE LA MUJER. MINISTERIO DE SANIDAD, SERVICIOS SOCIALES E IGUALDAD. GOBIERNO DE ESPAÑA. www.msssi.gob.es

OBSERVATORIO CONTRA LA VIOLENCIA DOMÉSTICA Y DE GÉNERO. CONSEJO GENERAL DEL PODER JUDICIAL. España. www.poderjudicial.es

ORGANIZACIÓ MUNDIAL DE LA SALUT. *Informe sobre violència i salut.* Organización Panamericana de la Salud para la Organización Mundial de la Salud. Washington, D. C., 2002. http://www1.paho.org/spanish/am/pub/violencia_2003.htm

PÉREZ DEL CAMPO, ANA M. "Orígen y transmisión de la violència de género". A: San Segundo, Teresa (dir.) *Violencia de género. Una visión multidisciplinar.* Madrid: Edit. Ramón Areces, 2008.

PONCE, Á. "Homes, masculinitat i violència". A: Freixanet, Maria (coord.). *Homes i gènere, polítiques públiques locals i la transformació de les masculinitats.* Barcelona: ICPS, 2013.

PROTÉGELES. *Web 2.0. Estudio sobre la utilización de la web 2.0 por parte de los menores.* Edita Protégeles, 2010. http://www.inteco.es/studyCategory/Seguridad/Observatorio/Biblioteca/estudio_web20_protegeles

REGUANT, DOLORS (1996). A: Sau, Victòria. *Diccionario ideológico feminista*, volumen II. Barcelona: Ed. Icaria, 2001.

RIVERA GARRETAS, M. MILAGROS. *El cuerpo femenino: genealogías de libertad.* Barcelona: Ed. Alta Fulla, 2001.

ROMERO RODRÍGUEZ, MANUELA. Revista *La Toga* (maig-juny de 2005). www.latoga.es.

SÁNCHEZ RUÍZ, R. *Els mites de l'amor romàntic són perillosos*, 2011. <http://elditalanafra.blogspot.com.es/2011/05/els-mites-de-lamor-romantic-son.html>

SANZ, F. *Los vínculos amorosos.* Barcelona: Ed. Kairós, 1998.

SAU, VICTÒRIA. *Diccionario ideológico feminista.* Barcelona: Ed. Icaria, 1998.

STEINEM, G. *Revolución des de dentro. Un libro sobre la autoestima.* Barcelona: Ed. Anagrama, 1995.

TAMAIA, DONES CONTRA LA VIOLENCIA. *Vincula't. Materials per treballar amb dones maltractades.* 2a edició. Oficina Tècnica del Pla d'Igualtat. Diputació de Barcelona, 2002.

TAMAIA. *Ni príncipes ni perdices. Set històries de dones que diuen prou.* Barcelona: Ed. Icaria, 2007.

TORNS, T. *La persistència de les desigualtats de gènere en els mercats de treball.* Departament de Sociologia. Universitat Autònoma de Barcelona. www.ub.edu/tig/documentos/07_sessio_teresa_torns.ppt

UNESCO. *Guidelines on no-sexist language (Recomendaciones para un uso no sexista del lenguaje).* París: Servicio de Lenguas y Documentos de UNESCO, 1991.

VIOLI, PATRICIA. *El infinito singular.* Madrid: Cátedra, 1991.

WAC I MMA. *Proyecto global de monitoreo de los medios 2010.* Global Media Monitoring Project, 2010. http://www.adpc.cat/05_ComFem/document/Informe%20EspanyolGMMP_2010.pdf

WALKER, L. *Síndrome de la dona maltractada.* Biblioteca de Psicología Desclée de Brouwer, 1984. www.edesclée.com/pdfs/9788433026095.pdf

WALKER, L. *The Battered Women. (Las mujeres agredidas)*. Nueva York: Harper and Row Publishers, INC, 1979 (traducció de Cordero, M. R.).

ZURITA BAYONA, J. "La lucha contra la violencia de género". *Seguridad y ciudadanía. Revista del Ministerio del Interior*, núm. 9 (gener-juny de 2013), p. 63-127.

UNITED NATIONS ENTITY FOR GENDER EQUALITY AND THE EMPOWERMENT OF WOMEN.
www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committee.htm

FRA – AGENCIA POR LOS DERECHOS FUNDAMENTALES DE LA UNIÓN EUROPEA. *Violencia de género contra las mujeres. Una encuesta a escala de la Unión Europea*. FRA, 2014.
<http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>>.